

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑ ΜΕ ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΤΟΥ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ & ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΤΕΙ ΑΘΗΝΑΣ

Σχεδιάζοντας ένα μουσείο για όλους!

Το μουσείο της Ι.Μ. της Παναγίας Σκιαδενης στη Ρόδο

Διπλωματική Εργασία Ειδίκευσης

Μαρία Ι. Πίσπα

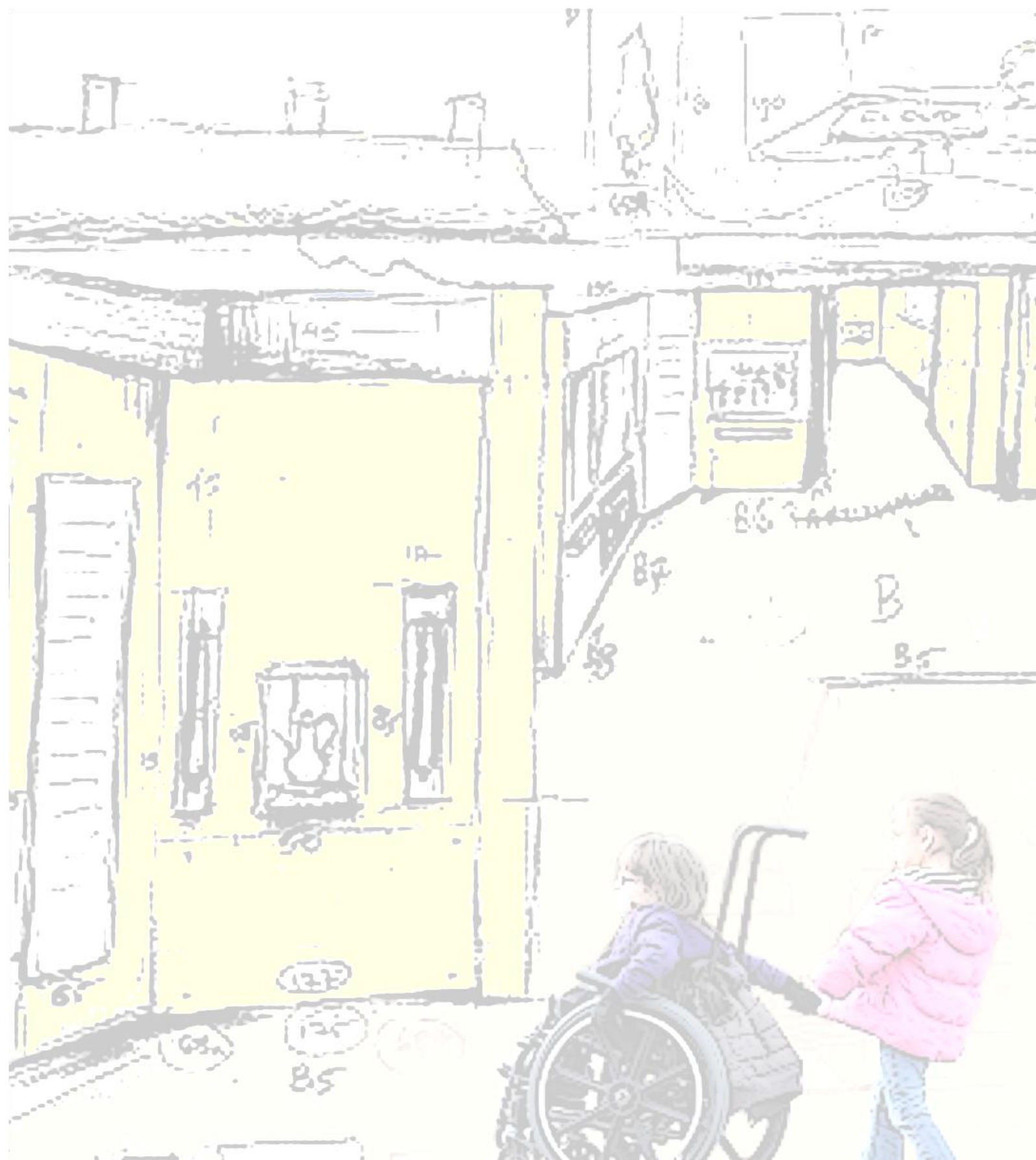
Επιβλέπουσα Επίκουρη Καθηγήτρια:

Καλή Τζώρτζη

Εξεταστική Επιτροπή:

Ιωάννης Πολυχρονίου

Άρτεμις Σταματέλου

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	8
Abstract.....	10
Πρόλογος.....	11
Εισαγωγή.....	14
Κεφάλαιο 1^ο.....	20
1.1 Ο εκδημοκρατισμός των μουσειακών χώρων.....	20
1.2 Η πολλαπλή νοηματοδότηση των μουσειακών αντικειμένων.....	23
Κεφάλαιο 2^ο.....	28
2.1 Η εννοιολογική διάσταση της αναπηρίας: το ιατρικό και κοινωνικό μοντέλο.....	28
2.2 Το νομικό και θεσμικό πλαίσιο της αναπηρίας.....	33
2.3 Εστιάζοντας στις ικανότητες των ατόμων με αναπηρίες ή/ και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.....	37
Κεφάλαιο 3^ο Δημιουργώντας προσβάσιμους μουσειακούς χώρους.....	41
3.1 Φυσική πρόσβαση.....	43
3.2 Διανοητική πρόσβαση/ Πρόσβαση στην πληροφορία.....	47
3.3 Πολιτιστική πρόσβαση/Αντιπροσώπευση.....	53
3.4 Συναισθηματική πρόσβαση.....	55

Κεφάλαιο 4^ο Εφαρμογές διαφοροποιημένων δράσεων Μουσείων

για άτομα με αναπηρίες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.....	57
4.1 Καλές πρακτικές μουσείων στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.....	59
4.2 Καλές πρακτικές μουσείων στον ευρωπαϊκό χώρο.....	64
4.3 Δράσεις προσβασιμότητας στα Βαλκάνια.....	69
4.4 Και στην Ελλάδα?.....	72
4.5 Συμπερασματικά.....	77

Μελέτη περίπτωσης

Κεφάλαιο 5^ο Το Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου στη Ρόδο.....	81
5.1 Σκοπός και στόχοι της ίδρυσής του.....	82
5.2 Δυνατότητες και αδυναμίες.....	83
5.3 Το ιστορικό πλαίσιο και η αρχιτεκτονική συγκρότηση.....	87
5.4 Η συλλογή.....	91
5.5 Το υπό υλοποίηση Μουσείο. Αρχιτεκτονικά και μορφολογικά στοιχεία.....	93
5.6 Η λειτουργία του χώρου.....	95

Κεφάλαιο 6^ο Σχεδιάζοντας ένα προσβάσιμο σε όλους Μουσείο

6.1 Μεθοδολογία.....	96
6.2 Οι βασικές εκθεσιακές αρχές της μουσειολογικής μελέτης.....	98
6.3 Ειδικοί στόχοι για την προσβασιμότητα.....	99

6.4 Προσδοκώμενοι επισκέπτες του Μουσείου.....	100
6.5 Προσβασιμότητα στους εξωτερικούς κοινόχρηστους χώρους του Μουσείου.....	101
6.5.1 Χώρος στάθμευσης.....	101
6.5.2 Χώρος υγιεινής.....	101
6.5.3 Σήμανση.....	104
6.6 Φυσική πρόσβαση στον εκθεσιακό χώρο.....	104
6.6.1 Κύρια είσοδος Μουσείου.....	104
6.6.2 Σήμανση.....	105
6.6.3 Βασικές αρχές σχεδιασμού για την ασφαλή και άνετη κίνηση και χρήση των παροχών.....	106
6.6.4 Αίθουσα προβολής.....	106

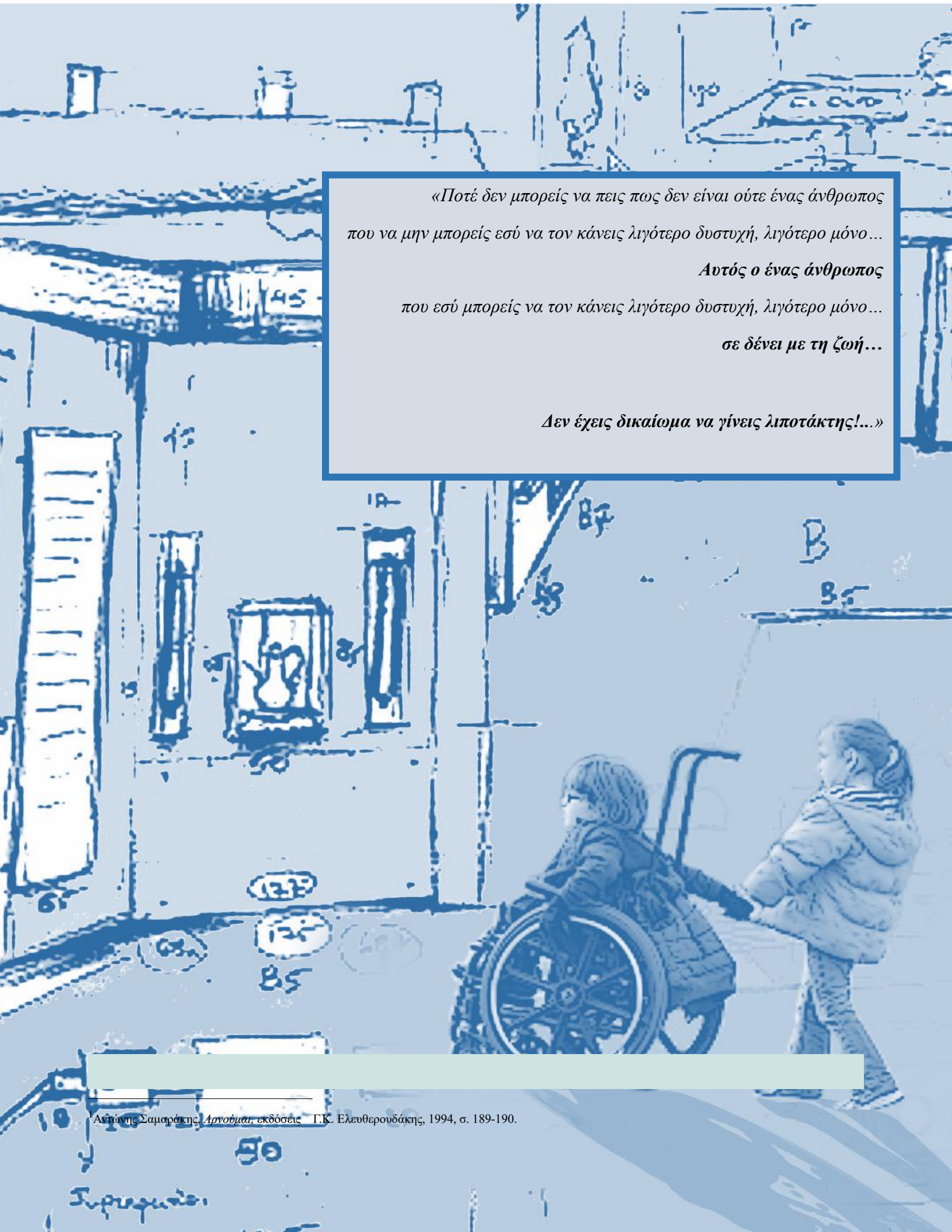
Κεφάλαιο 7ο

Αποτελεσματική επικοινωνία με τον μουσειολογικό και μουσειογραφικό λόγο.....	107
7.1 Η κεντρική ιδέα της έκθεσης.....	107
7.2 Οι στόχοι της μουσειολογικής αφήγησης.....	108
7.3 Η μουσειολογική πρόταση.....	109
7.4 Θεματικοί άξονες της αφήγησης.....	110
7.5 Στοχεύοντας σε μια πολυ-αισθητηριακή εμπειρία.....	112
7.6 Πορεία περιήγησης ατόμων με οπτικές αναπηρίες.....	113
7.7 Αντιπροσώπευση στη μουσειολογική αφήγηση.....	125
7.8 Έκθεση και χωροθέτηση των αντικειμένων.....	125

7.9 Φωτισμός.....	126
7.10 Δημιουργώντας ένα προσβάσιμο εποπτικό και ερμηνευτικό υλικό.....	127
7.11 Τόποι συνεύρεσης των επισκεπτών.....	129
7.12 Δράσεις επικοινωνίας και συμμετοχής κατά τη διάρκεια εκπόνησης της μουσειολογικής μελέτης.....	130

Κεφάλαιο 8^ο

Συζήτηση... Και η προσπάθεια πρέπει να συνεχιστεί!.....	133
Επίλογος.....	138
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	143
Παράρτημα.....	155

*«Ποτέ δεν μπορείς να πεις πως δεν είναι ούτε ένας άνθρωπος
που να μην μπορείς εσύ να τον κάνεις λιγότερο δυστυχή, λιγότερο μόνο...*

*Αυτός ο ένας άνθρωπος
που εσύ μπορείς να τον κάνεις λιγότερο δυστυχή, λιγότερο μόνο...
σε δένει με τη ζωή...*

Δεν έχεις δικαίωμα να γίνεις λιποτάκτης!...»

Περίληψη

Η εργασία ως μια «εφαρμογή» θεωρητικών αρχών στο Μουσείο της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδενης, αλλά και ιδεών που προέκυψαν από την μελέτη καλών πρακτικών μουσείων της Ελλάδας και του εξωτερικού, εστιάζει στην Καθολική πρόσβαση και στην κοινωνική ενσωμάτωση και εμπλοκή των ατόμων με αναπηρίες στο πολιτιστικό γίγνεσθαι.

Η μουσειακή αφήγηση αντιμετωπίζεται ως το βασικό επικοινωνιακό μέσο, η πρωταρχική μορφή επικοινωνίας των μουσείων με τον επισκέπτη. Οι μουσειακοί φορείς αποσκοπούν πλέον στη δημιουργία μιας ευχάριστης και εποικοδομητικής εμπειρίας βελτιώνοντας σημαντικά πολλές πτυχές της ερμηνευτικής πρακτικής στους εκθεσιακούς τους χώρους, με στόχο την εξυπηρέτηση όσο το δυνατόν ευρύτερων ομάδων επισκεπτών. Το «συμμετοχικό» μουσείο προσκαλεί όλους τους επισκέπτες να λειτουργήσουν ως ενεργοί συνοδοιπόροι, να προάγουν τον πολιτισμό συνεισφέροντας τις ιδέες, τις σκέψεις και τις γνώσεις τους, να μοιραστούν τις εμπειρίες τους, να επικοινωνήσουν τόσο μεταξύ τους, όσο και με τα μουσειακά εκθέματα αναπτύσσοντας έναν αμφίδρομο δεσμό.

Τα μουσεία έχουν την ικανότητα αλλά και την ευθύνη να συμβάλουν μέσω της ενταξιακής τους πολιτικής στην καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας και του αποκλεισμού. Το ενδιαφέρον για τα ζητήματα αναπηρίας αποτελεί απόρροια όχι μόνο της διαφορετικής θεώρησης του ρόλου των σύγχρονων μουσείων, αλλά κυρίως των αλλαγών της ίδιας της έννοιας της αναπηρίας με την ανάπτυξη του αναπηρικού κινήματος και την υιοθέτηση του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας. Ζητήματα προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρίες προσεγγίζονται από μια πολυπρισματική οπτική, που συνδέεται με τη νομοθεσία των κρατών, τα μουσεία, την εκπαίδευση, αλλά και με το πλαίσιο των διεθνών κανόνων και συμβάσεων για τη διασφάλιση των ίσων δικαιωμάτων και ευκαιριών. Είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται συνεχώς και στην Ελλάδα ένα ολοένα και διευρυνόμενο πεδίο συζήτησης σχετικά με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες στους μουσειακούς χώρους, δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα, κεντρικής ή περιφερειακής εμβέλειας.

Η εφαρμογή των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού και της Προσβασιμότητας, τα διαφοροποιημένα προγράμματα, η εφαρμογή εναλλακτικών τρόπων και μέσων μετάδοσης της πληροφορίας, η επικουρική χρήση της υποστηρικτικής τεχνολογίας, το εξειδικευμένο σε θέματα αναπηρίας προσωπικό, η αποδοχή της διαφορετικότητας από το κοινωνικό σύνολο, είναι παράγοντες που συντελούν στο να καταστούν τα άτομα με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες κοινωνοί

των πολιτιστικών και μορφωτικών αγαθών.

Μέ αρωγό τις θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις της έρευνας, στο υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου στη Νότια Ρόδο, ακολουθώντας το ισχύον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και τα διεθνή πρότυπα, δόθηκε από τα πρώτα στάδια του σχεδιασμού έμφαση στη φυσική και κυρίως διανοητική, αισθητηριακή και πολιτιστική πρόσβαση ενός μεγάλου εύρους ατόμων με αναπηρίες (άτομα με κινητικές, αισθητηριακές, διανοητικές αναπηρίες, άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες). Επιπρόσθετα, έχει σχεδιαστεί μια παράλληλη μόνιμη διαδρομή πολυαισθητηριακής εμπειρίας εντός της φυσικής ροής της μόνιμης έκθεσης με είκοσι τέσσερις (24) προτεινόμενες στάσεις, για να εξυπηρετήσει και τις ανάγκες των ατόμων με οπτικές και ορισμένες διανοητικές αναπηρίες. Τέλος, αξίζει να τονιστεί η προσπάθεια αντιπροσώπευσης των ατόμων με αναπηρίες, όχι μόνο μέσω της εμπλοκής τους στον μουσειολογικό σχεδιασμό και της δημιουργίας μιας συνεχούς διαλογικής σχέσης με φορείς και άτομα της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας, αλλά κυρίως μέσω της παρουσίας και αντιπροσώπευσής τους στη μουσειολογική αφήγηση και ερμηνεία.

Abstract

The thesis as an "application" of theoretical principles in the Museum of the Holy Monastery of Panagia Skiadenis, as well as the ideas that emerged from the study of good practices of museums in Greece and abroad, focuses on Catholic access and social integration and involvement of people with disabilities in cultural happening.

The museum narrative is seen as the basic communication medium, the primary form of communication between the museums and the visitor. Museum organizations are now aiming to create a pleasant and constructive experience by significantly improving many aspects of interpretative practice in their showrooms, aiming at serving as wide a range of visitors as possible. The "participatory" museum invites all visitors to act as active companions, to promote culture by contributing their ideas, thoughts and knowledge, sharing their experiences, communicating with each other as well as with museum exhibits by developing a two-way bond.

Museums have the capacity but also the responsibility to contribute through their accession policy to the fight against social inequality and exclusion. Interest in disability issues is the result not only of the different view of the role of contemporary museums, but also of changes in the concept of disability itself, the development of the disability movement and the adoption of the social model of disability. Accessibility issues for people with disabilities are addressed by a multispectral perspective, linked to state law, museums, education, and the framework of international rules and conventions to ensure equal rights and opportunities. It is promising that over the last few decades a growing field of debate has also been developing in Greece on the accessibility of people with disabilities in museums, public or private, of central or regional scope.

The implementation of the principles of Universal Planning and Accessibility, differentiated programs, the implementation of alternative means and means of information transmission, the subsidiary use of assistive technology, disability-specific staff, acceptance of diversity from the community are factors which contribute to making people with disabilities and / or special educational needs participants of the cultural and educational goods.

With the help of these theoretical approaches to research, the Museum of Skiadenis Monastery in South Rhodes is under construction, following the current national legislative framework and international standards, emphasized in the early stages of planning the physical and, above all, intellectual, sensory and cultural access to a wide range of people with disabilities (people with mobility, sensory, mental

disabilities, people with special educational needs). In addition, a parallel permanent experience of multisensory experience has been designed within the physical flow of the permanent exhibition with twenty-four (24) recommended stops to serve the needs of people with visual and mental disabilities. Finally, it is worth highlighting the efforts to represent people with disabilities, not only through their involvement in museological planning and the creation of a continuous interactive relationship with actors and individuals of the particular population group but mainly through their presence and representation in the museological narrative and interpretation.

Πρόλογος

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία Εξειδίκευσης εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Δια-τμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μουσειακές Σπουδές» των τμημάτων Ιστορίας και Αρχαιολογίας και Γεωλογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με τη σύμπραξη του τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Αθήνας.

Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η καθολική πρόσβαση στους μουσειακούς χώρους, εστιάζοντας στην κοινωνική ενσωμάτωση και εμπλοκή των ατόμων με αναπηρίες στο πολιτιστικό γίγνεσθαι.

Η ενασχόληση με το ανωτέρω αντικείμενο μελέτης προέκυψε από το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της γράφουσας για την συμμετοχή και σύμπραξη όσο το δυνατόν περισσότερων κοινωνικών ομάδων στον πολιτισμό. Αφορμή αποτέλεσε η εργασιακή μου εμπειρία ως προσωπικό φύλαξης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου Κρήτης τον Απρίλιο του 2014. Κατά την χρονική εκείνη περίοδο, μου δόθηκε η δυνατότητα να έρχομαι καθημερινά σε επαφή με τους επισκέπτες ενός Μουσείου που ξεπερνούσαν σε αριθμό τους 1500 ημερησίως και να παρατηρώ τις διαφορετικές προσεγγίσεις, συμπεριφορές, προσδοκίες, ανάγκες ατόμων και ομάδων διαφορετικών κοινωνικών, εθνικών, οικονομικών ή άλλων προελεύσεων.

Ανάμεσα στους επισκέπτες του Μουσείου ήταν και άτομα με αναπηρίες. Θα αναφερθώ σε ένα παιδί με νοητική καθυστέρηση, που λόγω του μη οικείου και πολυάριθμου περιβάλλοντος στο οποίο βρέθηκε, θέλησε να εκφράσει την αναστάτωσή του με τον δικό του τρόπο επικοινωνίας. Και εκεί, ήρθα αντιμέτωπη με τα προσωπικά μου δεσμά διστακτικότητας και αμηχανίας, λόγω της έλλειψης ενημέρωσης του προσωπικού από τη Διεύθυνση του Μουσείου και της δικής μου ελλιπούς επιστημονικής κατάρτισης.

Η εμπειρία μου αυτή αποτέλεσε αφετηρία αναζήτησης ενός επιμορφωτικού σεμιναρίου σχετικού με άτομα με αναπηρίες, στόχος που επιτεύχθηκε άμεσα τον Απρίλιο του 2015 με τη συμμετοχή μου στο Πρόγραμμα Επικαιροποίησης Γνώσεων Αποφοίτων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης «Πολιτισμός/ Ειδική Αγωγή. Η πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρίες ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών

χώρων», που διοργάνωσε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας σε συνεργασία με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Σήμερα, τρία σχεδόν χρόνια μετά, η ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών στις «Μουσειακές Σπουδές» του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, άνοιξε νέους ορίζοντες και αποτέλεσε έναυσμα για περαιτέρω δραστηριοποίηση. Η ενασχόλησή μου με θεωρητικά ζητήματα προσβασιμότητας στον πολιτισμό απέκτησε άλλες διαστάσεις μέσα από την επαφή μου με ανθρώπους με αναπηρίες, με φορείς και σωματεία που εμπλέκονται άμεσα με σχετικά ζητήματα και κυρίως μέσω της επαγγελματικής μου πλέον ενασχόλησης με τον σχεδιασμό και την πρακτική εφαρμογή προσβάσιμων μουσειακών χώρων.

Με την περάτωση της μεταπτυχιακής εργασίας εξειδίκευσης, θερμές ευχαριστίες οφείλω στην **κυρία Καλή Τζώρτζη**, Επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Διαχείρισης Πολιτισμικού Περιβάλλοντος και Νέων Τεχνολογιών του Πανεπιστημίου Πατρών, για την επίβλεψη της εργασίας, τις πολύτιμες συμβουλές για την επιτυχέστερη πραγμάτευση του θέματος, την ενθάρρυνση και το αμέριστο ενδιαφέρον που επέδειξε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησής της. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, τον **κύριο Ιωάννη Πολυχρονίου**, Προϊστάμενο “επί τιμής” του Τμήματος Τεχνικών Ερευνών Αναστήλωσης της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και (Πρώην) Προϊστάμενο του Τμήματος Αρχιτεκτονικών Μελετών και του Γραφείου ΑμεΑ της Διεύθυνσης Μελετών Μουσείων και Πολιτιστικών Κτιρίων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, καθώς και την **κυρία Άρτεμις Σταματέλου**, υποψήφια Διδάκτορα Μουσειολογίας και μέλος του Balkan Museum Access Group του Balkan Museum Network, για τον χρόνο που μου αφιέρωσα, την καθοδήγηση και την συμβολή τους με τις πολύτιμες επισημάνσεις τους καθώς και την υπόδειξη της σχετικής βιβλιογραφίας.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ με ευγνωμοσύνη στον κύριο **Νικόλαο Σησαμάκη**, Διευθύνοντα του πολιτισμικού εργαστηρίου «AENAON», που με εμπιστεύτηκε εντάσσοντάς με στην ομάδα εργασίας του και δίνοντας υλική υπόσταση στις θεωρητικές μου προτάσεις για την πρόσβαση και των ατόμων με αναπηρίες στο υπό υλοποίηση Μουσείο της Παναγίας Σκιαδενής στη Ρόδο, για το οποίο του έχει ανατεθεί ο συντονισμός και η εκπόνηση της μουσειολογικής μελέτης.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον κύριο Σπύρο Μπαλάσκα στο υπεύθυνο του τυπογραφείου του Κέντρου Αποκατάστασης Τυφλών στην Καλλιθέα, καθώς και στον δάσκαλο εκμάθησης της γραφής Braille κ. Μπάμπη Κουτσοπέτρο και την υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων κ. Αργυρώ Καραβινούστον από τον Φάρο Τυφλών, για τις εκτενείς και εποικοδομητικές συζητήσεις, το

χρόνο που μου διέθεσαν και την συνεργασία μας για τη δημιουργία του εποπτικού υλικού που θα φιλοξενηθεί στο υπό υλοποίηση μουσείο της Παναγίας Σκιαδενης στη Ρόδο.

Η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την συμβολή των συναδέρφων και κυρίως φίλων, κύριο **Νικόλαου Κωνσταντίου**, αρχαιολόγου-μουσειολόγου στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και τον κύριο **Ιωάννη Σταυρινό**, υπεύθυνο γραφιστικής επιμέλειας στο Τμήμα Εκδόσεων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου. Τους ευχαριστώ για την πολύτιμη στήριξη και βοήθεια που μου προσέφεραν σε επιστημονικό και προσωπικό επίπεδο.

Ευχαριστώ επίσης από καρδιάς **το παιδί** με νοητική καθυστέρηση που επισκέφτηκε το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου τον Αύγουστο του 2014, καθώς με βοήθησε να γνωρίσω την πολυσημία του κόσμου μέσα από διαφορετικούς τρόπους “θέασης” και προσέγγισης της πραγματικότητας.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τον σύζυγό μου Γιάννη και τα παιδιά μου Γιώργο και Ειρήνη για την συναισθηματική στήριξη και την υπομονή με την οποία αγκάλιασαν τις επιβεβλημένες για την ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών στιγμές (?) «απουσίας» μου...

Εισαγωγή

Παρά την μακραίωνη ύπαρξη των μουσείων, μόλις τις τελευταίες δεκαετίες αυτά έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην **επικοινωνία τους με την κοινότητα**. Η επικοινωνιακή τους στρατηγική αναφέρεται σε ένα ευρύ πεδίο, το οποίο περιλαμβάνει τις δραστηριότητες προσέλκυσης επισκεπτών, μέσα από δράσεις δημοσιότητας και επικοινωνιακών εργαλείων μάρκετινγκ, αλλά και τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητάς τους.² Η επικοινωνιακή προσέγγιση εντοπίζεται ως συνισταμένη μιας σειράς παραμέτρων που σχετίζονται με το εσωτερικό, αλλά και το εξωτερικό περιβάλλον του μουσείου. Εκτός από τις συλλογές, το κτήριο, την αρχιτεκτονική του, τη συμπεριφορά του προσωπικού, τους λειτουργικούς χώρους, τις εκδόσεις, στοιχεία επικοινωνίας αποτελούν επίσης η ερμηνεία και ο τρόπος παρουσίασης των εκθεμάτων, οι μουσειακές δράσεις που διενεργεί, αλλά και ο τρόπος που τις κοινωνεί.

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει επέλθει ένα πνεύμα αλλαγής στην ταυτότητα των μουσείων ανά τον κόσμο, προκειμένου να επιβιώσουν και να επιτελέσουν το ρόλο τους. Τα σύγχρονα μουσεία αναπτύσσουν πλέον **μια διαδραστική επικοινωνία** με τον επισκέπτη παρέχοντας υψηλού επιπέδου υπηρεσιών, με στόχο την επανάληψη της επίσκεψης. Τα ίδια μουσεία, λοιπόν, που στο παρελθόν θεωρήθηκαν από πολλούς ως ιδρύματα μονολιθικά και παρωχημένα, στις μέρες μας «αγκαλιάζουν» την κοινωνία και αποτελούν για τον επισκέπτη πηγή έμπνευσης και δημιουργίας.³

Σύμφωνα με τον Merriman⁴ οι παράγοντες που οδήγησαν τα μουσεία μέσω συντονισμένων προσπαθειών να καταστούν προσιτά στο κοινωνικό σύνολο είναι πρωτίστως η συνειδητοποίηση του ανερχόμενου κοινωνικού ρόλου τους στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και εξέλιξης της κοινότητας, δευτερευόντως ο περιορισμός των παρεχόμενων κονδυλίων και, τέλος, ο αυξημένος ανταγωνισμός από τους άλλους τομείς της «βιομηχανίας της πολιτιστικής κληρονομιάς» και το σύνολο της βιομηχανίας της ψυχαγωγίας. Κλήθηκαν λοιπόν τα μουσεία προκειμένου να επιβιώσουν να προσφέρουν ελκυστικές υπηρεσίες, να κατανοήσουν τις ανάγκες των επισκεπτών τους, αλλά και εκείνες των μη επισκεπτών. Η αναγκαιότητα αυτή για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας στοχευμένης επικοινωνιακής πολιτικής,

² Νικονάνου, 2010:87

³ Robert R. Janes, Gerald T. Conaty, 2005: 3

⁴ Merriman, 1999: 43

που θα ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες διαφοροποιημένων επισκεπτών, όπως οικογένειες, ενήλικες, ηλικιωμένοι, παιδιά και έφηβοι, μειονότητες και άτομα με αναπηρίες, αποτελεί πλέον συνείδηση των σύγχρονων μουσείων,⁵ αλλά και μια από τις θεμελιώδεις λειτουργίες τους. Προσδιορίζει τη δημόσια εικόνα του μουσείου, επηρεάζει τις αντιλήψεις και τη στάση των ανθρώπων προς αυτά και συνεπώς την απόφασή τους να τα επισκεφτούν ή όχι.⁶

Η μουσειακή έκθεση (μόνιμη ή περιοδική), στην οποία θα εστιάσει και η παρούσα μελέτη, δεν αποτελεί πλέον αυτοσκοπό⁷, αλλά αντιμετωπίζεται ως **το βασικό επικοινωνιακό μέσο**, η πρωταρχική μορφή επικοινωνίας των μουσείων με την κοινότητα.⁸ Οι μουσειακοί φορείς αποσκοπούν πλέον στη δημιουργία μιας ευχάριστης και εποικοδομητικής εμπειρίας για τον κάθε επισκέπτη βελτιώνοντας σημαντικά πολλές πτυχές της ερμηνευτικής πρακτικής στους εκθεσιακούς τους χώρους,⁹ με στόχο την εξυπηρέτηση όσο το δυνατόν ευρύτερων ομάδων επισκεπτών.

Οι θέσεις του Pierre Bourdieu για το πολιτιστικό κεφάλαιο άσκησαν σημαντική επίδραση στον τομέα της επικοινωνίας των μουσείων με διαφορετικές κοινότητες. Τα ευρωπαϊκά μουσεία από τη δεκαετία του 1980 και μετά προχωρούν σε οργανωμένες ενέργειες ώστε να καταστούν φυσικά, διανοητικά και πολιτιστικά προσβάσιμα σε διαφορετικές ομάδες επισκεπτών και να απαγκιστρωθούν από την απαρχαιωμένη εικόνα τους που ήταν ταυτόσημη με τον κοινωνικό διαχωρισμό.¹⁰

Σήμερα, γίνεται ολοένα και πιο κατανοητό ότι τα μουσεία έχουν την ικανότητα αλλά και την ευθύνη να συμβάλουν μέσω της ενταξιακής τους πολιτικής στην καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας και του αποκλεισμού. Το «συμμετοχικό» μουσείο¹¹ προσκαλεί όλους τους επισκέπτες να λειτουργήσουν ως ενεργοί συνοδοιπόροι, να προάγουν τον πολιτισμό συνεισφέροντας τις ιδέες, τις σκέψεις και τις γνώσεις τους, να μοιραστούν τις εμπειρίες τους, να επικοινωνήσουν τόσο μεταξύ τους, όσο και με τα μουσειακά εκθέματα αναπτύσσοντας έναν αμφίδρομο δεσμό.

Είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται συνεχώς και στην

⁵ Νικονάνου, 2010:87

⁶ Μούλιου, 1999: 42

⁷ Μουσουνή, 1999: 57

⁸ Νικονάνου, 2006:164

⁹ Μουσουνή, 1999: 57

¹⁰ Μπούνια, 2005: 44

¹¹ Simon, 2010: ii-ii

Ελλάδα ένα ολοένα και διευρυνόμενο πεδίο συζήτησης σχετικά με την **προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες** στους μουσειακούς χώρους και του δικαιώματός τους για συμμετοχή στον πολιτισμό. Το ενδιαφέρον για τα ζητήματα αναπηρίας αποτελεί απόρροια όχι μόνο της διαφορετικής θεώρησης του ρόλου των σύγχρονων μουσείων, όπως προαναφέρθηκε, αλλά κυρίως των αλλαγών της ίδιας της έννοιας της αναπηρίας με την ανάπτυξη του αναπηρικού κινήματος και του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας. Αντίστοιχα, θέματα προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρίες πρέπει να προσεγγίζονται από μια πολυπρισματική οπτική, που συνδέεται με τα μουσεία, την εκπαίδευση, τα κράτη, αλλά και με το πλαίσιο των διεθνών κανόνων και συμβάσεων για τη διασφάλιση των ίσων δικαιωμάτων και ευκαιριών.¹²

Η διερεύνηση της πρόσβασης στους μουσειακούς χώρους θέτει εξ αρχής το ερώτημα **με ποιον τρόπο αυτή εφαρμόζεται, αλλά και σε ποιο βαθμό ανιχνεύεται**. Η εφαρμογή των αρχών του **Καθολικού Σχεδιασμού και της Προσβασιμότητας**, τα **διαφοροποιημένα προγράμματα**, η εφαρμογή εναλλακτικών τρόπων και μέσων μετάδοσης της πληροφορίας, η επικουρική χρήση της **υποστηρικτικής τεχνολογίας**, το **εξειδικευμένο σε θέματα αναπηρίας προσωπικό**, η **αποδοχή της διαφορετικότητας** από το κοινωνικό σύνολο, είναι παράγοντες που συντελούν στο να καταστούν τα άτομα με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες κοινωνοί των πολιτιστικών και μορφωτικών αγαθών.

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία εξειδίκευσης εντάσσεται στο πλαίσιο του μουσειολογικού και μουσειογραφικού σχεδιασμού του υπό υλοποίηση Μουσείου της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδενής στη Ρόδο, εστιάζοντας στην Πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Η ερευνητική προσπάθεια φιλοδοξεί να επιτύχει δύο αμοιβαία συναρτώμενους στόχους. Αφενός **να διερευνήσει και να αναλύσει σε θεωρητικό επίπεδο** ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες στα Μουσεία και αφετέρου **να εφαρμόσει σε πρακτικό επίπεδο** τις αρχές της Προσβασιμότητας στο Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου που σχεδιάζεται.

Πιο αναλυτικά, οι θεωρητικές αφετηρίες της μελέτης συνδέονται με το δικαίωμα όλων των ανθρώπων στην πρόσβαση στον Πολιτισμό, τον εκδημοκρατισμό του μουσειακού νοήματος και κατ' επέκταση της μουσειακής εμπειρίας. Τα ζητήματα αυτά τίγονται στο **πρώτο κεφάλαιο**, όπου αρχικά επιχειρείται η ιχνηλάτηση του ρόλου των σύγχρονων μουσείων μέσα από την νοηματοδότηση των

¹² Αργυρόπουλος, 2015:8

αντικειμένων της συλλογής τους, προκειμένου να καταστεί πιο σαφές στη συνέχεια το δικαίωμα και η δυνατότητα πρόσβασης όλων στα πολιτιστικά αγαθά.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** αναλύονται στις αντίστοιχες ενότητες η εννοιολογική διάσταση της αναπηρίας, το νομικό και θεσμικό της πλαίσιο σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και, τέλος, παρουσιάζονται οι διάφορες κοινότητες των ατόμων με αναπηρίες και προσδιορίζονται τα χαρακτηριστικά τους, εστιάζοντας στις δυνατότητές τους.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** επιχειρείται η παρουσίαση της έννοιας της προσβασιμότητας και των Αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού, οι εκφάνσεις του οποίου, όπως η φυσική, διανοητική, αισθητηριακή, πολιτιστική, συναισθηματική πρόσβαση αναλύονται διεξοδικά στα αντίστοιχα υποκεφάλαια.

Τέλος, στο **τέταρτο κεφάλαιο** παρατίθενται παραδείγματα καλής πρακτικής από Μουσεία της Αμερικής και της Ευρώπης με ιδιαίτερη αναφορά σε αυτά των Βαλκανίων και της Ελλάδας. Θίγονται, επίσης, κάποια τρωτά σημεία σε ζητήματα προσβασιμότητας, κυρίως ως αφετηρία για διάλογο.

Στο **δεύτερο μέρος της εργασίας**, γίνεται εκτενής αναφορά στο υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου στη Ρόδο, εστιάζοντας στη μουσειολογική και μουσειογραφική μελέτη που διαμορφώνεται την παρούσα χρονική στιγμή από την ομάδα εργασίας του πολιτιστικού εργαστηρίου “Αέναον”, της οποίας αποτελώ μέλος. Η δική μου συμβολή στην μελέτη αφορά, πέρα της συμμετοχής μου στη συγγραφή της μουσειολογικής αφήγησης, στη διαφοροποίηση μέρους του αρχικού σχεδιασμού της έκθεσης, με στόχο να παρέχει φυσική, διανοητική, αισθητηριακή, συναισθηματική πρόσβαση σε όλους τους εν δυνάμει επισκέπτες της, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Και καθώς τα θέματα της προσβασιμότητας δεν εξαντλούνται σε επίπεδο μεταπτυχιακής εργασίας αλλά ούτε και μουσειολογικής μελέτης, το παρόν πόνημα ολοκληρώνεται με το **όγδοο κεφάλαιο** και με μια ανοιχτή συζήτηση, όπου υπό την μορφή προτάσεων της γράφουσας θίγονται ζητήματα που θα πρέπει να απασχολήσουν στο μέλλον το υπό υλοποίηση Μουσείο και τους φορείς διαχείρισής του.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, θέτοντας υπόψη ότι ο εκθεσιακός χώρος είναι το βασικό μέσο επικοινωνίας ενός μουσείου με τους επισκέπτες του, επιδιώκει να συμβάλει στο συγκεκριμένο πεδίο συζήτησης **εστιάζοντας στον καθολικό σχεδιασμό του μουσειολογικού και μουσειογραφικού λόγου.**

Η πρωτοτυπία της μελέτης αφορά στην πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών προσεγγίσεων στο υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου στη Νότια Ρόδο, όπου ακολουθώντας το ισχύον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και τα διεθνή πρότυπα, έχει δοθεί **από τα πρώτα στάδια του σχεδιασμού** έμφαση στη φυσική και κυρίως **διανοητική, αισθητηριακή και πολιτιστική πρόσβαση** ενός **μεγάλου εύρους ατόμων με αναπηρίες** (άτομα με κινητικές, αισθητηριακές, διανοητικές αναπηρίες, άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες). Επιπρόσθετα, έχει σχεδιαστεί μια **παράλληλη μόνιμη διαδρομή εντός της φυσικής ροής της μόνιμης έκθεσης με είκοσι τέσσερις (24) προτεινόμενες στάσεις**, για να εξυπηρετήσει και τις ανάγκες ατόμων με οπτικές και ορισμένες διανοητικές αναπηρίες. Τέλος, πρωτοποριακό στοιχείο του εγχειρήματος αποτελεί και η εστίαση στην **αντιπροσώπευση των ατόμων με αναπηρίες, όχι μόνο μέσω της εμπλοκής τους στον μουσειολογικό σχεδιασμό, αλλά κυρίως μέσω της παρουσίας και αντιπροσώπευσής τους στη μουσειολογική αφήγηση και ερμηνεία.**

Απώτερος στόχος της μελέτης είναι μέσω του θεωρητικού πλαισίου, αλλά κυρίως της πρακτικής εφαρμογής του, η **ευαισθητοποίηση** σε ζητήματα προσβασιμότητας, **η άρση μορφών κοινωνικού αποκλεισμού, η πολιτιστική ένταξη και ενσωμάτωση** των ατόμων με αναπηρίες, η αποδυνάμωση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, **ο σεβασμός και η αποδοχή της διαφορετικότητας.**

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, **η μεθοδολογία** που ακολουθήθηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας προσανατολίστηκε στην εις βάθος μελέτη των ελληνικών και ξενόγλωσσων βιβλιογραφικών πηγών (πρωτογενών και δευτερογενών), τη διερεύνηση του συναφούς με το αντικείμενο της μελέτης νομικού και θεσμικού πλαισίου στον ελλαδικό και διεθνή χώρο, τη διαδικτυακή έρευνα, την προσωπική συζήτηση με ανθρώπους που εργάζονται σε μουσειακούς χώρους της Ελλάδας, την προσωπική παρατήρηση και κριτική. Οι γνωστικές κατακτήσεις που επήλθαν της έρευνας, συνέβαλαν όχι μόνο στην τεκμηρίωση των θέσεων της εργασίας, αλλά και στην πιο αποτελεσματική υλοποίηση της μελέτης πρόσβασης στο υπό σχεδιασμό Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου.

Όσον αφορά το δεύτερο μέρος της εργασίας και συγκεκριμένα τον μουσειολογικό και μουσειογραφικό σχεδιασμό μιας προσβάσιμης έκθεσης, έμφαση δόθηκε στην εφαρμογή των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού, στην παροχή διαφορετικών μέσων και τρόπων προσέγγισης της γνώσης, στην αισθητηριακή πρόσβαση στα νοήματα της εκθεσιακής αφήγησης μέσω ερεθισμάτων που θα κινητοποιούν περισσότερες από μια αισθήσεις (όραση, ακοή, αφή, όσφρηση), στην πολιτισμική

πρόσβαση και αντιπροσώπευση των επισκεπτών. Κρίθηκαν, επίσης, επιβεβλημένες ενέργειες, όπως οι διαδοχικές συζητήσεις με τους αρμόδιους διαχείρισης της Συλλογής, οι στοχευμένες συναντήσεις της ομάδας υλοποίησης του έργου, η αναζήτηση προμηθευτών για τη δημιουργία του εξειδικευμένου εποπτικού υλικού, η συνεχής επικοινωνία με φορείς οργανώσεις, σωματεία ατόμων με αναπηρίες και κυρίως η προσέγγιση ατόμων της συγκεκριμένης κοινότητας με στόχο τη συνεισφορά και την ενεργή συμμετοχή τους. Τέλος, οι προτάσεις κινήθηκαν σε μια ρεαλιστική βάση, λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες τιμές της αγοράς και κυρίως τα οικονομικά δεδομένα του πολιτιστικού φορέα τη δεδομένη στιγμή.

Κεφάλαιο 1^ο

Προτού εξεταστεί το ζήτημα της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού, κρίνεται επιβεβλημένη η ιχνηλάτηση του ρόλου των σύγχρονων μουσείων μέσα από την νοηματοδότηση των αντικειμένων της Συλλογής τους. Η αναφορά αυτή θεωρήθηκε απαραίτητη προκειμένου να καταστεί σαφής η σύγχρονη μουσειολογική αντίληψη περί εκδημοκρατισμού της μουσειακής εμπειρίας, του δικαιώματος και κυρίως της ικανότητας όλων να προσεγγίζουν τα πολιτιστικά αγαθά, καθένας με τον μοναδικό τρόπο οπτικής του.

1.1 Ο εκδημοκρατισμός των μουσειακών χώρων

Η εξέταση της ιστορίας των μουσείων αποδεικνύει ότι αυτά υπόκεινται σε ουσιαστικές και συνεχείς αλλαγές καθ όλη τη διάρκεια της εξέλιξής τους. Ο ορισμός της έννοιας του μουσείου και η ταυτότητά του επαναπροσδιορίζονται συνεχώς ανάλογα με το εκάστοτε ιστορικό, κοινωνικό, επιστημολογικό, πολιτικό, οικονομικό πλαίσιο, προσδίδοντάς του κάθε φορά και έναν διαφορετικό ρόλο.¹³

Τα μουσεία και οι συλλογές τους υπήρξαν πάντοτε δημόσια ιδρύματα, όχι ωστόσο πάντα προσβάσιμα στο κοινό. Ήταν δημόσια με την έννοια ότι ανέκαθεν αντανακλούσαν και διαμόρφωναν τις δημόσιες αντιλήψεις για το τι είναι πολύτιμο και σημαντικό σε κάθε περίοδο της εξέλιξής τους.¹⁴ Από την ίδρυση του πρώτου μουσείου στην Αλεξάνδρεια το 290π.Χ. από τον Πτολεμαίο Α΄, ο χώρος εκείνος συνδέθηκε με την προσφορά και τη μετάδοση γνώσεων. Το άνοιγμα, ωστόσο, των Μουσείων στο ευρύ κοινό εμφανίζεται τον 18ο αιώνα υπό την επίδραση των αρχών του Διαφωτισμού. Με την Γαλλική Επανάσταση τα πολιτιστικά αγαθά είναι πλέον στην υπηρεσία του λαού και οι μουσειακές συλλογές αξιοποιούνται στους τομείς της επιστήμης, της εκπαίδευσης, της διαμόρφωσης της ιστορικής μνήμης και της συλλογικής ταυτότητας.

¹³Hooper-Greenhill, 1992:1

¹⁴ Pearce, 2002:133-134

Το 1960, η ΟΥΝΕΣΚΟ στα πλαίσια της χάραξης μιας παγκόσμιας πολιτιστικής πολιτικής, όπου ο πολιτισμός προβάλλεται ως αγαθό «που πηγάζει από την κοινότητα ως σύνολο, άρα θα πρέπει να επιστραφεί σε αυτήν», καθιερώνει την έννοια του πολιτισμικού εκδημοκρατισμού, θεωρητική προσέγγιση η οποία υποστηρίζει τη διευκόλυνση της πρόσβασης όλων των κοινωνικών ομάδων σε ένα μουσείο και ενθαρρύνει τη δυνατότητα συμμετοχής τους στις μουσειακές δράσεις που υλοποιούνται εντός και εκτός αυτού.¹⁵

Αν οι δεκαετίες του '60 και του '70 χαρακτηρίζουν το μουσείο ως χώρο μάθησης, στις επόμενες και κυρίως μετά το '90, το ενδιαφέρον περιστρέφεται γύρω από την καθιέρωση του μουσείου ως χώρου εμπειρίας, συνάντησης και επικοινωνίας.¹⁶ Η συζήτηση για τα μουσεία πλέον προσανατολίζεται στις συνειδητές προσπάθειες για τον εκδημοκρατισμό τους μέσα από τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από το αντικείμενο στον επισκέπτη. Η ανθρωποκεντρική αυτή προσέγγιση κυριαρχεί σήμερα και στο επίπεδο της εκθεσιακής ερμηνείας.

Στον 21^ο αιώνα, ο εκδημοκρατισμός των μουσείων συνδέεται με την προώθηση μιας πλουραλιστικής και αναστοχαστικής κριτικής σκέψης, η οποία «δεν θα αποκλείει, αλλά θα συνθέτει, δεν θα αναπαράγει, αλλά θα ερμηνεύει, δεν θα χειραγωγείται, αλλά θα συμμετέχει κατά το δυνατόν ισότιμα στην ερμηνευτική διαδικασία και στην παραγωγή πολιτισμού».¹⁷ Οι σύγχρονοι φορείς πολιτισμού επανεξετάζοντας και διευρύνοντας την αποστολή τους, διαδραματίζουν έναν πιο ενεργό και παιδευτικό ρόλο.¹⁸ Προσανατολίζονται στην προσέγγιση ενός διευρυμένου, ποικιλόμορφου και διαφοροποιημένου κοινού αποσκοπώντας στην εξασφάλιση ισότητας απέναντι στο μουσειακό αντικείμενο, με σκοπό την πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του κάθε επισκέπτη, την διεύρυνση των πνευματικών του οριζόντων, την απόκτηση εμπειριών, την ψυχαγωγία.

Στόχος κάθε μουσείου οφείλει να είναι η άρση του κοινωνικού αποκλεισμού, η εξάλειψη των κοινωνικών διαφορών, η ενσωμάτωση και η δημιουργία ίσων ευκαιριών στα πολιτιστικά αγαθά και δρώμενα. Ένα μουσείο που μεριμνά για τη φυσική, διανοητική, αισθητηριακή, συναισθηματική, πολιτιστική πρόσβαση όλων των υπαρχόντων και των εν δυνάμει επισκεπτών του, που καλλιεργεί τον διάλογο ως μέσο επικοινωνίας με το σύγχρονο κοινωνικό του περιβάλλον, αποδεικνύει το επίπεδο του

¹⁵ Βουδούρη, 2003: 162

¹⁶ Οικονόμου, 2010:62

¹⁷ Κόκκινος, Αλεξάκη, 2002:15

¹⁸ Anderson, 2004:2, Bruno et al, 2007

πολιτισμού του και τον φιλελεύθερο και δημοκρατικό του χαρακτήρα. Παράλληλα, θέτοντας τον εαυτό του σε ένα ανοιχτό πεδίο συζήτησης, συμβάλλει στην διαμόρφωση μιας πιο εποικοδομητικής σχέσης μεταξύ παρελθόντος-παρόντος, επισκέπτη και μουσειακού αντικειμένου.

Η εποχή του «παθητικού» και «ομοιογενούς» κοινού, το οποίο δεν έχει ρόλο ή λόγο στις δράσεις που υλοποιούνται στους μουσειακούς χώρους, έχει παρέλθει. Σήμερα, η δυνατότητα για την ενεργό συμμετοχή του κάθε επισκέπτη στο μουσειακό γίνεσθαι και η απαίτησή του για υψηλό επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών είναι αναφαίρετο δικαίωμά του.

Ο σεβασμός της μοναδικότητας του επισκέπτη και η ανθρωποκεντρική θεώρηση όλων των εκφάνσεων του μουσείου του 21^{ου} αιώνα αποτελούν την κατευθυντήρια γραμμή. Το μουσειακό αντικείμενο πέρα από την αυταξία του καλείται να υπηρετήσει ανθρώπινες ιδέες και αξίες, χωρίς την ύπαρξη των οποίων αποδυναμώνεται η σημασία του. Κύριος ρόλος του είναι πλέον να εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητα των κοινωνιών και των ατόμων,¹⁹ να ενθαρρύνει τον δημόσιο διάλογο,²⁰ να συνδιαλέγεται με τις πολλαπλές ερμηνείες των ανθρώπων που το προσεγγίζουν.

Περιοδική έκθεση Documenta 14, (2017), Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΕΜΣΤ), Αθήνα²¹

¹⁹ Mac Donald & Fyfe, 1996:14

²⁰ Cameron, 1991: 3

²¹ Πηγή φωτογραφίας, Προσωπικό αρχείο Μαρίας Πίσπα

1.2 Η πολλαπλή νοηματοδότηση των μουσειακών αντικειμένων

Στο εκάστοτε χρονικό παρόν του αντικειμένου ενυπάρχουν θραύσματα παρελθουσών στιγμών του, μέσα στα οποία βρίσκονται εγκιβωτισμένα νοήματα και πληροφορίες για την κοινωνία που το δημιούργησε. Με αφετηρία τη στιγμή της δημιουργίας του, που τελείται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και σ' ένα ιστορικά προσδιορισμένο κοινωνικό περιβάλλον,²² το αντικείμενο ως ιστορικό τεκμήριο διανύει μια διαδρομή με πολύπλοκους κύκλους ζωής που φτάνουν μέχρι τις μέρες μας.

Τα αντικείμενα του παρελθόντος, καθώς έχουν αποσπασθεί από τα χωροχρονικά τους συμφραζόμενα και όρια, στερούνται τόσο του αρχικού νοηματικού τους περιεχομένου, όσο και του πρωτογενούς λειτουργικού τους χαρακτήρα.²³ Τα αντικείμενα καθίστανται μουσειακά μέσα από τη συλλεκτική δραστηριότητα, τη συνειδητή δηλαδή επιλογή που μετατρέπει ένα μέρος του φυσικού κόσμου σε μουσειακό. Σε αυτή τη βάση οικοδομείται η ερμηνεία του μουσειακού υλικού και ένα σημαντικό τμήμα του τρόπου με τον οποίο δομούμε τον κόσμο μας.²⁴

«Η ανάλυση του πολιτισμού δεν είναι μια πειραματική επιστήμη που αναζητά νόμους, αλλά μια ερμηνευτική επιστήμη που αναζητά νοήματα».²⁵ Τα μουσειακά αντικείμενα αποτελούν μέρος του υλικού πολιτισμού μιας κοινωνίας, που συγκροτείται από συνεχώς μεταβαλλόμενα νοήματα. Η ερμηνεία, συνεπώς, του αντικειμένου συνδέεται με τις διαφορετικές οπτικές, που διαμορφώνονται από και μέσα από την ανθρώπινη πράξη.²⁶ Ως φορείς διαφορετικών πληροφοριών, μηνυμάτων και περιεχομένων, τα πολιτιστικά αγαθά μπορούν να υπηρετούν και να ανταποκρίνονται στις προσδοκίες, τα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις διαφορετικών ομάδων επισκεπτών. Η υλικότητα, η αυθεντικότητα, η ευρύτητα και η αισθητική αποτελούν βασικές αξίες των μουσειακών αντικειμένων και επιτρέπουν την προσέγγιση της γνώσης μέσα από την ενεργητική συμμετοχή και εμπειρία του επισκέπτη, την κινητοποίηση της φαντασίας για ένα ταξίδι στο χώρο και το χρόνο, τις διαφορετικές αφηγήσεις και ερμηνείες με στόχο τη βίωση του παρελθόντος, την κατανόηση του παρόντος και την ενεργητική συνδιαμόρφωση του μέλλοντος.²⁷

²² Χουρμουζιάδης, 1999: 69-80

²³ Οικονόμου, 1999: 50

²⁴ Pearce, 2002: 21, 24, 63-70

²⁵ Clifford, 1973

²⁶ Κωτσάκης, 1999

²⁷ Νικονάνου, 2010: 78-80

Η ερμηνεία των μουσειακών αντικειμένων εξαρτάται από τον βαθμό ωριμότητας του ανθρώπου που ερμηνεύει, από το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται, καθώς και από τις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτιστικές επιρροές.²⁸ Βασικοί παράγοντες που συνυπάρχουν και καθορίζουν την εξατομικευμένη μουσειακή εμπειρία είναι: **ο παραγωγός ερμηνειών και αφηγήσεων για το παρελθόν**, ο οποίος έχοντας συγκεκριμένες επιστημονικές και ιδεολογικές τοποθετήσεις λειτουργεί ως διαμεσολαβητής και διαμορφωτής της εικόνας του σύγχρονου ανθρώπου για το παρελθόν, **το έκθεμα** που υποτάσσεται σε επιστημολογικούς κανόνες και συμβάσεις και, τέλος, ο **επισκέπτης** που μεταφέροντας τα προσωπικά του βιώματα και έχοντας συγκεκριμένες ανάγκες και στόχους μπορεί να αναπλάσει τις δικές του εναλλακτικές αναγνώσεις.²⁹

Κάθε μουσείο ηθελημένα ή μη, εκπέμπει μηνύματα και κάθε έκθεση εμπεριέχει μια ερμηνευτική διαδικασία³⁰ που συνδέεται με την πολιτική και την ιδεολογία του Μουσείου.³¹ Οι μουσειολογικές πρακτικές του παρελθόντος και του παρόντος, όπως η συλλεκτική πολιτική, η ταξινόμηση, η έρευνα, η διαχείριση των συλλογών διαμορφώνουν τα πλαίσια παραγωγής του μουσειακού νοήματος,³² που αναπτύσσεται βάσει τριών βασικών φιλοσοφικών παραμέτρων. Οι παράμετροι αυτές κάνουν την εμφάνισή τους στις μελέτες του υλικού πολιτισμού και εκφράζουν τα τρία κύρια χαρακτηριστικά των αντικειμένων: τη λειτουργική τους υπόσταση ως υλικά αγαθά, τον σημειωτικό και συμβολικό τους ρόλο ως μηνύματα με έμφαση στα κοινωνικά τους συμφραζόμενα και την ιστορικότητά τους.³³

Έτσι το μουσειακό αντικείμενο αντιμετωπίζεται άλλοτε από τη σκοπιά της ιστορικής του αξίας, άλλοτε με θαυμασμό και άλλοτε ως μια εικονογραφημένη αφήγηση ή αναπαράσταση του παρελθόντος.³⁴ Συχνές τα τελευταία χρόνια είναι και οι δραματοποιημένες εμπειρίες, ενώ πολλά μουσεία, κυρίως του εξωτερικού, προσφέρουν εμπειρίες “εμβύθισης”, όπου ο επισκέπτης εμπλέκεται ενεργά στα ιστορικά δρώμενα χωρίς, ωστόσο, να μπορεί να τα ελέγξει.³⁵

²⁸ Καλεσοπούλου, 2002: 12-18

²⁹ Μούλιου, 2008:116-118, Μούλιου και Μπούνια, 1999:55-56

³⁰ Γκαζή, 2004:8

³¹ Μούλιου και Μπούνια, 1999:56

³² Pearce, 2002: 174-198

³³ Pearce, 2002: 233-264

³⁴ Pearce, 2002:271-287

³⁵ Kolter, M. και Kolter, W., Kolter Ph 2008:27

Η κατανόηση και η ερμηνευτική προσέγγιση των αντικειμένων είναι μια σύνθετη διαδικασία ανάγνωσης που απαιτεί ωριμότητα, κριτική σκέψη και μια επιστημονικά οργανωμένη διαμεσολάβηση. Από την πλευρά του Μουσείου, το έργο των επιμελητών δεν περιορίζεται στην παρατήρηση, τον προσδιορισμό και την τεκμηρίωση των αντικειμένων, αλλά απαιτεί μια βαθύτερη γνώση των ιστορικών και κοινωνικών συμφραζομένων τους, παρελθοντικών και σύγχρονων, προκειμένου να μετασχηματιστούν από απλές πληροφορίες σε νοήματα κατανοητά, στο πλαίσιο της μουσειακής τους έκθεσης.³⁶ Όπως σημειώνει ο Peter Vergo, η ίδια η πράξη της έκθεσης των αντικειμένων «δεν είναι με κανέναν τρόπο ουδέτερη», ενώ «ο τρόπος με τον οποίο εκτίθενται είναι στενά συνδεδεμένος με ρητορικούς ή διδακτικούς στόχους, στο μέτρο που τα ίδια αντικείμενα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διηγηθούν τελείως διαφορετικές ιστορίες (...)»,³⁷ αλλά και να προσεγγίζουν διαφορετικές κοινότητες.

Τα νοήματα, οι αξίες, οι σημασίες που προσδίδονται στα εκθέματα, η επιλογή των προς έκθεση αντικειμένων, ο τρόπος παρουσίασης και σύνδεσής τους, η σύνθεση ενός κοινού κειμένου προς ανάγνωση, το συνοδευτικό πληροφοριακό υλικό (συμβατικό ή διαδραστικό), συμβάλλουν στη διαδικασία επαναπλαισίωσης των αντικειμένων και αποτελούν επιλογές του φορέα που υπόκεινται σε κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά κριτήρια.³⁸

Επιπρόσθετα, το ίδιο το κέλυφος του Μουσείου και η αρχιτεκτονική του εκθεσιακού του χώρου, λειτουργούν νοηματοδοτικά αλληλεπιδρώντας και συνομιλώντας με τον μουσειολογικό λόγο. Ο χωρικός σχεδιασμός λειτουργεί ως αφηγηματικό εργαλείο, αλλά και ως μέσο που συμβάλλει στη μεσολάβηση πρόσθετων συνδέσεων μεταξύ των αντικειμένων. Οι συσχετισμοί αυτοί, που μπορεί να είναι σύνθετοι και όχι πάντα άμεσα ορατοί, ενθαρρύνουν τον επισκέπτη μέσα από την κίνησή του στο χώρο, να εξερευνήσει νέα νοήματα.³⁹

³⁶ Νάκου, 2009:38

³⁷ Vergo, 1999:51

³⁸ Νάκου, 2001:154, 168

³⁹ Τζώρτζη, 2013: 238-240

Σε συνομιλία με το έργο τέχνης, Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη, Ρωσία⁴⁰

Η περιμετρική ή περιελισσόμενη ανάμεσα στα εκθέματα κίνηση του επισκέπτη,⁴¹ ο «ρυθμός»⁴² της έκθεσης, ο χρόνος που απαιτείται για να εξελιχθεί μια αφήγηση, ώστε ο θεατής να προσεγγίσει μια τελική έκβαση,⁴³ η κοινή παρουσία με άλλους επισκέπτες, διαμορφώνουν τη μουσειακή εμπειρία και συμβάλλουν στον τρόπο «θέασης» και επομένως ερμηνείας και κατανόησης. «Η αρχιτεκτονική επηρεάζει τη μουσειακή εμπειρία μέσω του τρόπου με τον οποίο το κτήριο οργανώνει τις χωρικές σχέσεις μεταξύ των εκθεσιακών χώρων, μεταξύ των εκθεμάτων και μεταξύ των επισκεπτών».⁴⁴ Έτσι, οι εσωτερικές-υποκειμενικές ερμηνείες συνομιλούν με αυτές του εξωτερικού-αντικειμενικού περιβάλλοντος, καθιστώντας το μουσειακό αντικείμενο σημείο συνάντησης διαφορετικών και ενίοτε αντικρουόμενων θεάσεων, “που άπτονται συγχρόνως του γνωστικού και του θυμικού, της σκέψης και της αίσθησης, της νόησης και του σώματος”.⁴⁵

Παρά τη θετική εξέλιξη των μουσειακών αφηγήσεων των τελευταίων δεκαετιών, τα Μουσεία και κυρίως τα Εθνικά, δεν μπορούν να απαγκιστρωθούν από το δημόσιο νομικό καθεστώς λειτουργίας τους, γι’ αυτό και παραμένουν ιδρύματα “πολιτικά”, που εκπροσωπούν, προωθούν και διαμορφώνουν την κυρίαρχη ιδεολογία για το τι είναι πολύτιμο και σημαντικό σε κάθε περίοδο της εξέλιξής τους,⁴⁶

⁴⁰ Πηγή φωτογραφίας: <https://gr.dreamstime.com/>

⁴¹ Τζώρτζη, 2013:134-139

⁴² Vergo, 1999:52

⁴³ Ο.π.

⁴⁴ Τζώρτζη, 2013:155

⁴⁵ Ιωαννίδης, 1995: 7

⁴⁶ Μούλιου και Μπούνια, 1999:58, Pearce, 2002:134

και αυτό παράγει συντηρητικές αφηγήσεις.⁴⁷ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, παραμένει και η αποφυγή πραγμάτευσης θεμάτων “δύσκολων”, αμφιλεγόμενων, φορτισμένων ιδεολογικά, κοινωνικά ή πολιτικά, γεγονός που σχετίζεται με συμβάσεις και συμβιβασμούς και με τον δισταγμό έκθεσης της “δήθεν αντικειμενικότητας και α-πολιτικότητας του μουσείου”.⁴⁸ “Στη χειρότερη των περιπτώσεων η ιστορία μετατρέπεται σε ιδεολογικό όπλο χειραγώγησης και προπαγάνδας στα χέρια ιδιωτικών, κρατικών και διακρατικών φορέων, που αναπτύσσουν τις δικές τους ποικίλες στρατηγικές και πολιτικές”.⁴⁹

Αυτό όμως που αλλάζει τα τελευταία χρόνια είναι ότι ολοένα και περισσότερα μουσεία (δημόσια & ιδιωτικά, μικρά & μεγάλα κλπ) και ολοένα και περισσότεροι επιμελητές συνειδητοποιούν αυτό το γεγονός, αποδέχονται την υποκειμενικότητα των επιλογών και ερμηνειών τους και λειτουργούν κριτικά, αναστοχαστικά, διεπιστημονικά.

Σε μια προσπάθεια μεγαλύτερης κοινωνικής εμπλοκής, το Μουσείο οφείλει να ενσκήψει σε θέματα που προβληματίζουν και αφορούν τη σύγχρονη κοινωνία και τις διαφορετικές της κοινότητες, να τα αντιμετωπίσει ως αφετηρία για διάλογο και “ως κάτι που διαμορφώνεται διανοητικά και υλικά, μέσα από συνεχείς διαπραγματεύσεις”,⁵⁰ ώστε να μετατρέψει τον κάθε επισκέπτη “σε συμμετοχο της μουσειολογικής πράξης, δίνοντάς του τη δυνατότητα να αξιολογήσει την πληροφορία, να την δεχθεί ή να την απορρίψει. Ακόμα και να την παράξει ο ίδιος”.⁵¹ Ο ρόλος, λοιπόν, του σύγχρονου Μουσείου είναι να προτείνει μια δίοδο επικοινωνίας και αποκωδικοποίησης των ιδεών και των νοημάτων που εν δυνάμει περιέχει το μουσειακό έκθεμα, να εξασφαλίσει μια μουσειακή εμπειρία ουσιαστική και ευχάριστη, να “θεραπεύσει” το πνεύμα και την ψυχή όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρώπων...

⁴⁷ Γκαζή, 1999:52

⁴⁸ Μούλιου και Μπούνια, 1999:56

⁴⁹ Γαζή, 2002: 48

⁵⁰ Χουρμουζιάδη, 2009:81-84

⁵¹ Κωνσταντίνος, 2002:175

Κεφάλαιο 2^ο

Στο πλαίσιο των άμεσων ερευνητικών στόχων της παρούσας μελέτης εντάσσεται και η ανίχνευση της έννοιας της αναπηρίας, η συνοπτική εξέταση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο του νομικού και θεσμικού πλαισίου που άπτεται του θέματος, η προσέγγιση και κατανόηση των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ζητήματα που επιχειρεί να αναλύσει το παρόν κεφάλαιο.

2.1 Η εννοιολογική διάσταση της αναπηρίας: το ιατρικό και κοινωνικό μοντέλο

«Βιώματα, μελέτες, έρευνες, αναλύσεις και αποτελέσματα πολλών διεπιστημονικών εργασιών, έχουν οδηγήσει στο διαχρονικό και πλέον ασφαλές συμπέρασμα, ότι η στάση των αρτιμελών απέναντι στους αναπήρους καθορίζεται από τρεις παράγοντες: Δοξασία, Συναίσθημα και Συμπεριφορά, που αυτόνομα έκαστος αλλά και όλοι μαζί, ανάλογα με τα επιτρεπτά όρια επιρροής τους σε κάθε προσωπικότητα, διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει την αναπηρία κάθε μη ανάπηρος και κατ' επέκταση, κάθε κοινωνία από εποχή σε εποχή στο βάθος των αιώνων.»⁵²

Η αναπηρία συνδέθηκε με ακραίες αντιδράσεις, συναισθηματικές ή μη, των ανθρώπων. Άλλοτε θεοποιήθηκε και άλλοτε θεωρήθηκε πηγή δυστυχίας⁵³ ή τιμωρίας. Στην αρχαία Ελλάδα οι άνθρωποι θεοποίησαν την αναπηρία δημιουργώντας ένα θεό ανάπηρο, τον Ήφαιστο, θεό της φωτιάς, προσωποποίηση της αστραπής και του κεραυνού, σύζυγο μάλιστα της πιο όμορφης γυναίκας, της Αφροδίτης.⁵⁴ Στον αντίποδα, ωστόσο, της ίδιας μυθοπλασίας, που αντανακλά και τις διαφορετικές θεωρήσεις σε επίπεδο ανθρώπινης πραγματικότητας, η ίδια η μητέρα του Ηφαίστου, η Ήρα, τον κατακρήμνισε από τον Όλυμπο, λόγω της κινητικής του αναπηρίας... Παράλληλα, άτομα με αναπηρίες έγιναν πρωταγωνιστές σε έργα μεγάλων αρχαίων τραγικών ποιητών, και όχι μόνο, για να εκφράσουν διαχρονικές θέσεις και αξίες που ξεπερνούν τα στενά όρια της φυσικής υπόστασης του ανθρώπου.⁵⁵

Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από μία προσπάθεια της κοινωνίας να ανταποκριθεί στο δικαίωμα όλων των ανθρώπων για αποδοχή και ισότιμη συμμετοχή στις πολλαπλές εκφάνσεις της

⁵² Αυγουλάς, 2008

⁵³ Βαρδακαστάνης, 2004:23

⁵⁴ Λεβέντη, 2004:29

⁵⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Οιδίποδας στην τραγωδία του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύρανος»

ζωής, χωρίς φραγμούς και αποκλείσεις. Σήμερα, η αναπηρία αποτελεί μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης και σε καμία περίπτωση δεν υποβιβάζει το δικαίωμα του ανθρώπου στη συμμετοχή και στη συνεισφορά του στο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό γίγνεσθαι.⁵⁶

Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχουν πρόσφατα στατιστικά στοιχεία για τη χώρα μας, από τις διεθνείς έρευνες προκύπτει ότι ένα ποσοστό 10-12% του πληθυσμού μιας χώρας είναι άτομα με αναπηρίες.⁵⁷ Περίπου το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει με κάποια μορφή αναπηρίας, εκ των οποίων το 2-4% αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες στη λειτουργία. Η συχνότητα εμφάνισης της αναπηρίας σε παγκόσμιο επίπεδο είναι υψηλότερος από τις προηγούμενες εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO), οι οποίες χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1970 και υποδηλώνουν ποσοστό περίπου 10%. Αυτή η συνολική εκτίμηση για την αναπηρία αυξάνεται λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, της αύξησης του ποσοστού των ατυχημάτων και της ταχείας εξάπλωσης των χρόνιων ασθενειών, καθώς και των βελτιώσεων στις μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της αναπηρίας.⁵⁸

Ένας κοινός ορισμός για όλες τις κατηγορίες των ατόμων με αναπηρίες⁵⁹ είναι ιδιαίτερα δύσκολο να διατυπωθεί, λόγω της ετερογένειας που χαρακτηρίζει την κοινωνική ομάδα των ατόμων με αναπηρίες και των διαφορετικών εγγενών ή επίκτητων ειδών αναπηριών και ιδιαιτεροτήτων που εμφανίζουν. Έτσι, ο όρος «άτομα με αναπηρίες» χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει ετερόκλητες ομάδες, που παρουσιάζουν κάποια μορφή αναπηρίας: **κινητική** (χρήστες αμαξιδίων, περιπατητικοί ανάπηροι, άτομα με δυσκολίες στην αδρή και λεπτή κινητικότητα), **αισθητηριακή** (άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση, άτομα κωφά ή βαρήκοα), **διανοητική** (άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, αυτισμό, νοητική καθυστέρηση), ή **πολλαπλές αναπηρίες**. Ταυτόχρονα, η αναπηρία είναι μια εξελισσόμενη έννοια⁶⁰ και συνιστά μια κοινωνική πραγματικότητα, όπου διαφορετικά άτομα, με εντελώς διαφορετικά βιώματα αλληλεπίδρασης και με εντελώς διαφορετικούς τρόπους επιρροής στην εξέλιξή τους, εντάχθηκαν στην κοινότητα των αναπήρων.⁶¹

⁵⁶ Στρογγυλός, 2015:14

⁵⁷ Πολυχρονίου, 2004: 44

⁵⁸ http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/

⁵⁹ Ο όρος «Άτομα με Αναπηρίες» (ΑμεΑ) αντικατέστησε στην αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος το 2001 (άρθρο 21, παρ.6) το χρησιμοποιούμενο στην Ελλάδα από το 1982 όρο «άτομα με ειδικές ανάγκες» (ΑΜΕΑ).

⁶⁰ Ν.4074/2012 «Κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες»(ΦΕΚ 88, τ.Α')

⁶¹ Ζώνιου-Σιδέρη, 1998: 13-14

Σχετικά με την αναπηρία υπάρχουν πολλοί και ετερόκλητοι ορισμοί που πηγάζουν από διαφορετικές ιδεολογικό-πολιτικές αντιλήψεις, αλλά και από διαφορετικές προοπτικές θεώρησης του ζητήματος.⁶² Μια καλύτερη κατανόηση της αναπηρίας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την προσέγγιση δύο αντικρουόμενων, αλλά ταυτόχρονα αλληλεπηρεαζόμενων διαστάσεων, αυτών της ιατρικής και κοινωνικής διάστασης της αναπηρίας.⁶³

Αναφορικά με το ιατρικό μοντέλο, η αναπηρία προσδιορίζεται από την ύπαρξη λειτουργικής βλάβης, την έλλειψη δηλαδή συγκεκριμένων εμφανών αισθήσεων ή μελών του σώματος, ως αποτέλεσμα συγγενών ή επίκτητων παραγόντων,⁶⁴ βλάβες, οι οποίες περιορίζουν ή αποκλείουν την εκτέλεση μιας δραστηριότητας ή λειτουργίας, που θεωρείται φυσιολογική για έναν μη ανάπηρο άνθρωπο.⁶⁵

Το 2001, σε μια πιο σύγχρονη προσέγγιση της αναπηρίας, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO) αναφέρει ότι η αναπηρία είναι ένας όρος «ομπρέλα», ο οποίος εμπεριέχει την «βλάβη», τους «περιορισμούς στη δραστηριότητα» και τους «περιορισμούς στη συμμετοχή» του ατόμου, επαναπροσδιορίζοντας έτσι την έννοια της αναπηρίας, αλλαγή που συνέβη για διάφορους λόγους.⁶⁶ Αρχικά, ύστερα από δεκαετίες εμπειρίας όσον αφορά την προσβασιμότητα στις ανεπτυγμένες χώρες, ήταν σαφές ότι η διάγνωση δεν περιελάμβανε τη λειτουργική ικανότητα. Επιπλέον, τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, ο μέσος όρος ζωής αυξήθηκε, όπως ποτέ άλλοτε. Ως αποτέλεσμα, ένας ολοένα και αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων βιώνουν την «αναπηρία» κάποια στιγμή στη ζωή τους. Μέσα από την αναθεώρηση, λοιπόν, του όρου ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO) αναγνώρισε τον λειτουργικό περιορισμό ως παγκόσμια ανθρώπινη εμπειρία.⁶⁷

Σε αυτό το νέο πλαίσιο, η αναπηρία ως κατάσταση θεωρείται το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ της υγείας και κάποιου συστήματος εξωτερικών/ περιβαλλοντικών ή εσωτερικών/προσωπικών παραγόντων. Ως εξωτερικοί παράγοντες νοούνται το φυσικό, κοινωνικό, οικογενειακό, εκπαιδευτικό και πολιτισμικό περιβάλλον με τα χαρακτηριστικά και τους θεσμούς, που το διέπουν, ενώ στους εσωτερικούς παράγοντες καταγράφονται το φύλο, η ηλικία, το κοινωνικό και

⁶² Κουρουμπλής, 2000: 42-43

⁶³ Στρογγυλός, 2015:14

⁶⁴ Συνήθως κάποιας αρρώστιας ή ατυχήματος Πολυχρονοπούλου, 2004, όπως αναφέρεται στο Στρογγυλός, 2015:14

⁶⁵ “The United Nations Declaration on the Rights of Disabled Persons, 1975” στο Jablensky, 1981:130

⁶⁶ Στρογγυλός, ο.π.

⁶⁷ Croluis, 2015:82

μορφωτικό υπόβαθρο, ο χαρακτήρας, οι στάσεις και συμπεριφορές των ατόμων.⁶⁸

Παρά τις σημαντικές αλλαγές στον τρόπο κατανόησης της αναπηρίας αναφορικά με το ιατρικό μοντέλο, η ατομική διάσταση της αναπηρίας παραμένει ισχυρή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το ιατρικό μοντέλο κατά βάση εστιάζει στην αρρώστια και στην θεώρηση της αναπηρίας ως προσωπικής τραγωδίας,⁶⁹ γεγονός που έχει αντίκτυπο και στον τρόπο δόμησης της ταυτότητας των αναπήρων. Η αναπηρία θεωρείται μια κατάσταση που χρήζει θεραπείας, ενώ το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως μέσα στο ίδιο το άτομο με αναπηρία, το οποίο καλείται να προσαρμοστεί στο κοινωνικό του περιβάλλον.⁷⁰

Η αυγή των θεωρητικών προσεγγίσεων του κοινωνικού μοντέλου εντοπίζεται για πρώτη φορά το 1976 στη Μεγάλη Βρετανία, όταν το κίνημα της Ένωσης Ατόμων με Αναπηρίες Ενάντια στις Κοινωνικές Διακρίσεις (Union of the Physically Impaired Against Segregation)⁷¹ ταυτοποίησε τη σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ βλάβης και αναπηρίας επισημαίνοντας ότι

«...η αναπηρία είναι το μειονέκτημα ή ο περιορισμός μιας δραστηριότητας, που προκαλείται από ένα σύγχρονο κοινωνικό οργανισμό, ο οποίος δεν λαμβάνει υπόψη του τους ανθρώπους με σωματικές αναπηρίες ή δυσκολίες μάθησης, αποκλείοντάς τους από τις κοινές κοινωνικές δραστηριότητες».

Έτσι, το Αναπηρικό κίνημα, ένα κίνημα διεκδίκησης κοινωνικών δικαιωμάτων, είχε ξεκινήσει σταδιακά να αναδύεται και μια πολιτική για τις αναπηρίες άρχισε να αναπτύσσεται. Παράλληλα, διανοούμενοι και ακτιβιστές με πρωτοπόρο τον ακαδημαϊκό Mike Oliver, άρχισαν να υιοθετούν το «κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας».⁷² Σε αντιδιαστολή με την ιατρική διάσταση, οι υπερασπιστές του κοινωνικού μοντέλου θεωρούν ότι η αναπηρία δεν βρίσκεται μέσα στα στενά όρια του ατόμου, αλλά «δομείται κοινωνικά και επιβάλλεται στους ανάπηρους»,⁷³ καθιστώντας τους μη λειτουργικούς. Επομένως, **αιτία του ζητήματος της αναπηρίας δεν είναι οι ατομικοί περιορισμοί, οποιοδήποτε είδους, αλλά η αποτυχία μιας κοινωνίας να παρέχει κατάλληλες υπηρεσίες και να εξασφαλίζει στην κοινωνική της οργάνωση ότι οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες λαμβάνονται υπόψη στο**

⁶⁸ Αργυρόπουλος, :309

⁶⁹ Oliver, 2009

⁷⁰ Στρογγυλός, 2015:15

⁷¹ Union of the Physically Impaired Against Segregation (1976, 3-4)

⁷² Taylor, Disability. A Toolkit for Museums Working Towards Inclusion

⁷³ Στρογγυλός, 2015:15

σύνολό τους. Επιπρόσθετα, οι επιπτώσεις αυτής της αποτυχίας βιώνονται συστηματικά από τα άτομα με αναπηρίες ως μια θεσμοθετημένη διάκριση ολόκληρης της κοινωνίας.⁷⁴

Οι φραγμοί αναπηρίας λειτουργούν σε όλα τα επίπεδα: στις ευκαιρίες εύρεσης εργασίας, στο εργασιακό περιβάλλον, στην εκπαίδευση και κατάρτιση, στις οικονομικές συναλλαγές, στην επικοινωνία με τους μουσειακούς χώρους, στην ενημέρωση για την εξέλιξη και την ανάπτυξη των τεχνών.⁷⁵

Πίνακας 1⁷⁶

ΙΑΤΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ
➤ Η αναπηρία χρειάζεται αποκατάσταση που παρέχεται από ειδικούς. ➤ Η αναπηρία αναφέρεται στην ύπαρξη λειτουργικής βλάβης συγγενούς ή επίκτητης (Πολυχρονοπούλου,2004). ➤ Η αναπηρία είναι ένας όρος «ομπρέλα» ο οποίος εμπεριέχει τη «βλάβη», τους «περιορισμούς στη δραστηριότητα» και τους «περιορισμούς στη συμμετοχή» του ατόμου (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας). ➤ Ατομική διάσταση της αναπηρίας. ➤ Προσαρμογή του ατόμου στην κοινωνία. ➤ Η αναπηρία θεωρείται ως κατάσταση που χρειάζεται θεραπεία και το πρόβλημα βρίσκεται κυρίως μέσα στο άτομο.	➤ Η αναπηρία προσδιορίζεται από το κοινωνικό της πλαίσιο. ➤ Έμφαση στη σχέση ατόμου και περιβάλλοντος. ➤ Έμφαση στην αλλαγή/τροποποίηση του περιβάλλοντος και όχι του ατόμου. ➤ Κοινωνικό πρόβλημα.

⁷⁴ Taylor, Disability. A Toolkit for Museums Working Towards Inclusion

⁷⁵ Taylor, Disability. A Toolkit for Museums Working Towards Inclusion

⁷⁶ Στρογγυλός, 2015:16

Σαφώς το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας δεν καλύπτει πλήρως και επαρκώς όλες τις εκφάνσεις μιας επικοινωνιακής και ενταξιακής πολιτικής στα Μουσεία. Μπορεί, ωστόσο, να χρησιμοποιηθεί ως πολύτιμος πλοηγός δημιουργικών δράσεων και πρακτικών προσεγγίσεων της αναπηρίας, με θετικά αποτελέσματα.

Υιοθετώντας, λοιπόν, το κοινωνικό μοντέλο, έμφαση πρέπει να δίνεται στη σχέση του ατόμου με το περιβάλλον του, στην προκειμένη περίπτωση το μουσειακό, και τις παροχές που το τελευταίο οφείλει να προσφέρει με στόχο “όχι την πλήρη αποκατάσταση της αναπηρίας του, αλλά τη βελτίωση των δυνατοτήτων του.”⁷⁷

2.2 Το νομικό και θεσμικό πλαίσιο της αναπηρίας

Αναφορικά με τη νομοθεσία έχουν ψηφιστεί διεθνώς αλλά και στην Ελλάδα, με την καθοριστική συμβολή του διεθνούς αναπηρικού κινήματος, μια σειρά συμβάσεων, νόμων και διατάξεων που προσανατολίζονται στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων και στην ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρίες στο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό γίγνεσθαι, νόμοι που σε ένα μεγάλο βαθμό μένουν σε θεωρητικό επίπεδο και χωρίς πρακτική εφαρμογή, καθώς ο τρόπος οργάνωσης της κοινωνικής ζωής σε πολλές χώρες εμποδίζει τα άτομα με αναπηρίες να απολαμβάνουν πλήρως τα ανθρώπινα δικαιώματά τους.

Η σύντομη παρουσίαση της βασικής νομοθεσίας που ακολουθεί, καταδεικνύει την συμβολή της στη βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρίες στον πολιτισμό. Οι προσπάθειες για την προστασία των αρχαίων μνημείων στον ελλαδικό χώρο αρχίζουν από την προεπαναστατική ήδη περίοδο, όταν ο Αδαμάντιος Κοραής διατυπώνει ένα θεωρητικό πλαίσιο για τη διαφύλαξη των “προγονικών κτημάτων”, ενώ από το 1834 τίθεται για πρώτη φορά και το ζήτημα της συντήρησης, αποκατάστασης και ανάδειξης αρχικά των κλασικών μνημείων ως αναπόσπαστο μέρος της κρατικής μέριμνας,⁷⁸ προκειμένου να αποτελέσουν εστίες πολιτιστικής εκπαίδευσης και διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας. Ωστόσο, μόνο μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 προβλέπεται από τη νομοθεσία⁷⁹ η

⁷⁷ Στρογγυλός, 2015:15

⁷⁸ Μαλλαχού-Tufaro, 1998:16-110

⁷⁹ ΓΟΚ (Ν.1577/1985), ο οποίος τροποποιήθηκε με τον Ν.2831/2000

μέριμνα πρόσβασης ατόμων με αναπηρίες κατά τον σχεδιασμό ή τον εκσυγχρονισμό υφιστάμενων μουσείων και μνημείων. Η τομή αυτή στο θεσμικό πλαίσιο συντελέστηκε με την αρωγή του νεοσύστατου τότε Γραφείου Μελετών ΑμεΑ του Υπουργείου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος,⁸⁰ το οποίο συνέβαλε και στη σύνταξη προδιαγραφών και οδηγιών σχετικών με την φυσική πρόσβαση, την κίνηση, την εξυπηρέτηση και την αποπεριθωριοποίηση των ατόμων με αναπηρίες,⁸¹ αλλά και όλων των πολιτών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες εξαιτίας του λανθασμένου σχεδιασμού του δομημένου περιβάλλοντος.⁸²

Στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, σε διεθνές επίπεδο η συζήτηση για το ρόλο και τη σημασία των μουσείων ανανεώνεται αισθητά. Η ίδρυση του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, ICOM (International Council of Museums), το 1946 στο Παρίσι υπό την αιγίδα της UNESCO δημιουργεί νέες προοπτικές σε θέματα που σχετίζονται με την πρόσβαση στη μόρφωση και τον πολιτισμό,⁸³ παρόλο που είναι ένας επαγγελματικός μη-κερδοσκοπικός οργανισμός.⁸⁴

Τρεις δεκαετίες περίπου μετά, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναγνωρίζει ότι προκειμένου να επιτευχθεί ισότητα, τα άτομα με αναπηρίες έχουν το δικαίωμα να επωφελούνται μέτρων που θα τους διασφαλίζουν «την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο».⁸⁵

Την ανάγκη του σεβασμού της μοναδικότητας κάθε ανθρώπου έκρινε επιτακτική η Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ,⁸⁶ όπου προσηγογράφηκε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα «αφορούν ανεπιφύλακτα και τα άτομα με αναπηρίες». Σύμφωνα με το άρθρο 27, «όλοι έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν ελεύθερα στην πολιτιστική ζωή μιας κοινότητας και να

⁸⁰ Το γραφείο Μελετών για άτομα με αναπηρίες συστάθηκε το 1985. Πολυχρονίου, 2015:183

⁸¹ «Οδηγίες Σχεδιασμού-Σχεδιάζοντας για όλους» που εκδόθηκε το 1990 και επικαιροποιήθηκε το 1998 από το ΥΠΕΧΩΔΕ.

Περισσότερες πληροφορίες στον ιστοχώρο του ΥΠΕΚΑ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=380&language=el-GR>

⁸² Λεβέντη, 2004: 31

⁸³ Νικονάνου, 2010:53

⁸⁴Το ICOM, ένας επαγγελματικός μη-κερδοσκοπικός οργανισμός δημιούργησε νέες προοπτικές από τη στιγμή που δεν νομοθετεί; Εισάγει κώδικα δεοντολογίας, αναδεικνύει τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων αλλά και συμμετέχει σε όργανα λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής. Π.χ. στην Ελλάδα ένας εκπρόσωπος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM συμμετέχει πάντα στο Συμβούλιο Μουσείων του ΥΠΠΟ που εισηγείται στον υπουργό για θέματα μουσειακής πολιτικής

⁸⁵ Το 1990 εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Αρχηγών Κρατών των χωρών-μελών της ΕΟΚ ο Χάρτης των

Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το άρθρο 26 του οποίου αναφέρεται στα άτομα με αναπηρίες

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

⁸⁶ Η Διάσκεψη πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη το 1993. Europeandisabilityforum/ Brussels

απολαμβάνουν τις τέχνες και να μοιράζονται την πρόοδο της επιστήμης και τα οφέλη της”.

Η Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του Ο.Η.Ε. (30 Μαρτίου 2007), που στην Ελλάδα κυρώθηκε με τον Ν.4074/2012 (ΦΕΚ 88, τ. Α΄)⁸⁷, αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό διεθνές έγγραφο για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αναγκαιότητα για μία παγκόσμια σύμβαση σχετικά με την αναπηρία ήταν επιτακτική λόγω των ελλείψεων και των μεγάλων διαφοροποιήσεων στο θεσμικό πλαίσιο των κρατών, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία από τις διακρίσεις. Ως στόχος της Σύμβασης τίθεται η διασφάλιση ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν να απολαύουν των δικαιωμάτων τους σε ισότιμη βάση με τους άλλους πολίτες. Παράλληλα, καθορίζονται τα ελάχιστα πρότυπα που πρέπει να τηρούνται για την προστασία και την κατοχύρωση ενός ευρέως φάσματος αστικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων για τα άτομα με αναπηρίες. Η Σύμβαση, τέλος, προσεγγίζει την αναπηρία, με όρους κοινωνικούς και όχι ιατρικούς, συμπεριλαμβάνοντας ξεκάθαρα και την ψυχο-κοινωνική αναπηρία στο περιεχόμενό της⁸⁸ και βασίζεται στις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού. Παράλληλα, την ίδια χρονιά ψηφίζεται στην Ελλάδα ο Νέος Οικοδομικός Κανονισμός (Ν.4067/2012), ο οποίος με το άρθρο 26 δεσμεύεται ότι όλα τα κτήρια με χρήση από το κοινό πρέπει να γίνουν προσβάσιμα ως το 2020.

Αναφορικά με την διανοητική πρόσβαση, τα άτομα με οπτικές ή ορισμένης μορφής σωματικές αναπηρίες, εξακολουθούν να συναντούν πολλά εμπόδια όσον αφορά την πρόσβαση σε βιβλία ή άλλο έντυπο υλικό. Η ανάγκη να αυξηθεί ο αριθμός των έργων και άλλου προστατευόμενου υλικού (λογοτεχνικών έργων και αρχείων) σε προσβάσιμους μορφοτύπους, όπως η γραφή Braille, η ηχογράφηση και τα μεγάλα τυπογραφικά στοιχεία, έχει αναγνωριστεί σε διεθνές επίπεδο.

Ένα επιπλέον θετικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση έγινε στις 13 Σεπτεμβρίου 2017, όταν το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκρινε τη σύναψη της Συνθήκης του Μαρακές, η οποία ορίζει ένα σύνολο διεθνών κανόνων που εξασφαλίζουν τη θέσπιση περιορισμών ή εξαιρέσεων όσον αφορά τους κανόνες πνευματικής ιδιοκτησίας με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης ατόμων τυφλών, αμβλύων ή ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων, σε δημοσιευμένα έργα. Οι εξουσιοδοτημένοι δικαιούχοι μπορούν, σε μη κερδοσκοπική βάση, να δημιουργήσουν αντίγραφα προσβάσιμων μορφών, τα οποία μπορούν να διανεμηθούν με μη εμπορικό δανεισμό ή με ηλεκτρονική επικοινωνία. Οι προϋποθέσεις αυτής της δραστηριότητας περιλαμβάνουν τη νόμιμη πρόσβαση στο

⁸⁷ Ν.4074/2012 «Κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και του Προαιρετικού

Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες»(ΦΕΚ 88, τ.Α΄ /11.04.2012)

⁸⁸ <http://www.esaca.gr/help/86-legal-framework/symbasi/547-symbasi-oie-gia-ta-dikaiomata-ton-atomon-me-anapiria>

έργο, την εισαγωγή μόνο των αλλαγών που απαιτούνται για να καταστεί η εργασία προσβάσιμη και την παράδοση των αντιγράφων μόνο για χρήση από τα δικαιούχα άτομα. Καθιστά επίσης δυνατή τη διασυννοριακή ανταλλαγή αντιγράφων δημοσιευμένων έργων που έχουν παραχθεί σε προσβάσιμο μορφότυπο. Δικαιούχοι και οργανώσεις, δηλαδή, θα μπορούν να δημιουργούν αντίγραφα των έργων σε προσβάσιμους μορφοτύπους και να τα διανέμουν ανά την Ε.Ε., αλλά και σε χώρες που είναι συμβαλλόμενα μέρη της Συνθήκης. Η Συνθήκη του Μαρακές, η οποία αποτελεί την τελευταία προσθήκη στο σύνολο μιας σειράς διεθνών συνθηκών περί δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που διαχειρίζεται ο Παγκόσμιος Οργανισμός Διανοητικής Ιδιοκτησίας (WIPO), τέθηκε σε ισχύ στις 30 Σεπτεμβρίου 2016. Έχει πολιτιστική, ανθρωπιστική και κοινωνική διάσταση και βοηθά ώστε να ξεπεραστούν εμπόδια που απέβαιναν εις βάρος των ατόμων με αναπηρίες αναφορικά με την πρόσβασή τους σε έντυπο πολιτιστικό υλικό.

Προκειμένου, ωστόσο, να επιτευχθεί η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στον τομέα του πολιτισμού εν γένει δεν αρκεί μόνο η κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους σε νομοθετικό επίπεδο. Απαιτείται η πρακτική εφαρμογή τους με την υιοθέτηση μιας πολιτικής προσβασιμότητας απ' όλους όσους σχετίζονται με θέματα πολιτισμού, όπως τους φορείς κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης, τους υπεύθυνους φορείς διαχείρισης των χώρων πολιτισμού, το προσωπικό των μουσείων, τον κάθε πολίτη.

2.3 Εστιάζοντας στις ικανότητες των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Η έννοια της αναπηρίας εξακολουθεί σε μεγάλο βαθμό να είναι συνυφασμένη με την **κινητική αναπηρία**, με αποτέλεσμα η πρόβλεψη ειδικά για τα άτομα με κινητικές δυσκολίες να αποτελεί προτεραιότητα στον σχεδιασμό του δομημένου περιβάλλοντος και των περισσότερων μουσείων.⁸⁹ Οι κινητικές αναπηρίες χαρακτηρίζονται από μεγάλη ετερογένεια ως προς την αιτιολογία τους, το βαθμό δυσλειτουργίας, το χρόνο επέλευσης (συγγενείς ή επίκτητες), το μόνιμο ή προσωρινό χαρακτήρα τους.⁹⁰ Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες δεν αντιμετωπίζουν δυσκολίες μόνο λόγω των διαταραχών της αδρής ή/και της λεπτής κινητικότητας. Οι κινητικές αναπηρίες θέτουν περιορισμούς στην γνωστική εξέλιξη και την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, καθώς δυσχεραίνουν τις περιβαλλοντικές επιδράσεις και τις διαπροσωπικές σχέσεις, που σε συνδυασμό με την μακροχρόνια ιατρική παρακολούθηση και τη στάση του κοινωνικού περιβάλλοντος, επηρεάζουν άμεσα την ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση του ατόμου.⁹¹

Επομένως, στην περίπτωση των ατόμων με κινητικές δυσκολίες ζητούμενο δεν είναι μόνο «η άρση των αρχιτεκτονικών εμποδίων»⁹² και η δημιουργία ενοποιημένων «αλυσίδων πρόσβασης»,⁹³ ώστε να εξασφαλίζεται η ελεύθερη και απρόσκοπτη κίνησή τους σε όλους τους κοινόχρηστους μουσειακούς χώρους. Ζητούμενο είναι και η εφαρμογή διαφοροποιημένων προγραμμάτων και η αλλαγή της στάσης του κοινωνικού συνόλου, παράγοντες που μπορούν να επιφέρουν την ουσιαστική προσβασιμότητα και την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με κινητικές αναπηρίες στον πολιτισμό.

Η ικανότητα του προσανατολισμού και της κινητικότητας είναι ένα βασικό συστατικό της ανεξάρτητης διαβίωσης των **ατόμων με οπτική αναπηρία**, καθώς η τύφλωση έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των χωρικών δεξιοτήτων τους. Δεν πρέπει, ωστόσο, να παραβλέπεται το γεγονός ότι μόνο ένα ποσοστό 10% των ατόμων που είναι εγγεγραμμένα ως τυφλά άτομα δεν έχουν την οπτική αντίληψη του φωτός. Τα περισσότερα τυφλά άτομα ανταποκρίνονται σε ερεθίσματα φωτός και

⁸⁹Τσιτούρη, 2005:38

⁹⁰ Νησιώτου-Μαντέλου, 2015 :124

⁹¹ Νησιώτου-Μαντέλου, 2015: 123-124, 128-129

⁹² Τσιτούρη, 2004:38-39

⁹³ Πετρίδου, 2004:37

σκοταδιού ή κινούμενων σωμάτων.⁹⁴

Η αφή και η ακοή είναι οι κύριες αισθήσεις που χρησιμοποιούν άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση, ώστε να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος χώρου τους.⁹⁵ Η απτική αντίληψη είναι μια πολυεπίπεδη και σύνθετη διαδικασία, που απαιτεί εξάσκηση και την μεσολάβηση ενός πλήθους παραγόντων, οι οποίοι συμβάλλουν στη διαμόρφωση της τελικής ερμηνείας του μηνύματος.⁹⁶ Η βαθύτερη γνώση των ανωτέρω ζητημάτων από την πλευρά των μουσείων, η εξασφάλιση της αυτόνομης και ασφαλούς κίνησης και η παροχή διαφοροποιημένων ερεθισμάτων και υπηρεσιών, μπορούν να προσφέρουν μια πιο αποτελεσματική προσέγγιση των μηνυμάτων του πολιτιστικού φορέα και από τα άτομα με οπτική αναπηρία.

Τα **κωφά ή βαρήκοα άτομα**, αποτελούν έναν ετερογενή πληθυσμό, ο οποίος προκύπτει από την ατομικότητα του καθενός και παράλληλα συνδέεται με παράγοντες που διαμορφώνουν τη γλωσσική, συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξή του. Έτσι, η ηλικία εμφάνισης και διάγνωσης της απώλειας ακοής, το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ αυτών των δύο, ο βαθμός λειτουργικής ακοής αποτελούν μερικούς μόνο από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη γλωσσική πορεία των κωφών και βαρηκόων ατόμων. Επίσης, ανάλογα με τη λειτουργική ακοή ενός ατόμου διαφοροποιείται και ο βαθμός πρόσληψης των ακουστικών ερεθισμάτων και πληροφοριών. Σε συνάρτηση με τους παραπάνω παράγοντες, η ετερογένεια των κωφών ή βαρηκόων ατόμων συνδέεται με τις εμπειρίες τους μέσα στο οικογενειακό, σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τους, η επικοινωνιακή πολιτική⁹⁷ των οποίων διαφοροποιεί και τη γλωσσική εξέλιξή τους και διαμορφώνει την ατομική στάση και ταυτότητα του καθενός.⁹⁸

Τα μουσεία, λοιπόν, και οι χώροι πολιτισμού που ακολουθούν μια ενταξιακή πολιτική, καλούνται να λάβουν υπόψη τους τη διαφορετικότητα των εμπειριών, των στάσεων και των ταυτοτήτων των κωφών ή βαρηκόων ατόμων ανάλογα με τα γλωσσικά χαρακτηριστικά τους, καθώς η πρόσβασή τους στην επικοινωνία αποτελεί βασική προϋπόθεση μιας ποιοτικής μουσειακής εμπειρίας.⁹⁹

⁹⁴ Αργυρόπουλος, 2015:30

⁹⁵ https://www.atmaps.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=17&Itemid=134&lang=greek

⁹⁶ Αργυρόπουλος, 2015:32

⁹⁷ Αν, δηλαδή, υιοθετείται η Προφορική-ακουστική μέθοδος επικοινωνίας ή η Ολική Επικοινωνία. Στην Ελλάδα η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα αναγνωρίστηκε θεσμικά το 2000 (Ν.2817/2000), ακολούθησε ο σχεδιασμός Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών, που ακολουθούν τις αρχές της Δίγλωσσης Προσέγγισης, που όμως δεν τέθηκαν ποτέ επίσημα σε εφαρμογή.

⁹⁸ Νικολαράζη, 2015: 46-48

⁹⁹ Νικολαράζη, 2015: 49-52

Σύμφωνα με το American Association on Intellectual and Developmental Disability¹⁰⁰ η **νοητική καθυστέρηση** χαρακτηρίζεται από περιορισμούς στη γνωστική λειτουργία του ατόμου και στην προσαρμοστική του συμπεριφορά, που εκδηλώνονται κατά την περίοδο της ανάπτυξης στις αντιληπτικές, κοινωνικές και πρακτικές δεξιότητες. Τα άτομα με νοητική καθυστέρηση αποτελούν μια ετερόκλητη ομάδα και ο βαθμός επικοινωνίας τους τόσο με το κοινωνικό τους περιβάλλον, όσο και, στην περίπτωση που εξετάζουμε, με τα μηνύματα του μουσειακού λόγου, εξαρτάται από την αντιληπτική τους ικανότητα και σε ένα μεγάλο βαθμό από τη διαμεσολάβηση του ανθρώπινου παράγοντα.¹⁰¹ Απώτερος στόχος πρέπει να είναι η ενδυνάμωσή τους με διάφορα επιστημονικά μεθοδολογικά εργαλεία, ώστε να γίνουν ανεξάρτητοι χρήστες του μουσειακού χώρου, στόχος που πολλές φορές είναι δύσκολο ή αδύνατον να πραγματοποιηθεί.¹⁰² Η επικοινωνία και η συνέργεια του εξειδικευμένου μουσειοπαιδαγωγού με τον συνοδό του ατόμου με νοητική καθυστέρηση πριν την επίσκεψη στον μουσειακό χώρο, η κατάλληλη προετοιμασία και ο σχεδιασμός ενός διαφοροποιημένου προγράμματος ως προς την παρουσίαση, το περιεχόμενο και το προσδοκώμενο εκπαιδευτικό αποτέλεσμα, μπορούν να συμβάλουν στη διασφάλιση ίσων ευκαιριών των ατόμων με νοητική καθυστέρηση και την ενεργό παρουσία και συμμετοχή τους στον πολιτισμό.

Από τις θεωρίες του Piaget και του Vygotsky¹⁰³ ως τις σύγχρονες γλωσσικές προσεγγίσεις η ανάπτυξη των γνωστικών δεξιοτήτων δεν αποτελεί μόνο ατομική υπόθεση του μαθητή, αλλά απόρροια μιας δυναμικής αλληλεπίδρασης ατομικών χαρακτηριστικών και περιβάλλοντος. Στην περίπτωση, λοιπόν, των ατόμων με **μαθησιακές δυσκολίες** οι παράγοντες που έχουν αιτιώδη σχέση με τις δυσκολίες μάθησης εδράζονται τόσο στο ίδιο το άτομο (πρωτογενείς παράγοντες), όσο και στο περιβάλλον του και δευτερογενώς δημιουργούν δυσκολίες. Μαθησιακές δυσκολίες ορίζεται η κατάσταση, όπου η επίδοση του ατόμου παρουσιάζει σημαντική απόκλιση από την αναμενόμενη, με βάση την επαρκή διδασκαλία, τη δυναμική της νόησης, την έλλειψη αισθητηριακών, ιατρικών και κοινωνικών περιορισμών. Οι δυσκολίες αυτές περιλαμβάνουν τη δυσλεξία, τη δυσαριθμησία, την εξελικτική διαταραχή του λόγου, τη διαταραχή της ελλειμματικής προσοχής- υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) και την εξελικτική διαταραχή συντονισμού. Οι μαθησιακές δυσκολίες έχουν εξελικτικό χαρακτήρα, δηλαδή τα χαρακτηριστικά τους διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία (προσχολική,

¹⁰⁰ <https://aaidd.org/intellectual-disability/diagnostic-adaptive-behavior-scale#.WW1JqOksbDc>

¹⁰¹ Τσιτούρη, 2004: 41

¹⁰² Καλεσοπούλου, 2015: 199

¹⁰³ Hick, Kershner, Farrell, 2009: 32-33

σχολική, εφηβική, ενήλικη).¹⁰⁴

Πολλά από τα χαρακτηριστικά αυτά των παιδιών και των ενηλίκων με μαθησιακές δυσκολίες περιορίζουν την προσβασιμότητά τους στους μουσειακούς χώρους, που σε συνδυασμό με τον μη προσιτό προς τα άτομα αυτά τρόπο παρουσίασης του μουσειολογικού λόγου μπορούν να δημιουργήσουν αισθήματα αδιαφορίας ή απαξίωσης. Προσδιορίζοντας τις ασυμβατότητες μεταξύ των χαρακτηριστικών των μαθησιακών δυσκολιών και της προσβασιμότητας στα πολιτιστικά αγαθά μπορούμε με τις ανάλογες διευθετήσεις και προσαρμογές να δημιουργήσουμε μουσειακούς χώρους πιο φιλικούς και ελκυστικούς και για τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες.¹⁰⁵

Η γνώση, λοιπόν, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, των αναγκών και των ικανοτήτων κάθε ομάδας στόχου, μπορεί να επιφέρει μία πιο αποτελεσματική προσέγγιση των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και να μετασχηματίσει τους χώρους πολιτισμού από “ανάπηρους”¹⁰⁶ σε χώρους ανοικτούς σε όλους.

¹⁰⁴ Τζιβινίκου, 2015: 99-107

¹⁰⁵ Τζιβινίκου, 2015: 108

¹⁰⁶ Καλεσοπούλου, 2015:193

Κεφάλαιο 3^ο Δημιουργώντας προσβάσιμους μουσειακούς χώρους

Το παρόν κεφάλαιο προσπαθώντας να καταγράψει τις εκφάνσεις των Αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού φιλοδοξεί να αποτυπώσει τη θέση και την αντίληψη της σύγχρονης μουσειολογίας σχετικά με ζητήματα προσβασιμότητας, καθώς και να αποτελέσει ένα επιπλέον βήμα προσέγγισης και ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες στα πολιτισμικά δρώμενα. Ειδικότερα, στο πρώτο υποκεφάλαιο ανιχνεύεται η έννοια της προσβασιμότητας και των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού, οι πτυχές του οποίου, όπως η φυσική, η διανοητική, η πολιτιστική, η συναισθηματική πρόσβαση, αναλύονται στα αμέσως επόμενα υποκεφάλαια.

Στο πέραςμα των αιώνων, οι επικρατούσες αντιλήψεις και οι φυσικοί φραγμοί στο δομημένο περιβάλλον εμπόδισαν τα άτομα με αναπηρίες να συμμετέχουν πλήρως στα κοινωνικά δρώμενα. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση, την απασχόληση, τη στέγαση, την αναψυχή, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και τις μετακινήσεις έχει στερηθεί από ανθρώπους. Παράλληλα με την αύξηση του αριθμού των ατόμων με αναπηρίες, η αναζήτηση της κατοχύρωσης της ανεξαρτησίας και των ίσων δικαιωμάτων έχει, επίσης, αυξηθεί, καθώς οι πληθυσμοί αυτοί δεν αποτελούν πια μια ασήμαντη ή σιωπηρή μειονότητα.¹⁰⁷

Οι νομοθετικές και κοινωνικές κατακτήσεις, όπως αναλύθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, μας οδήγησαν σε έναν 21ο αιώνα, που θα πρέπει να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ατομικές διαφορές και να παρέχει τις προϋποθέσεις για ένα σχέδιο δράσης για τη μέγιστη ένταξη όλων των ανθρώπων. Σήμερα είναι κοινά αποδεκτό ότι κάθε κοινωνία οφείλει να εξασφαλίζει στα μέλη της το δικαίωμα και τη δυνατότητα πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά χωρίς φραγμούς και διακρίσεις. Η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες ή / και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε όλες τις εκφάνσεις του κοινωνικού γίγνεσθαι, ώστε να αποφευχθεί ο αποκλεισμός, θα πρέπει να τίθεται ως στόχος άμεσης προτεραιότητας.

Η πρόσβαση αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό του δομημένου περιβάλλοντος.¹⁰⁸ Με τον όρο «**προσβασιμότητα**», σύμφωνα με τον Νέο Οικοδομικό Κανονισμό,¹⁰⁹ νοείται το χαρακτηριστικό

¹⁰⁷ Lang, 2006:30

¹⁰⁸ Πολυχρονίου, 2015:181-182

¹⁰⁹ Νέος Οικοδομικός Κανονισμός (ΦΕΚ 79/Α/9-4-2012)

του περιβάλλοντος, που επιτρέπει σε όλους τους ανθρώπους να μπορούν αυτόνομα, με ασφάλεια και με άνεση να προσεγγίζουν και να χρησιμοποιούν τις υποδομές, τις υπηρεσίες (συμβατικές ή ηλεκτρονικές) και τα αγαθά που προσφέρονται.¹¹⁰

«Η προσβασιμότητα στην κοινωνία και στη ζωή είναι συνώνυμη με το ιερότερο δικαίωμα του ανθρώπου, που είναι η προσωπική επιλογή, που τελικά είναι το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή», χωρίς εξαρτήσεις, εμπόδια, αποκλεισμούς, κοινωνικές και πολιτιστικές διακρίσεις.¹¹¹ Κατ'επέκταση, ο βαθμός προσβασιμότητας καθορίζει και τον βαθμό συμμετοχής του ατόμου στις εκφάνσεις του κοινωνικού βίου. Ένα περιβάλλον για να είναι προσβάσιμο πρέπει να λαμβάνει υπόψη το μεγαλύτερο δυνατό φάσμα των αναγκών και των δυνατοτήτων των ανθρώπων και να διασφαλίζει την κατά το δυνατόν αυτόνομη διακίνηση, διαβίωση και πνευματική εξέλιξη του καθενός.

Σήμερα, αφενός μεν διαθέτουμε τα εργαλεία εκείνα που μας επιτρέπουν τη σωστή εφαρμογή της πρόσβασης (νομοθεσία, προδιαγραφές, τεχνολογία), και αφετέρου έχει αναπτυχθεί μια νέα φιλοσοφία προσέγγισης και αντιμετώπισης των ζητημάτων που αφορούν το δομημένο περιβάλλον. Η φιλοσοφία αυτή συμπυκνώνεται στον **«Καθολικό Σχεδιασμό»** ή **«Σχεδιασμό για Όλους»**, δηλαδή στο σχεδιασμό ίδιων υποδομών, προσβάσεων και εξυπηρετήσεων για όλους τους χρήστες, χωρίς διαφοροποιήσεις, και εφαρμόζεται σε σχέση με τη **διακίνηση**, την **επικοινωνία** και την **πληροφόρηση**.¹¹²

Ο καθολικός σχεδιασμός έχει τις απαρχές του στις δημογραφικές, νομοθετικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν για άτομα ηλικιωμένα ή με αναπηρίες κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Η δημόσια αναγνώριση των ατόμων με αναπηρίες και η πρόοδος προς την καθολική σχεδίαση αναπτύχθηκαν παράλληλα και σε αλληλεπίδραση με τρία πεδία δραστηριοτήτων: **τη νομοθεσία** που τροφοδοτείται από το κίνημα για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, **το σχεδιασμό χωρίς φραγμούς** που συνδέεται με το παγκόσμιο σχεδιαστικό κίνημα και την ανάπτυξη της **υποστηρικτικής τεχνολογίας**.¹¹³

Λέγοντας Καθολικό Σχεδιασμό ή Σχεδιασμό για όλους εννοούμε “ένα σώμα γνώσεων, μεθοδολογιών και πρακτικών, που στοχεύουν στον σχεδιασμό χώρων, προϊόντων και υπηρεσιών που

¹¹⁰ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ, ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΦΟΡΟΥΜ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ, Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας, Ιούνιος 2008

¹¹¹ Βαρδακαστάνης, 2004:25

¹¹² Πολυχρονίου, 2015:182

¹¹³ https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udhistory.htm

μπορούν να χρησιμοποιηθούν με άνεση, ασφάλεια και αποτελεσματικότητα από όσο το δυνατόν πιο πολλούς ανθρώπους, ανεξάρτητα από τις ικανότητές τους”,¹¹⁴ με σκοπό την άμβλυνση των φυσικών εμποδίων και των όποιων αποστάσεων μεταξύ των ατόμων με ή χωρίς αναπηρίες. Αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού αποτελούν το δικαίωμα και η ευελιξία στη χρήση, η απλότητα και η διαισθητικότητα, η αντιληπτικότητα των πληροφοριών, η ανοχή στα σφάλματα, η χαμηλή φυσική προσπάθεια, το κατάλληλο μέγεθος και ο κατάλληλος χώρος για προσέγγιση και χρήση.¹¹⁵

Η έννοια της πρόσβασης στον πολιτισμό αφορά όχι μόνο τη φυσική διαδικασία φυσικής προσπέλασης στους μουσειακούς χώρους, αλλά υποδηλώνει και τη δυνατότητα διανοητικής, αισθητηριακής, συναισθηματικής, πληροφοριακής συμμετοχής¹¹⁶ όλων των επισκεπτών στις μορφωτικές δράσεις που υλοποιούνται εντός (μόνιμες ή περιοδικές εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια, συνέδρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις, κατάλογοι, έντυπο υλικό κλπ) και εκτός αυτών (προγράμματα προσέγγισης, μουσειοσκευές, διαδικτυακοί τόποι, τοπικά και εθνικά μέσα ενημέρωσης, εκθέσεις σε εναλλακτικούς χώρους κλπ).¹¹⁷

Η εφαρμογή των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού και της Προσβασιμότητας, τα διαφοροποιημένα προγράμματα, η επικουρική χρήση της υποστηρικτικής τεχνολογίας είναι παράγοντες που συντελούν στο να καταστούν τα άτομα με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες κοινωνοί των πολιτιστικών αγαθών, ισότιμα και ενεργά μέλη των πολιτιστικών δράσεων.

3.1 Φυσική πρόσβαση

Ο χώρος αποτελεί μια σύνθετη υλική πραγματικότητα, αποκτά μια ανθρωποκεντρική ποιότητα που επιδρά στην επικοινωνία, την αλληλεπίδραση και τις κοινωνικές σχέσεις και αποτελεί βασική παράμετρο τόσο για την απόκτηση γνώσεων, όσο και για την καλλιέργεια του πολιτισμού.¹¹⁸ Η φυσική, λοιπόν, πρόσβαση των πολιτών σε όλους τους κοινόχρηστους χώρους, αποτελεί «κοινωνική

¹¹⁴ Πίβο, 2015:148

¹¹⁵ Αργυρόπουλος, 2015:39, Τζιβνίκου, 2015: 111-112, DEMENTIA TOOLKIT, Tunbridge Wells Museum & Art Gallery:55-58

¹¹⁶ Dodd, Sandell, 1998: 14, Lang, 2006: 31-32

¹¹⁷ Χορταρέα, 2002:179, Art Education for the Blind (AEB):<http://www.artbeyondsight.org/>

¹¹⁸ Γερμανός, 2015: 293

υποχρέωση, οικονομική και πολιτική ανάγκη»,¹¹⁹ καθώς και απαραίτητη προϋπόθεση των άλλων μορφών προσέγγισης των δράσεων που υλοποιούνται εντός και εκτός των μουσείων.

Ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού (50%), που χαρακτηρίζεται ως «εμποδιζόμενα άτομα»,¹²⁰ στον οποίο περιλαμβάνονται τα άτομα με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αντιμετωπίζει δυσχέρειες στην αυτόνομη διαβίωση, διακίνηση και προσέγγιση των πολιτιστικών αγαθών, εξαιτίας του λανθασμένου ή παρωχημένου σχεδιασμού του δομημένου περιβάλλοντος, γεγονός που οδηγεί στην περιθωριοποίηση και στον αποκλεισμό τους.¹²¹

Η άρση των αρχιτεκτονικών φραγμών επιτυγχάνεται με τη σωστή εφαρμογή της υφιστάμενης νομοθεσίας, των προδιαγραφών και των οδηγιών σχεδιασμού,¹²² καθώς και με τη γνώση των αναγκών και των δυνατοτήτων της κάθε αναπηρίας, τη συμμετοχή του χρήστη και την εφαρμογή της «τομεακής ευθύνης».¹²³ Η εξασφάλιση, ωστόσο, της φυσικής πρόσβασης σε έναν μουσειακό χώρο αποτελεί μια διαδικασία, η οποία συχνά προσκρούει στην απουσία εξειδικευμένου προσωπικού, στις αρχιτεκτονικές δυνατότητες του ίδιου του μουσειακού κελύφους, στην έλλειψη κονδυλίων.

Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι σε έργα αποκατάστασης και ανάδειξης μνημείων, αρχαιολογικών χώρων ή ιστορικών κτηρίων με στόχο τη διάθεσή τους στο κοινό, προέχει το κριτήριο της προστασίας τους.¹²⁴ Κατ' επέκταση, οι επεμβάσεις για να επιτευχθεί η φυσική και οι υπόλοιπες εκφάνσεις πρόσβασης των ατόμων με αναπηρίες στα μνημεία, υπόκεινται στους περιορισμούς που η ίδια η ιστορικότητά τους θέτει.¹²⁵

Η ασφαλής και απρόσκοπτη οριζόντια και κάθετη κυκλοφορία των επισκεπτών προς και εντός των μουσειακών χώρων, αποτελεί μέριμνα κύριας προτεραιότητας κατά τον σχεδιασμό. Επιπλέον, τα άτομα με αναπηρίες δεν είναι μόνο επισκέπτες των μουσείων, μπορεί να εργάζονται σε αυτά. Θα

¹¹⁹ Νανιόπουλος, 2015: 276

¹²⁰ Ο όρος εμποδιζόμενα άτομα περιλαμβάνει υπερήλικες, εγκύους, νήπια, τραυματισμένους, ασθενείς και γενικά κατηγορίες ατόμων, που έστω και συγκυριακά, δυσκολεύονται να χρησιμοποιήσουν την αστική υποδομή (Τσιτούρη, 2004:38). Για περισσότερες πληροφορίες Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.(2003), Σχεδιάζοντας για όλους, <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=380>

¹²¹ Πολυχρονίου, 2015: 181

¹²² Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.(2003), Σχεδιάζοντας για όλους, <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=380>

¹²³ Πολυχρονίου, 2015:181-185

¹²⁴ Πολυχρονίου, 2015:183-184, Χατζή-Βαλλιάνου, 1985:62-64

¹²⁵ Σύμφωνα με τον Χάρτη της Βενετίας (1964), η διαδικασία της αποκατάστασης ενός μνημείου ευνοεί μεν την επανάχρησή του ώστε να ωφεληθεί το κοινωνικό σύνολο (άρθρο 5), θα πρέπει ωστόσο να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρείται η αισθητική και ιστορική του αξία (άρθρο 9), να γίνεται σεβαστή η αρχική του υπόσταση, τα αυθεντικά του στοιχεία, η ισορροπία της σύνθεσής του και η σχέση του με τον περιβάλλοντα χώρο (άρθρο 13). Προέχει η διάσωση της ακεραιότητάς του (άρθρο 13) και η διατήρηση της πολιτιστικής του αξίας ως έργου τέχνης, αλλά και ως ιστορικής μαρτυρίας (άρθρο 3).

πρέπει, λοιπόν, να λαμβάνονται μέτρα για την εξυπηρέτησή τους και στους χώρους εργασίας τους.¹²⁶

Η άρση των αρχιτεκτονικών εμποδίων και η κίνηση των επισκεπτών και των εργαζομένων με χαμηλό επίπεδο φυσικής προσπάθειας, οφείλει να αφορά το σύνολο του μουσειακού κτηρίου και του περιβάλλοντος χώρου αυτού,¹²⁷ ώστε να εξασφαλίζεται μια αλυσίδα και όχι μεμονωμένες και αποκομμένες νησίδες πρόσβασης.¹²⁸ Η δημιουργία ειδικά διαμορφωμένων για άτομα με αναπηρίες χώρων στάθμευσης και υγιεινής σύμφωνων με τις πρόνοιες της κείμενης νομοθεσίας, η κατάργηση των υψομετρικών διαφορών ή η εξομάλυνση των αναπόφευκτων, η παροχή οπτικών και ακουστικών συστημάτων ασφαλείας, η ύπαρξη χειρολισθήρων, επισημάνσεων των ακμών των σκαλοπατιών, ανελκυστήρων κατάλληλων να χρησιμοποιηθούν και από άτομα με αμαξίδιο, η χρήση αντιολισθητικών δαπέδων, η δημιουργία διαδρομών ελεύθερων εμποδίων που να περιλαμβάνουν και οδηγό όδευσης τυφλών, η τοποθέτηση στο κατάλληλο ύψος των πάγκων του εκδοτηρίου, του αναψυκτηρίου, του πωλητηρίου, των τηλεφωνικών συσκευών και οποιουδήποτε άλλου εξοπλισμού, ώστε να χρησιμοποιούνται από όλους τους επισκέπτες, η πρόβλεψη εγκατάστασης στις αίθουσες θηλιάς παρεμβολής για την ενίσχυση του ήχου, η χρήση υλικών που απορροφούν τον θόρυβο είναι μερικά μόνο στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό ενός σύγχρονου Μουσείου, καθώς μπορούν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες ατόμων ευρύτερων κοινοτήτων.¹²⁹

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα αυτόνομης κίνησης των επισκεπτών σε όλους κατά το δυνατόν τους κοινόχρηστους μουσειακούς χώρους. Σε κεντρικά σημεία του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος του Μουσείου θα πρέπει να υπάρχει κατάλληλη σήμανση, αντιληπτή από το σύνολο των επισκεπτών, ώστε να είναι εύκολα αναγνωρίσιμοι οι χώροι, οι προτεινόμενες διαδρομές και οι προσφερόμενες εξυπηρετήσεις για άτομα με αναπηρίες. Η σήμανση θα πρέπει να συνοδεύεται και από κείμενα σε γραφή Braille, από απτικούς χάρτες και διαγράμματα των χώρων του κτηρίου, εύκολα προσβάσιμα και σε κατάλληλο προς ανάγνωση ύψος.¹³⁰

Όσον αφορά τους εκθεσιακούς χώρους του Μουσείου, θα πρέπει να δίνεται προσοχή στον τρόπο που εκτίθενται τα αντικείμενα (τα μικρά ευρήματα μπροστά, τα μεγαλύτερου μεγέθους σε δεύτερο επίπεδο). Οι προθήκες και οι επεξηγηματικές πινακίδες θα πρέπει να είναι κατασκευασμένες από μη

¹²⁶ Πολυχρονίου, 2004:, 2015:183

¹²⁷ Τσιτούρη, 2004:39

¹²⁸ Πετρίδου, 2004 :35

¹²⁹ Πολυχρονίου, 2015:185-186, 2004:80-85, Νησιώτου- Μαντέλου, 2015:138-139

¹³⁰ Πολυχρονίου, 2004:85

ανακλαστικά υλικά, με χρωματικές αντιθέσεις και τοποθετημένες σε κατάλληλο προς θέαση και ανάγνωση ύψος.¹³¹ Επίσης, η σταθερότητα στην τοποθέτηση στοιχείων του εκθεσιακού χώρου (π.χ. επεξηγηματικές πινακίδες) ή άλλων στοιχείων του σχεδιασμού (π.χ. ο χρωματικός τόνος της εκθεσιακής ενότητας) συντελούν στην διευκόλυνση του προσανατολισμού.¹³² Ανάλογος εργονομικός σχεδιασμός, τέλος, θα πρέπει να προβλέπεται και για τους χώρους υλοποίησης κάθε εκπαιδευτικής δράσης.¹³³

Ο φωτισμός, επίσης, είναι ένα στοιχείο που θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά τον σχεδιασμό μιας έκθεσης. Ο φωτισμός των χώρων και των εκθεμάτων θα πρέπει να είναι ικανοποιητικός, ώστε χωρίς να δημιουργούνται φθορές στα μουσειακά αντικείμενα να διευκολύνονται άτομα με μειωμένη όραση και να επιτρέπεται η οπτική επαφή ατόμων με προβλήματα ακοής με τον ξεναγό ή διερμηνέα της νοηματικής γλώσσας.¹³⁴

Αναφορικά με τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, η προσβασιμότητα μπορεί να επιτευχθεί με τη δημιουργία, βάσει κυκλοφοριακής μελέτης και κατόπιν «ικανοποιητικής τεκμηρίωσης»,¹³⁵ κατάλληλων διαδρομών από πλευράς ενδιαφέροντος και δυνατοτήτων επεμβάσεων.¹³⁶ Οι περιορισμοί των αρχιτεκτονικών επεμβάσεων που η ίδια η ιστορικότητα των μνημείων ή το κέλυφος του μουσείου θέτουν, μπορούν να συμπληρωθούν από τον μουσειολογικό σχεδιασμό παροχών και δράσεων, ώστε να γίνει προσβάσιμη με εναλλακτικούς τρόπους η αξία του πολιτιστικού αγαθού.

Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Γερμανός,¹³⁷ “τα υλικά στοιχεία-συστατικά του χώρου αποτελούν πηγή αντιληπτικών ερεθισμάτων, που μπορούν να λειτουργήσουν και ως ερεθίσματα μάθησης, συνδέοντας το υποκείμενο με το ευρύτερο περιβάλλον του και τον άμεσο περίγυρό του”. Τα ερεθίσματα χώρου, λοιπόν, αν αξιοποιηθούν κατάλληλα και συνδυαστούν με τα διαφοροποιημένα προγράμματα και την υποστηρικτική τεχνολογία, μπορούν να καταστήσουν εφικτή τη διανοητική, αισθητηριακή και συναισθηματική πρόσβαση όλων των επισκεπτών σε έναν μουσειακό χώρο.

¹³¹ Πολυχρονίου, 2004: 85

¹³² Καλεσοπούλου, 2015:198

¹³³ Νησιώτου-Μαντέλου, 2015: 132

¹³⁴ Αργυρόπουλος, 2015:34, Νικολαράτζη, 2015: 50, Πολυχρονίου, 2015:185

¹³⁵ Νανιόπουλος, 2015: 281

¹³⁶ Πολυχρονίου, 2015: 183

¹³⁷ Γερμανός, 2015:295-296

3.2 Διανοητική πρόσβαση/ Πρόσβαση στην πληροφορία

Ένα μουσείο, πολύ περισσότερο από κάθε άλλο δημόσιο ίδρυμα δε θα πρέπει να δημιουργεί σε κανένα πολίτη το αίσθημα της μειονεξίας, της εξαίρεσης, του αποκλεισμού και της ατελέσφορης προσπάθειας, καθώς η ύπαρξη και ο τρόπος λειτουργίας τους αποτελεί ένα από τα κριτήρια αξιολόγησης του πολιτιστικού και κοινωνικού επιπέδου μιας χώρας.¹³⁸ Ταυτόχρονα, αναγνωρίζοντας το μουσείο πως η έννοια της πρόσβασης δεν εξαντλείται ούτε περιορίζεται μόνο στη φυσική διαδικασία φυσικής προσπέλασης του μουσειακού χώρου, αλλά αφορά και τη δυνατότητα εμπλοκής των επισκεπτών με αναπηρίες στις υπηρεσίες, τα μηνύματα, τα νοήματα και τις ιδέες που διαχέονται εντός αυτού, εκπληρώνει αποτελεσματικότερα την κοινωνική, παιδαγωγική και πολιτιστική του αποστολή.

Όπως εύστοχα αποτυπώνει ο οργανισμός για την καλλιτεχνική εκπαίδευση των τυφλών (Art Education for the Blind)¹³⁹ στον ιστοχώρο του, η πρόσβαση στο νόημα ενός έργου τέχνης περιλαμβάνει δύο καίρια σημεία:

- την **πρόσβαση στη φυσική παρουσία του έργου** (τα υλικά και τα στοιχεία της σύνθεσής του)
- την **πρόσβαση στη διανοητική, συναισθηματική και πνευματική δύναμη του έργου**.

Η **μουσειακή εμπειρία** είναι μια σύνθετη διαδικασία που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Σύμφωνα με το μοντέλο διαδραστικής εμπειρίας των Falk και Dierking, περιλαμβάνει **τη φυσική διάσταση**, που αφορά την αυτόνομη διακίνηση του επισκέπτη στον μουσειακό χώρο, την αρχιτεκτονική του κτηρίου, το σχεδιασμό και τον τρόπο παρουσίασης των εκθέσεων, τα ερμηνευτικά μέσα, τον φωτισμό, **την κοινωνική διάσταση**, που αναφέρεται στις σχέσεις του επισκέπτη με το φιλικό του περιβάλλον, τους άλλους επισκέπτες, το προσωπικό του μουσείου, και τέλος **την προσωπική διάσταση**, που αντανάκλα τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε επισκέπτη, τις πρότερες εμπειρίες και γνώσεις, τις προσδοκίες, τα ενδιαφέροντά του, καθώς και το πώς το μουσείο με τις υπηρεσίες που παρέχει ανταποκρίνεται στα προαναφερθέντα.¹⁴⁰

Σήμερα η μουσειακή εμπειρία σχετίζεται και με την **εκπαιδευτική εμπειρία**. Το μουσείο ως

¹³⁸ Τσιτούρη, 2004:37-39

¹³⁹ Art Education for the Blind, <http://www.artbeyondsight.org/>

¹⁴⁰ Οικονόμου Μ. 2003 σελ. 83, Τσιαφέρη Σ. 2005 σελ. 21, Σιορόκου, 2006:17, Νικονάνου Μ. 2010 σελ. 83-85

θεσμός δια βίου μάθησης, είναι ένας χώρος, όπου πρέπει να εξασφαλίζεται η ισότητα απέναντι στο μουσειακό αντικείμενο και η ελευθερία στην επιλογή της γνώσης. Κάθε άτομο χρησιμοποιεί διαφορετικούς μηχανισμούς πρόσληψης της γνώσης. Υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις τύποι μάθησης, όπως περιγράφονται στο σύστημα που προτείνει η McCarthy,¹⁴¹ ενώ όπως υποστηρίζει στη θεωρία του ο Howard Gardner, υπάρχουν οκτώ διαφορετικά είδη νοημοσύνης, που το κάθε ένα είναι ισάξιο με οποιοδήποτε άλλο και αναπτύσσεται περισσότερο ή λιγότερο σε κάθε άνθρωπο.¹⁴² Αν στα ανωτέρω συμπεριλάβουμε και τις φυσικές ιδιαιτερότητες, μπορούμε να αντιληφθούμε τη **μοναδικότητα και τη διαφορετικότητα του κάθε ανθρώπου** αναφορικά με τις δυνατότητες πρόσληψης της πληροφορίας και κατ' επέκταση με την απόκτηση μιας μουσειακής εμπειρίας.

Το σύγχρονο μουσείο ανταποκρινόμενο στη μοναδικότητα των υφιστάμενων και δυνητικών επισκεπτών του και έχοντας γνώση των αναγκών, των δυνατοτήτων και των προσδοκιών τους, καλείται να συμβάλει με τις υπηρεσίες του στην **αυτόνομη διακίνηση** του κάθε επισκέπτη, στην **αποκόμιση μιας εμπειρίας με νόημα**, στην **προσωπική και κοινωνική του ανάπτυξη**. Ο εκθεσιακός σχεδιασμός, λοιπόν, και η λειτουργία ενός μουσείου οφείλει να είναι τέτοια, ώστε να δημιουργείται στον κάθε επισκέπτη **το αίσθημα της συμμετοχής, της εμπλοκής, της ενσωμάτωσης**.

Ο εκπαιδευτικός ρόλος που μπορεί να επιτελέσει το μουσείο μέσα από τον σχεδιασμό και την οργάνωση των εκθεσιακών του χώρων (χωροθέτηση αντικειμένων, εποπτικό υλικό, χρήση υποστηρικτικής τεχνολογίας, έντυπο ενημερωτικό υλικό κ.α.)¹⁴³ και την υλοποίηση διαφοροποιημένων εκπαιδευτικών δράσεων, αναγνωρίζεται ως μια από τις σημαντικότερες λειτουργίες του.¹⁴⁴

Λειτουργώντας ως σημαντικό επικοινωνιακό εργαλείο για την ανάπτυξη μίας διαλογικής σχέσης με τους επισκέπτες, οι εκθεσιακοί χώροι μπορούν να προσφέρουν τη δυνατότητα της άμεσης επικοινωνίας με τα μουσειακά αντικείμενα, την ενεργή εμπλοκή των συμμετεχόντων σε ένα δημιουργικό ερμηνευτικό παιχνίδι, αξιοποιώντας τις εμπειρίες και τη φαντασία τους.¹⁴⁵

Η πολυσημία του μουσειακού περιβάλλοντος μπορεί να γίνει αντιληπτή στον κάθε επισκέπτη

¹⁴¹ Γκαζή, 2004: 10

¹⁴² Οικονόμου 2003:91-92, Γκαζή 2004:10, Νικονάνου 2010:81-83

¹⁴³ DEMENTIA TOOLKIT, Tunbridge Wells Museum & Art Gallery: 97-109, Smithsonian Guidelines for accessible exhibition design 9-60

¹⁴⁴ Νικονάνου, 2010:94 97, Μούλιου & Μπούνια, 1999:42

¹⁴⁵ Γκότσης, 2003:208

με την ενεργοποίηση της διαδικασίας της μάθησης με πολλαπλούς τρόπους,¹⁴⁶ με **την τροφοδότηση και την καλλιέργεια των αισθήσεων¹⁴⁷**, την **αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών επικοινωνίας και αντίληψης**, βάσει των πολύπλευρων δυνατοτήτων του κάθε ανθρώπου, με την **εφαρμογή βιωματικών μεθόδων ερμηνείας των μουσειακών εκθεμάτων**.

Οι αρχές της Προσβασιμότητας και του Σχεδιασμού για όλους, εκτείνονται και στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η **καθολική σχεδίαση για τη μάθηση (Universal Design for Learning-URL)** παρέχει πληροφορίες “για τη δημιουργία εκπαιδευτικών στόχων, μεθοδολογιών και αξιολογήσεων που λειτουργούν για όλους, όχι μία λύση για όλους, αλλά ευέλικτες προσεγγίσεις που μπορούν να τροποποιηθούν και να ρυθμιστούν για τις ανάγκες του καθενός”.¹⁴⁸

Η διαφοροποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών και ερμηνευτικών εργαλείων ενός μουσειακού χώρου αποτελεί μια πολυ- παραγοντική έννοια, το περιεχόμενο της οποίας διαμορφώνεται συνεχώς υπό το πρίσμα θεωρητικών προσεγγίσεων, κοινωνικών μεταβολών, τεχνολογικών εφαρμογών και ερευνητικής τεκμηρίωσης.¹⁴⁹ Στο πλαίσιο αυτό κρίνεται αναγκαία η συνεχής επιμόρφωση όσων εμπλέκονται με τον σχεδιασμό εκθέσεων, προκειμένου το παραγόμενο αποτέλεσμα να ανταποκρίνεται με ασφάλεια και αξιοπρέπεια στις ανάγκες και των επισκεπτών με αναπηρίες. Όπως επισημαίνει ο Tomlinson¹⁵⁰, με τον όρο διαφοροποίηση εννοούμε την **προσαρμογή της παρεχόμενης γνώσης ώστε αυτή να μπορεί να ανταποκριθεί στις διαφορετικές μαθησιακές δυνατότητες του κάθε επισκέπτη**. Η διαφοροποίηση, ωστόσο, του τρόπου παροχής της πληροφορίας δεν συνεπάγεται με την υπεραπλούστευση σε βαθμό που να υποτιμάται το ειδικό κοινό.¹⁵¹ Οι **πληροφορίες που παρέχονται πρέπει να είναι ίδιες για όλους¹⁵²** δοσμένες με διαφορετικούς και πολλαπλούς τρόπους και μέσα, ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες του κάθε επισκέπτη. Επίσης, οφείλουν να διακρίνονται για τον **παιδαγωγικό τους χαρακτήρα** και να αποτελούν **αφετηρία για συνύπαρξη και αλληλεπίδραση**, με στόχο την ενεργή συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στα πολιτιστικά δρώμενα.

¹⁴⁶ Pearson, 1994: 16

¹⁴⁷ Levent, Pascual-Leone, 2014

¹⁴⁸ National Center of Universal Design for Learning, 2015

¹⁴⁹ Αργυρόπουλος, 2015:37

¹⁵⁰ Όπως αναφέρεται στο Αργυρόπουλος, 2015:38, Γεωργίου, 2015:7, Στρογγυλός, 2015:92

¹⁵¹ Νησιώτου-Μαντέλου, 2015:131

¹⁵² Αργυρόπουλος, 2015:42

Κείμενο σε γραφή Braille¹⁵³

Άξονες του Καθολικού Σχεδιασμού στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι η παροχή πολλαπλών μέσων αναπαράστασης, πολλαπλών μέσων δράσης και πολλαπλών μέσων εμπλοκής.¹⁵⁴ Αρχές που σύμφωνα με τον Cave¹⁵⁵ τοποθετούν **τον άνθρωπο στο επίκεντρο της σχεδιαστικής διαδικασίας**, ανταποκρίνονται στη διαφορετικότητα και την ανθρώπινη πολυμορφία, προσφέρουν αξιοπρέπεια, αυτονομία, επιλογή και δίνουν τη δυνατότητα για ελαστική και προσαρμοστική χρήση. Ανάλογα, η διανοητική και αισθητηριακή πρόσβαση στις συλλογές του Μουσείου μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή πολλαπλών μέσων, δραστηριοτήτων και επιλογών, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το σύνολο των υφιστάμενων και των δυνάμει επισκεπτών με ή χωρίς αναπηρίες.

Η ύπαρξη επεξηγηματικών και πληροφοριακών κειμένων με περιεχόμενο σύντομο, κατανοητό και σαφές,¹⁵⁶ η διάθεση έντυπου υλικού με τη μέθοδο “ Easy to Read”¹⁵⁷ και σε γραφή Braille, η χρήση εικόνων και επαναλήψεων σε διάφορα σημεία και με ποικίλα μέσα των πιο σημαντικών πληροφοριών¹⁵⁸, ο σχεδιασμός των κατάλληλων φωτιστικών και ακουστικών συνθηκών χώρου,¹⁵⁹ η χρήση οπτικών μέσων και εργαλείων, όπως εικόνων, φωτογραφιών, σκίτσων, η παροχή απτικών διαγράμμάτων, είναι μερικοί μόνο τρόποι προσέγγισης της γνώσης που απευθύνονται σε όλους τους

153 Πηγή φωτογραφίας, προσωπικό αρχείο Μαρίας Πίσπα

154 Τσώνος, 2015:176

155 Cave 2007, όπως αναφέρεται στο Κάλλου,2015:207

156 Kelly, 2015, Serrell, 2015, Γκαζή & Νικηφορίδου, 2004: 2-5, Ekarv, 1999: 201–204, Ravelli, L., 1999

157 Τσιβινίκου,2015:115-116

158 Καλεσοπούλου,2015:198

159 Νικολαραϊζη, 2015: 49-52

επισκέπτες.

Σε αντιδιαστολή με την πολιτική του «Μην αγγίζετε»¹⁶⁰ που εφαρμόζεται στην πλειοψηφία των μουσείων διεθνώς, **η δυνατότητα απτικής επαφής των αντικειμένων**¹⁶¹ σε συνδυασμό με την λεκτική περιγραφή, παρέχει μια πιο ουσιαστική εμπειρία σε άτομα τυφλά ή με μειωμένη όραση, ενώ παράλληλα δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους επισκέπτες με ή χωρίς αναπηρία να “γνωρίσουν” πολύπλευρα το αντικείμενο της γνώσης. “Η προσαρμογή των οπτικών πληροφοριών σε μία απτικοποιημένη μορφή”¹⁶², μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση επιλεγμένων και αντιπροσωπευτικών αυθεντικών αντικειμένων ή αντιγράφων αυτών, με την παροχή απτικών διαγραμμάτων, 3D εκτυπώσεων, μακετών. Θα μπορούσαν επίσης να αξιοποιηθούν αντικείμενα που φυλάσσονται στις αποθήκες του Μουσείου, προκειμένου να δημιουργηθεί μία παράλληλη μόνιμη έκθεση, στην οποία να επιτρέπεται η πρόσβαση σε όλους τους επισκέπτες και όχι μόνο σε μία στοχοποιημένη ομάδα επισκεπτών.¹⁶³

Οι αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού εκτείνονται και στον τομέα της **υποστηρικτικής τεχνολογίας** η οποία χάρη στην ευελιξία και την προσαρμοστικότητα της στις διαφορετικές ανάγκες και δυνατότητες των χρηστών ¹⁶⁴«επαυξάνει την ικανότητα του επισκέπτη να εξετάσει και να κατανοήσει τα εκθέματα, παρατείνει το χρόνο παραμονής και περιήγησής του στο μουσείο»,¹⁶⁵ προσφέρει μια ευχάριστη μουσειακή εμπειρία και μια πιο ουσιαστική και πολύπλευρη προσέγγιση της γνώσης.

Η χρήση πολυμέσων (ταινίες, ταινίες 3D, με υπότιτλους ή με μετάφραση στη νοηματική γλώσσα, ολογράμματα), η δυνατότητα πολυμεσικών ξεναγήσεων (με υπότιτλους, με μετάφραση στη νοηματική και με φωνητική απόδοση¹⁶⁶), ώστε να δίνεται στο χρήστη η ελευθερία επιλογής στην πρόσληψη της πληροφορίας, η παροχή διαδραστικών οθονών και ψηφιακού υλικού κατάλληλου να χρησιμοποιηθεί και από άτομα με αναπηρίες (σύστημα μετατροπής κειμένου σε ομιλία, εισαγωγή

¹⁶⁰ Lang, 2001:1

¹⁶¹ Υπό τη μορφή διαδρομών αφής στη μόνιμη έκθεση (Touch Exhibitions), αιθουσών ανακαλύψεων (Discovery Rooms), συνεδριωναφής (Handling sessions) ή τραπεζιών αφής (Hands on Desks)

¹⁶² Αργυρόπουλος, 2015: 42

¹⁶³ Ζώτου, 1997:108, Μπενάκη-Πολυδώρου, 1997:122

¹⁶⁴ Μπούνια, 2004

¹⁶⁵ Screven, 1986: 109-137

¹⁶⁶ Νικολαράκη, 2015:52

κειμένου μέσω ομιλίας, βοηθήματα που βελτιώνουν την αναγνωσιμότητα του κειμένου, μεγεθυντές οθόνης¹⁶⁷ κλπ), η πρόβλεψη τεχνικής υποστήριξης για καλλιτέχνες με αναπηρίες είναι μερικά μόνο μέσα που μπορούν να βοηθήσουν τον κάθε επισκέπτη να βιώσει διαφορετικά την εμπειρία της μάθησης.

Σήμερα οι τεχνολογίες πληροφορίας εξελίσσονται διαρκώς και προσφέρουν τη δυνατότητα μετατροπής των χωρικών πληροφοριών σε απτική, ακουστική ή απτικό-ακουστική μορφή εξυπηρετώντας ένα πλήθος χρηστών. Μία ταμπλέτα αφής μπορεί να παρέχει ταυτόχρονα στους χρήστες της, οπτικές, απτικές και ηχητικές πληροφορίες, ενώ την ίδια στιγμή οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να εξερευνήσουν και απτικά γραφικά. Μέχρι σήμερα οι απτικοί χάρτες διέθεταν γραφικά μοτίβα που ήταν αναγνώσιμα μόνο με την αφή. Στην περίπτωση των απτικο-ακουστικών χαρτών η πληροφορία παρουσιάζεται από απτικά σύμβολα, ακουστικά σύμβολα, απτικο-ακουστικά σύμβολα (συνδυασμός) καθώς και ετικέτες σε γραφή Braille.¹⁶⁸

Ο επικοινωνιακός και πολιτιστικός ρόλος των μουσείων θεωρείται καίριος και στην **Κοινωνία της Πληροφορίας**. Δυστυχώς ένας μεγάλος αριθμός ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στην προσέγγιση των πολιτιστικών αγαθών μέσω διαδικτύου, ενώ οι περισσότεροι επίσημοι διαδικτυακοί τόποι των φορέων του πολιτισμού παραμένουν απροσπέλαστοι για την ομάδα αυτή των πολιτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σε εθνικό επίπεδο ο επίσημος ιστοχώρος του Υπουργείου Πολιτισμού, ο οποίος δεν πληρεί τις διεθνείς προδιαγραφές πρόσβασης στον παγκόσμιο ιστό,¹⁶⁹ με αποτέλεσμα οι πληροφορίες για τα μουσεία, τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους που προβάλλονται μέσω αυτού, αλλά και οι δυνατότητες πρόσβασης και εξυπηρέτησης που παρέχονται να είναι είτε μη προσβάσιμες, είτε ελλιπείς από μια μεγάλη και δυνητικά υποψήφια κατηγορία επισκεπτών.¹⁷⁰

Οι σχεδιαστές σε συνεργασία με τους συγγραφείς του περιεχομένου των διαδικτυακών μουσειακών τόπων, θα πρέπει να ακολουθούν τα **Διεθνή πρότυπα προσβασιμότητας του Διαδικτύου**

¹⁶⁷ Πίνο, 2015: 38, Γεωργίου, 2015: 72, Στρογγυλός, 2015: 92

¹⁶⁸ https://www.atmaps.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=17&Itemid=134&lang=greek

¹⁶⁹ Προδιαγραφές της Κοινοπραξίας για τον Παγκόσμιο Ιστό(W3C) <http://www.w3c.gr/>

¹⁷⁰ Επίσης στη σήμανση για την πρόσβαση δεν γίνεται χρήση του θεσμοθετημένου Διεθνούς Συμβόλου Πρόσβασης,

αλλά ενός μη αναγνωρίσιμου διεθνώς συμβόλου!

Πηγή: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=7228, Πολυχρονίου, 2015:187

τόσο σε τεχνικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο περιεχομένου¹⁷¹ προκειμένου ο χρήστης να ακολουθήσει τους δικούς του ρυθμούς και τρόπους μάθησης και να ενημερωθεί για τη δυνατότητα πρόσβασής του στο μουσειακό χώρο, αλλά και το επίπεδο προσβασιμότητάς του σε αυτόν.¹⁷²

3.3 Πολιτιστική πρόσβαση/Αντιπροσώπηση

Απαραίτητο στοιχείο που πρέπει να εμπεριέχεται σε μία πολιτική πρόσβασης αποτελεί και η **αντιπροσώπηση** των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Γι' αυτό και η ανάληψη δράσεων «για αυτούς» πρέπει να γίνεται σε συνεργασία, **«μαζί με αυτούς»**.¹⁷³ Η συνεχής επικοινωνία και ο διάλογος με φορείς, οργανώσεις, σωματεία ατόμων με αναπηρίες και η εμπλοκή και συμμετοχή τους στο σχεδιασμό και την υλοποίηση εκθέσεων, αρχιτεκτονικών επεμβάσεων και εκπαιδευτικών δράσεων, μπορεί να συντελέσει σε μία πιο ουσιαστική και πολύπλευρη προσέγγιση των πολιτιστικών αγαθών, αλλά και των ανθρώπινων σχέσεων. Απαιτείται, επίσης, η ανάπτυξη μιας ευρύτερης πολιτικής ένταξης και ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες, η οποία θα εκτείνεται και στον μουσειολογικό λόγο με την **εκθεσιακή παρουσία αναφορών και πτυχών της ζωής τους**.¹⁷⁴

«Κάθε αντικείμενο είναι μια εμπρόθετη εγγραφή στο φυσικό κόσμο και ενσαρκώνει κάποιο κοινωνικό νόημα».¹⁷⁵ Τα αντικείμενα αποτελούν «εξωτερικές ψυχές», εξωτερικές, καθώς διαθέτουν φυσική υπόσταση και ψυχές, αφού το νόημα που προβάλλουν τα μεταφέρει στο εσωτερικό των προσωπικών μας ζωών.¹⁷⁶ Έτσι, με τη βοήθεια της φαντασίας μας, αναπαριστούν τους εαυτούς μας στους εαυτούς μας και αφηγούνται της ιστορίας της ζωής του καθένα μας με τρόπους που μόνο αυτά μπορούν.¹⁷⁷

Ο παρατηρητής κατανοεί και απολαμβάνει την αφήγηση ενός αντικειμένου, όταν εξασκήσει και έχει πρόσβαση σε εκείνα τα ερμηνευτικά εργαλεία που του επιτρέπουν να αποκωδικοποιεί τα

¹⁷¹ Weisen, 2004: 86-92

¹⁷² Νικολαράιζη, 2015:50

¹⁷³ Νάκου, 2015: 219, The Council for Museums, Archives and Libraries, 2001: 30

¹⁷⁴ Dodd, Sandell, Jolly & Jones, 2008

¹⁷⁵ Pearce, 2002:42,

¹⁷⁶ Pearce, 2002:73

¹⁷⁷ Pearce, 2002:76

“κείμενα” που το συνθέτουν, αλλά και όταν η ανάγνωση αυτή δημιουργεί “οικεία πλαίσια αναφοράς,”¹⁷⁸ που αναπαριστούν ή σχετίζονται με στιγμές της ζωής του.

Τίθεται όμως το ερώτημα: αντανακλούν τα Μουσεία τις διαφορετικές πραγματικότητες της ζωής και σε ποια έκταση μπορούν οι επισκέπτες να αναγνωρίσουν ένα μέρος του εαυτού τους στις εκθέσεις;¹⁷⁹

Τα μουσεία συνήθως αποφεύγουν να αφηγηθούν ιστορίες για ορισμένες κοινωνικές ομάδες, μεταξύ αυτών και των ατόμων με αναπηρίες. Τις τελευταίες, ωστόσο, δεκαετίες σε μουσεία κυρίως του εξωτερικού, η εκθεσιακή αντιπροσώπευση της αναπηρίας μέσω της αφήγησης ιστοριών που σχετίζονται με αυτή γίνεται όλο και πιο εμφανής σε μόνιμες και πρωτίστως σε περιοδικές εκθέσεις. Παράλληλα, ανοικτά πεδία συζήτησης παραμένουν δύο διακριτοί αλλά αλληλένδετοι προβληματισμοί.¹⁸⁰ Ο πρώτος αφορά την απουσία ή την αφάνεια των ατόμων με αναπηρίες στη μουσειακή ερμηνεία. Όλο και περισσότερο όμως ενισχύεται η άποψη ότι με την άρνηση ή την παραμέληση απεικόνισης της διαφορετικότητας, τα μουσεία προβάλλουν την αφήγηση της εξιδανικευμένης ανθρώπινης μορφής, γεγονός που οδηγεί στη μονοδιάστατη θέαση και παρουσίαση του παρελθόντος. Ο δεύτερος προβληματισμός σχετίζεται με την έκταση των αρνητικών στερεοτύπων της αναπηρίας, που αναδύονται μέσω των μουσειακών αφηγήσεων.

Από ηθικής και κοινωνικής πλευράς, όσον αφορά την έλλειψη αντιπροσώπευσης των ατόμων με αναπηρίες στα μουσεία, η Delin¹⁸¹ εύστοχα παρατηρεί:

“Στα μουσεία τα άτομα με αναπηρία είναι πιθανό να μη δουν ούτε μια εικόνα κάποιου σαν εκείνους. Δεν υπάρχουν ενδείξεις πως άνθρωποι σαν αυτούς ζούσαν, εργάζονταν, δημιουργούσαν υψηλή τέχνη, ντύνονταν, ήταν δέκτες αγάπης ή σεβασμού κατά το παρελθόν. [...] Οι ηρωικές ιστορίες για ναυάρχους και ποιητές, καλλιτέχνες και τεχνίτες συχνά παραμελούν να επισημάνουν τις περιπτώσεις στις οποίες σημαντικοί άνθρωποι ήταν επίσης και μη συνηθισμένοι, ως προς τον τρόπο με τον οποίο μιλούσαν ή περπατούσαν.”

¹⁷⁸ Pearce, 2002: 45

¹⁷⁹ Black, 2005: 60

¹⁸⁰ Sandell, 2007: 147-148

¹⁸¹ Delin 2002:85

3.4 Συναισθηματική πρόσβαση

Η συναισθηματική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να επέλθει **ως απόρροια των άλλων μορφών πρόσβασης** που οφείλει να παρέχει ένας σύγχρονος μουσειακός χώρος. Η μέριμνα των φορέων πολιτισμού για την παροχή φυσικής, διανοητικής, αισθητηριακής και πολιτιστικής πρόσβασης σε όλες τις πολυεπίπεδες εκφάνσεις του μουσείου, μπορεί να λειτουργήσει επικουρικά, ώστε το άτομο με αναπηρία να διαμορφώσει τα θετικά αισθήματα της ισότητας, του σεβασμού στις ανάγκες του, της συμμετοχής, της ενσωμάτωσης.

Επιπρόσθετα, η **ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού** σε θέματα αναπηρίας και πρόσβασης και η συνεχής επιμόρφωσή του μέσω εναλλακτικών μοντέλων διδασκαλίας, θα επιφέρει μια ουσιαστική και αποτελεσματική επικοινωνία με τα άτομα της συγκεκριμένης κοινότητας. Καθοριστικής σημασίας κρίνεται και η κατάρτιση του προσωπικού που έρχεται σε άμεση επαφή με τους επισκέπτες, η οποία βοηθάει στην καλύτερη παροχή υπηρεσιών και στην αξιολόγησή τους, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στη δημιουργία ενός φιλικού προς τα άτομα με αναπηρίες περιβάλλοντος.¹⁸²

Πέρα όμως από την κατάρτιση του προσωπικού, σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τον συναισθηματικό αντίκτυπο της μουσειακής εμπειρίας των ατόμων με αναπηρίες είναι και **η αλληλεπίδραση και η κοινωνική τους συνύπαρξη με τους συν-επισκέπτες του εκθεσιακού χώρου**. Οι στάσεις, οι συμπεριφορές και ο τρόπος θέασης της αναπηρίας από τους μη ανάπηρους επισκέπτες καθορίζει και το είδος της ανάμνησης, θετικής ή αρνητικής, που θα χαραχθεί στη μνήμη.

Αφετηρία για προβληματισμό αποτελεί ένα άρθρο στο Journal of Heritage Tourism,¹⁸³ όπου καταγράφονται τα εμπόδια που βίωσαν Ισραηλινοί με αναπηρία¹⁸⁴ κατά τις επισκέψεις τους σε μουσεία τέχνης. Τα πορίσματα από την ποιοτική αξιολόγηση ή έρευνα που πραγματοποιήθηκε, έκαναν φανερό ότι τα άτομα με αναπηρία αδυνατούσαν να βιώσουν με τον τρόπο που επιθυμούσαν την εμπειρία τους στο μουσείο, παρά την προσβασιμότητά του. Οι λόγοι; Οι συμμετέχοντες στην έρευνα επισήμαναν ότι κάποια στοιχεία πέρα του υλικού περιβάλλοντος του μουσείου, όπως η συμπεριφορά του προσωπικού και η αλληλεπίδραση με τους άλλους επισκέπτες, επηρέασαν αρνητικά την εμπειρία της επίσκεψής τους...

¹⁸² Salmen, 1998: 49-51, DEMENTIA TOOLKIT, Tunbridge Wells Museum & Art Gallery:145-152

¹⁸³ Poria, Reichel & Brandt, 2009:117-129

¹⁸⁴ 30 άτομα που χρησιμοποιούν αναπηρικό αμαξίδιο ή πατερίτσες και 15 άτομα με προβλήματα όρασης

Ερχόμενος ο καθένας μη ανάπηρος σε επαφή με στιγμές της καθημερινής ζωής των ατόμων με αναπηρίες, μπορεί να αντιληφθεί ότι αυτή η “περιορισμένη” από την κοινωνία μας ομάδα ατόμων, είναι **άνθρωποι με τα ίδια με εμάς συναισθήματα**. Αισθάνονται τη χαρά του σεβασμού, της αποδοχής, της συμμετοχής, της γνώσης, του παιχνιδιού, της φιλίας...λυπούνται, απογοητεύονται, θυμώνουν,...ερωτεύονται, αγαπούν, ονειρεύονται,... ζουν!

Η **συνύπαρξη**, λοιπόν, με τα άτομα με αναπηρίες, η **ενσωμάτωσή** τους στην πολιτιστική και κοινωνική ζωή, η ευαισθητοποίηση και η **θετική αντιμετώπιση της διαφορετικότητας** από το κοινωνικό σύνολο είναι παράμετροι καθοριστικοί, ώστε τα άτομα της συγκεκριμένης κοινότητας, να αισθανθούν ισότιμα, αποδεκτά και ενεργά μέλη της κοινωνίας και των εκφάνσεών της.

Ας επιτρέψουμε, λοιπόν, στους εαυτούς μας και στα παιδιά μας να ζουν τη διαφορετικότητα και ας τα διδάξουμε πως να την αποδέχονται.

“Δεν είναι απαραίτητα τα χέρια για να πιάνουμε τον ουρανό,

Δεν είναι απαραίτητα τα πόδια για να πηγαίνουμε μπροστά,

Δεν είναι απαραίτητα τα μάτια για να βλέπουμε μέσα μας.

Για να αισθανόμαστε ζωντανοί έχουμε ανάγκη από ένα όνειρο

Γι' αυτό, άφησέ με να μπω στην καρδιά σου!”¹⁸⁵

¹⁸⁵ Κατακλείδιος ύμνος του Φεστιβάλ VerySpecialArts-Taiwan, 1991, όπως αναφέρεται στο Μπενάκη-Πολυδώρου, 1997:123

4. Εφαρμογές διαφοροποιημένων δράσεων Μουσείων για άτομα με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

Με στόχο την παρουσίαση των σύγχρονων τάσεων στον Καθολικό Σχεδιασμό στους μουσειακούς χώρους, στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μια σύντομη επισκόπηση καλών πρακτικών από μουσεία του εξωτερικού, αλλά και του ελλαδικού χώρου, εστιάζοντας πρωτίστως στη διανοητική πρόσβαση. Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι συνειδητά επιλέχθηκαν μουσεία, τα οποία δεν απευθύνονται ως επί το πλείστον στα άτομα με αναπηρίες, όπως για παράδειγμα τα Μουσεία Τυφλών ή τα Μουσεία Αφής. Αντίθετα, επιλέχθηκαν πολιτιστικοί φορείς που:

- Θέτουν ως αρχή της πολιτικής διαχείρισης των Συλλογών τους και ως έναν από τους λόγους λειτουργίας τους και την **ενσωμάτωση** των ατόμων με αναπηρίες
- Βασίζονται στο **κοινωνικό μοντέλο** της αναπηρίας
- Προσπαθούν να καταστήσουν τον **εκθεσιακό λόγο προσβάσιμο**, παρέχοντας διαφοροποιημένους και εναλλακτικούς τρόπους και μέσα πρόσληψης της πληροφορίας, με στόχο την κάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερων αναγκών των επισκεπτών τους
- Προσεγγίζουν την μουσειακή γνώση και εμπειρία με μια **πολυαισθητηριακή οπτική** και χρησιμοποιούν επικουρικά της **νέες τεχνολογίες**
- Προτρέπουν την **συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες** στον σχεδιασμό των δράσεών τους
- **Αξιολογούν τις δράσεις** που υλοποιούν για τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα

Θέσεις και στάση που υποστηρίζει και η γράφουσα.

Οι σύγχρονοι φορείς πολιτισμού, εμπνεόμενοι πλέον από ένα ανθρωποκεντρικό και δημοκρατικό πνεύμα, στόχο έχουν να προσεγγίζουν και να υπηρετούν το σύνολο του πληθυσμού μιας κοινωνίας προσφέροντας, χωρίς διακρίσεις, στα μέλη της το δικαίωμα της πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά. Η ταχεία διάδοση σε παγκόσμιο επίπεδο των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού, όπως αναλύθηκαν στο κεφάλαιο που προηγήθηκε, έχουν πρακτική εφαρμογή σε έναν αισθητά αυξανόμενο αριθμό μουσείων. Σήμερα, διαφοροποιημένες μουσειολογικές προσεγγίσεις εφαρμόζονται σε μουσεία της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών, στο βαθμό που το επιδιώκει η πολιτική διαχείρισης και το επιτρέπει η οικονομική και αρχιτεκτονική πραγματικότητα του κάθε φορέα. Οι ενέργειες αυτές συνήθως έχουν τις ακόλουθες εκφάνσεις:

- τη φυσική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στους κοινόχρηστους χώρους του μουσειακού περιβάλλοντος
- Τη διανοητική προσέγγιση του μουσειολογικού λόγου με τον ειδικό σχεδιασμό μόνιμων ή περιοδικών απτικών εκθέσεων
- Την πρόσβαση και την ενεργή συμμετοχή σε διαφοροποιημένα εκπαιδευτικά προγράμματα και σε πολιτιστικές δράσεις
- την προσέγγιση της κοινότητας των ατόμων με αναπηρίες μέσω εναλλακτικών δραστηριοτήτων, με στόχο την ανάπτυξη μιας συνεχούς και ουσιαστικής διαλογικής σχέσης

4.1 Καλές πρακτικές μουσείων στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

Η Αμερικανική Ένωση Μουσείων (American Alliance of Museums) έχει δημιουργήσει σχέσεις επικοινωνίας μεταξύ μουσείων από το 1906, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη προτύπων και βέλτιστων πρακτικών, στη συγκέντρωση και ανταλλαγή γνώσεων και στην παροχή συμβουλών σε θέματα που απασχολούν ολόκληρη τη μουσειακή κοινότητα. Εκπροσωπώντας περισσότερους από 35.000 ανεξάρτητους επαγγελματίες του μουσείου και εθελοντές, ιδρύματα και εταιρικούς συνεργάτες που υπηρετούν τον τομέα του μουσείου, η Αμερικανική Ένωση Μουσείων αντιπροσωπεύει ένα ευρύ πεδίο της μουσειακής πραγματικότητας. Αποστολή της είναι να προάγει τις δράσεις των μουσείων και να καλλιεργεί την άριστη συνεργασία μεταξύ των μελών και των συμμάχων της.

Στο **Smithsonian American Art Museum** στην Ουάσινγκτον, με μια μακρά παράδοση στον σχεδιασμό προσβάσιμων εκθεσιακών χώρων, οργανώνονται ξεναγήσεις για κωφούς ή βαρήκοους επισκέπτες από κωφούς εθελοντές. Στις ξεναγήσεις παρουσιάζονται επιλεγμένα αντικείμενα στην Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα, με δυνατότητα σχολιασμού και συζήτησης από τους επισκέπτες. Οι παρουσιάσεις αυτές έχουν βιντεοσκοπηθεί, υποτιτλιστεί και αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Μουσείου για όσους επιθυμούν να προσεγγίσουν τις συλλογές του διαδικτυακά. Τέλος, οι παρουσιάσεις είναι προσβάσιμες και σε ακούοντες επισκέπτες μέσω διερμηνείας.¹⁸⁶ Επιπρόσθετα, για άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση το Μουσείο προσφέρει ξεναγήσεις με λεκτική περιγραφή επιλεγμένων εκθεμάτων και αισθητική εμπειρία μέσω της απτικής εξερεύνησης απτικών διαγραμμάτων και αυθεντικών αντικειμένων, κυρίως έργων γλυπτικής. Τις ξεναγήσεις ακολουθούν μια φορά την εβδομάδα ζωντανές μουσικές παραστάσεις στον αύλειο χώρο του μουσείου, σε μια προσπάθεια πολυαισθητηριακής βίωσης της μουσειακής εμπειρίας.¹⁸⁷

¹⁸⁸

¹⁸⁶ Art Signs Online has been awarded a Jodi Commendation for Sustainable Growth. The International Jodi Award is for museums, galleries, libraries, archives and heritage websites which widen access to information, collections, learning and creativity for people with disabilities.
<http://americanart.si.edu/education/asl/>

¹⁸⁷ <http://americanart.si.edu/education/verbal/>

¹⁸⁸ Πηγή φωτογραφίας:

Στιγμιότυπα από την απτική
περιήγηση ατόμων με οπτικές
αναπηρίες, **Smithsonian
American Art Museum**

<http://www.artbeyondsight.org/dic/module-6-museum-access-inclusive-practices-by-museum-teams/museum-access-inclusive-practices-by-museum-teams/#Exhibitions>,

Το **Metropolitan Museum of Art (MET)** στη Νέα Υόρκη, θεωρείται ένα από τα μουσεία που παρέχουν υψηλής ποιότητας υπηρεσίες για άτομα με αναπηρίες. Εφαρμόζει διαφοροποιημένες δράσεις από το 1913, όταν για πρώτη φορά δόθηκε μια σειρά διαλέξεων για την Αμερικανική Γλυπτική αποκλειστικά δια της αφής και με τη χρήση εποπτικού υλικού σε γραφή Braille.¹⁸⁹ Το Μουσείο απασχολεί εξειδικευμένο προσωπικό σε θέματα πρόσβασης, το οποίο είναι υπεύθυνο για τον σχεδιασμό προγραμμάτων για άτομα με αναπηρίες. Πέρα των άλλων παροχών, το Μουσείο διοργανώνει δύο με τρεις φορές το χρόνο εκδηλώσεις, που απευθύνονται στα μέλη της κοινότητας των Κωφών, οι οποίες περιλαμβάνουν ξεναγήσεις στην αμερικανική νοηματική γλώσσα με παράλληλη διερμηνεία στην αγγλική για τους ακούντες επισκέπτες. Οι δράσεις αυτές συνοδεύονται από δεξίωση, με στόχο με στόχο την αλληλεπίδραση κωφών και μη κωφών επισκεπτών με τους υπόλοιπους επισκέπτες του Μουσείου και να αναπτύξουν μια πιο στενή και φιλική σχέση με αυτό.

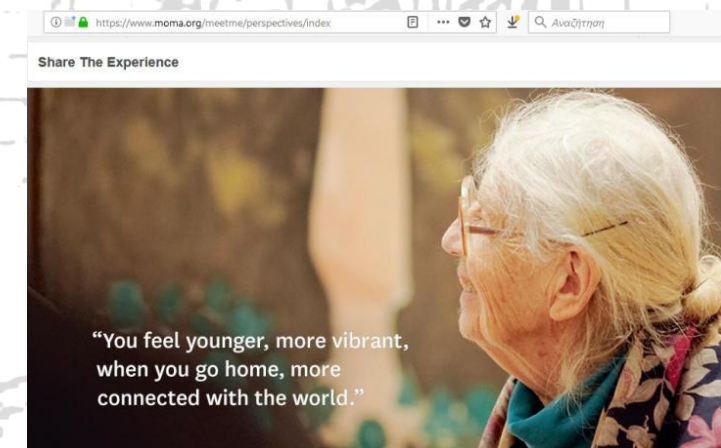
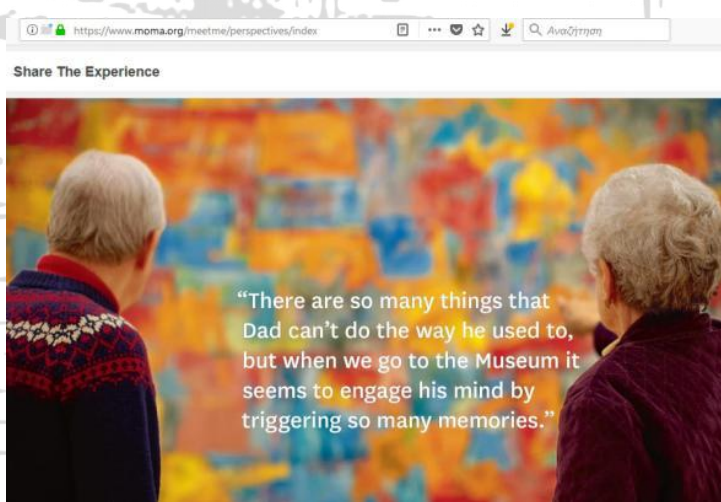
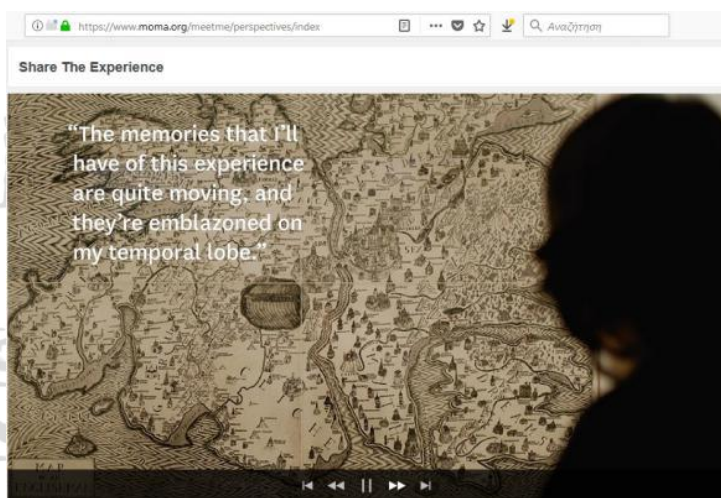
Metropolitan Museum of Art (MET)¹⁹⁰

¹⁸⁹ The Accessible Museum, Model Programs of accessibility for disabled and older people, AAM, 1991-1993, p.p. 12-13

¹⁹⁰ https://www.metmuseum.org/-/media/images/events/ongoing-programs/access/access_marquee.jpg?w=1680&hash=8DA483B0CE5941AEAC8892E7FD571A6DF25443FB

Το **Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (MoMA)** στη Νέα Υόρκη, μέσα από τα Προγράμματα Πρόσβασης και τις υπηρεσίες που παρέχει, εξυπηρετεί ετησίως πάνω από 10.000 άτομα με σωματικές, διανοητικές, αναπτυξιακές ή μαθησιακές αναπηρίες. Λόγω του αυξανόμενου αριθμού των ατόμων που πάσχουν από τη νόσο του Alzheimer, το 2006 ήταν ένα από τα πρώτα μουσεία της χώρας που ανέπτυξε ένα επικοινωνιακό πλάνο προσέγγισης της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας. Το Πρόγραμμα “MoMA Alzheimer” διάρκειας από το 2007 έως το 2014, ήταν μια εθνική και διεθνής επέκταση των μουσειακών δράσεων για άτομα που ζουν με τη νόσο του Alzheimer και άλλες μορφές άνοιας και των συνοδών τους. Η εφαρμογή του προγράμματος έγινε είτε στο φυσικό χώρο του Μουσείου, είτε εκτός αυτού κατόπιν αιτήματος οργανισμών φροντίδας, όπως κέντρα υποβοηθούμενης διαβίωσης, νοσοκομεία και χώρους φροντίδας ενηλίκων. Διαθέτοντας ένα ειδικευμένο προσωπικό και με αφετηρία επιλεγμένα έργα τέχνης υλοποιεί, επίσης, το “Meet Me at MoMA”, ένα μηνιαίο διαδραστικό πρόγραμμα συζήτησης για άτομα με άνοια. Μάλιστα τα πορίσματα της αξιολόγησης του προγράμματος, που έγινε σε συνεργασία με το New York University Center of Excellence for Brain Aging and Dementia, αποδεικνύουν την βελτίωση της ψυχολογικής κατάστασης των συμμετεχόντων και την θετική εμπειρία που αποκόμισαν, γεγονός που επιβεβαιώνεται και με τις επαναλήψεις της επίσκεψης.¹⁹¹ Από το 2007 έως το 2014, για το “The MoMA Alzheimer Project” συνεργάστηκαν πάνω από 10.500 άτομα, μέσω συνεργιών, παρουσιάσεων συνεδρίων και εργαστηρίων κατάρτισης του προσωπικού διαφόρων μουσείων και εκπαιδευτικών, καθώς και μέσω επιπρόσθετων σεμιναρίων για όσους ενδιαφέρονται να αναπτύξουν προγράμματα σχετικά με την τέχνη. Παρά τη λήξη του προγράμματος, το προσωπικό του MoMA συνεχίζει να παρέχει πληροφορίες και συμβουλές σε άλλους οργανισμούς και να διευκολύνει τα εργαστήρια κατάρτισης σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο θέλοντας να λειτουργήσει ως κόμβος για συζητήσεις σχετικά με τη γήρανση και τη δημιουργικότητα, αλλά και ως ένας ζωτικός σύνδεσμος για τους επαγγελματίες από όλο τον κόσμο που ενδιαφέρονται να κάνουν την τέχνη προσβάσιμη και σε άτομα με άνοια.

¹⁹¹ Διαθέσιμο στο: <https://www.moma.org/meetme/resources/index#evaluation>

**Στιγμιότυπα και μαρτυρίες
συμμετεχόντων από τη δράση**

**“The MoMA Alzheimer Project”,
Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
(MoMA), Νέα Υόρκη**

4.2 Καλές πρακτικές μουσείων στον ευρωπαϊκό χώρο

Σε έναν ευρωπαϊκό χώρο με διαφορετικές ιστορικές αφετηρίες σε εθνικό επίπεδο στα θέματα της αναπηρίας, είτε αυτές αφορούν την Σκανδιναβική χερσόνησο, είτε την αγγλοσαξονική, είτε την Κεντρική, είτε τη Νότια Ευρώπη, αλλά ταυτόχρονα σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου οι αποφάσεις που λαμβάνονται στις Βρυξέλλες επηρεάζουν καθοριστικά το καθημερινό πλαίσιο διαβίωσης των ατόμων με αναπηρίες στα κράτη-μέλη της, απαιτείται μια κοινή ιδεολογική προσέγγιση ζητημάτων που συνδέονται με την αναπηρία.¹⁹³

Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι ενδεικτικά και η επιλογή τους έγινε με κριτήριο το ότι συνοψίζουν τις βασικές τάσεις και προβληματισμούς που χαρακτηρίζουν τα τρέχοντα προγράμματα. Τα μουσεία του Ηνωμένου Βασιλείου που είναι ανοικτά στο κοινό είναι υποχρεωμένα να συμμορφώνονται με μια εξελισσόμενη νομοθεσία, όπως ο νόμος περί διακρίσεων λόγω αναπηρίας Disability Discrimination Act (DDA)¹⁹⁴, οι νόμοι για τις σχέσεις μεταξύ φυλετικών διακρίσεων, ο νόμος περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ο νόμος για την ελευθερία της πληροφόρησης.

Πλαίσιο 2¹⁹⁵

Η οδός προς την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού

Το Υπουργείο Πολιτισμού, Αθλητισμού και Μέσων Ενημέρωσης (DCMS) του Ηνωμένου Βασιλείου έχει αναγνωρίσει ως στάδια άρσης του αποκλεισμού:

- Πρόσβαση
- Ανάπτυξη νέας σχέσης με το κοινό
- Κοινωνική ένταξη

¹⁹³ Βαρδακαστάνης, 2004:22

¹⁹⁴ Disability Discrimination Act (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents>) από το 1995, που από το 2010 ισχύει το Equality Act (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>)

¹⁹⁵ DCMS, 2000:12, όπως αναφέρεται στο Black, 2009:79

Το **Βρετανικό Μουσείο** στο Λονδίνο κατέχει μια μακρά ιστορία σε θέματα προσβασιμότητας. Ειδικά διαμορφωμένοι χώροι (Hands On desks) έχουν σχεδιαστεί με σκοπό να προσφέρουν στον κάθε επισκέπτη μια μοναδική ευκαιρία εξερεύνησης και χειρισμού επιλεγμένων μουσειακών αντικειμένων από τη συλλογή του Μουσείου, υπηρεσία που παρέχεται δωρεάν και σε καθημερινή βάση με την υποστήριξη εκπαιδευμένων εθελοντών.¹⁹⁶ Παράλληλα, μια απτική διαδρομή με στάσεις σε εννέα αρχαία αιγυπτιακά γλυπτά είναι διαθέσιμη για άτομα με οπτικές αναπηρίες στο Δωμάτιο 4 της Αιγυπτιακής Συλλογής. Οι υποστηρικτικές πληροφορίες για την απτική διαδρομή, όπως εκτύπωση σε μεγαλογράμματη γραφή, απτικά διαγράμματα με πληροφορίες σε γραφή Braille, αρχείο ήχου περιγραφής των εκθεμάτων για smartphone, tablet ή MP3 Player είναι διαθέσιμες και στον ιστοχώρο του Μουσείου.¹⁹⁷ Ταυτόχρονα, το Βρετανικό Μουσείο παρέχοντας ένα πολυμεσικό και πολύγλωσσο¹⁹⁸ σύστημα ακουστικής ξενάγησης, που συνδυάζει ήχο, βίντεο, κείμενο, εικόνες και διαδραστικό χάρτη, δίνει στον κάθε επισκέπτη τη δυνατότητα επιλογής στην πρόσληψη της πληροφορίας ανάλογα με τις ανάγκες του, αλλά και την καταγραφή μιας ψηφιακής ανάμνησης της επίσκεψης, καθώς το σύστημα επιτρέπει την αποστολή μέσω e-mail μιας λίστας των εκθεμάτων που επισκέφτηκε. Έξι δείγματα της ακουστικής αυτής περιγραφής είναι διαθέσιμα στον ιστοχώρο του Μουσείου. Για άτομα κωφά ή βαρήκοα διατίθεται δωρεάν ειδικός οδηγός της βρετανικής νοηματικής γλώσσας (BSL), ενώ για άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση το Μουσείο παρέχει έναν οδηγό ακουστικής περιγραφής σε μια συσκευή αφής, όπου παρουσιάζονται λεπτομερώς επιλεγμένα αντικείμενα της συλλογής μαζί με σχόλια των επιμελητών.¹⁹⁹

Τέλος, ο διαδικτυακός τόπος του Μουσείου, τηρώντας τα διεθνή πρότυπα προσβασιμότητας, παρέχει ένα υψηλού επιπέδου προσβάσιμο περιεχόμενο και για άτομα με αναπηρίες. Ενδεικτικά πέρα από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, θα επισημάνουμε και τα βίντεο στην Βρετανική Νοηματική Γλώσσα με νοηματιστές κωφά παιδιά που φοιτούν σε ειδικό σχολείο κωφών, όπου περιγράφουν τέσσερα σημαντικά εκθέματα του Βρετανικού Μουσείου.²⁰⁰ Υποστηρικτικά διατίθενται και καθοδηγούμενη περιήγηση από το εξειδικευμένο σε θέματα αναπηρίας προσωπικό του Μουσείου.

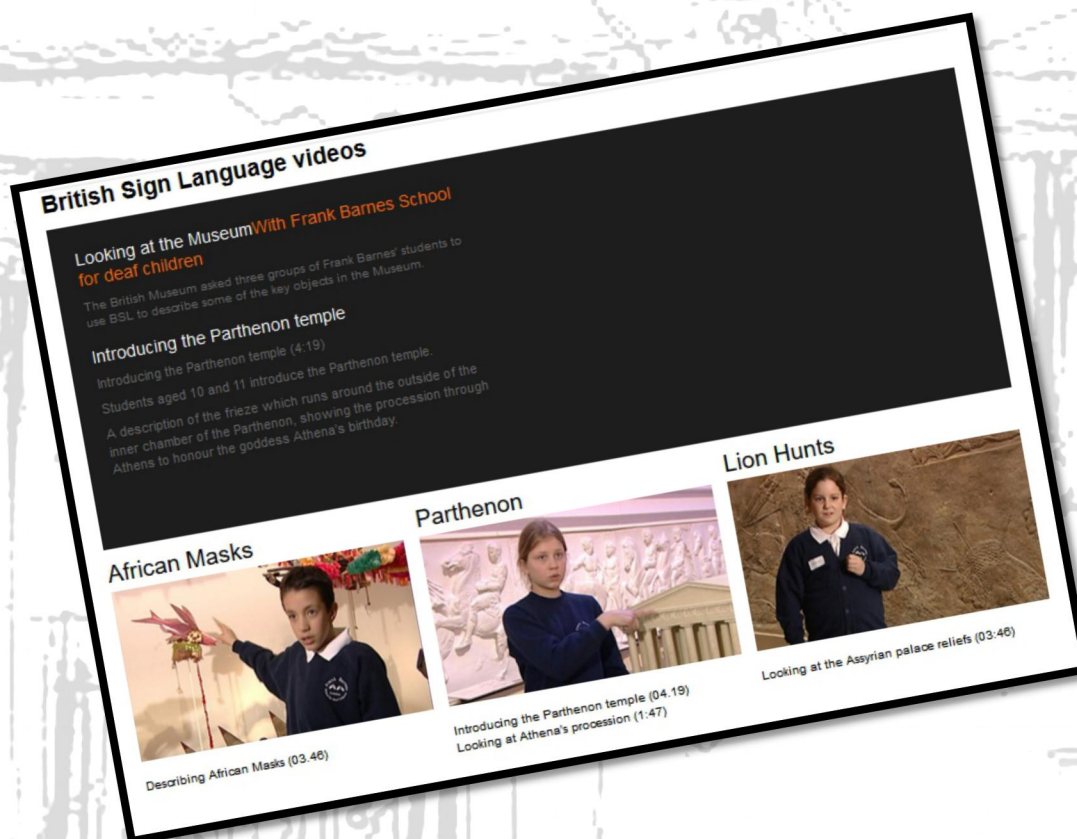
¹⁹⁶ http://www.britishmuseum.org/visiting/planning_your_visit/object_handling_sessions.aspx

¹⁹⁷ http://www.britishmuseum.org/learning/access/egyptian_touch_tour.aspx

¹⁹⁸ Ο ακουστικός οδηγός ξενάγησης διατίθεται σε δέκα γλώσσες

¹⁹⁹ http://www.britishmuseum.org/visiting/planning_your_visit/audio_guides.aspx

²⁰⁰ http://www.britishmuseum.org/learning/schools_and_teachers/projects/bsl_project.aspx#Acropolis

Βίντεο στην Βρετανική Νοηματική Γλώσσα

Διατίθενται στον ιστοχώρο του
Βρετανικού Μουσείου

Ένας από τους σημαντικότερους στόχους του **Μουσείου Βαν Γκογκ στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας** σύμφωνα με την πολιτική διαχείρισης των Συλλογών του, όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα του, είναι να καθιστά τη ζωή και την τέχνη του Βίνσεντ Βαν Γκογκ προσβάσιμη σε όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους.

Το **"Feeling Van Gogh"**,²⁰² ένα ειδικά διαφοροποιημένο πρόγραμμα για τυφλούς και άτομα με προβλήματα όρασης, που ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2015, αποτελεί σημαντικό βήμα προς την επίτευξη αυτού του στόχου. Πέντε φορές το χρόνο, ειδικά εκπαιδευμένοι ξεναγοί ταξιδεύουν τους επισκέπτες σε μια διαδραστική περιήγηση στο μουσείο, προσεγγίζοντας την ιστορία του Βαν Γκογκ μέσα από τα έργα της μόνιμης Συλλογής. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται ένα εργαστήριο σε ένα χώρο ειδικά σχεδιασμένο για το σκοπό αυτό. Τα έργα του Βαν Γκογκ μπορούν να “παρατηρηθούν” με την αφή μέσω υψηλής ποιότητας 3D αναπαραγωγών των πινάκων του Van Gogh και ενός μοντέλου του έργου “Η Κρεβατοκάμαρα” (The Bedroom). Επιπλέον, οι αισθήσεις διεγείρονται από τη μυρωδιά της λεβάντας από τη νότια Γαλλία και τα αποσπάσματα από επιστολή του Βαν Γκογκ, τα οποία διαβάζονται δυνατά.

Στιγμιότυπα από το πρόγραμμα "Feeling Van Gogh"

Μουσείου Βαν Γκογκ, Άμστερνταμ²⁰³

Το πληροφοριακό υλικό των σημαντικότερων έργων της μόνιμης συλλογής, συλλέγονται σε ένα αρχείο PDF, όπου τα κείμενα είναι πανομοιότυπα με τα κείμενα που υπάρχουν στο εποπτικό υλικό της έκθεσης. Για επισκέπτες με προβλήματα όρασης, το μουσείο έχει επίσης συγκεντρώσει τα πληροφοριακά κείμενα που συνοδεύουν τα εκθέματα σε ένα φυλλάδιο εκτυπωμένο με μεγαλογράμματη γραφή, ενώ μέρος αυτών είναι διαθέσιμο και προσβάσιμο και από τον επίσημο ιστοχώρο του Μουσείου.

²⁰² Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, <https://www.vangoghmuseum.nl/en/whats-on/feeling-van-gogh>

²⁰³ Photo: Nina Albada Jelgersma, πηγές <https://www.vangoghmuseum.nl/en/news-and-press/press-releases/feeling-van-gogh-started-today>, <https://www.vangoghmuseum.nl/en/whats-on/feeling-van-gogh>

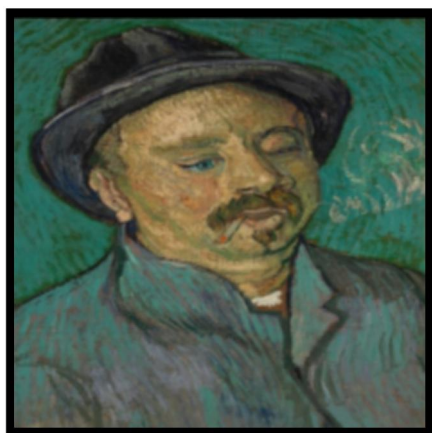
Προσβάσιμο πληροφοριακό υλικό διατίθεται

στον ιστοχώρο του Μουσείου Βαν Γκογκ στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας²⁰⁴

Όπως καταγράφει την εμπειρία του ο Leroy, συμμετέχων στο πρόγραμμα και τυφλός από τη γέννηση:

*“Στο Μουσείο Βαν Γκογκ μπόρεσα να αγγίζω τρεις πίνακες του Van Gogh σε 3D εκτύπωση. Ως εραστής της τέχνης, αυτό ήταν προφανώς εκπληκτικό. Περισσότεροι άνθρωποι θα πρέπει να το βιώσουν αυτό, διότι, παρά τη μη δυνατότητα σύγκρισης, γνωρίζω ότι θα μπορέσετε να δείτε μια τέτοια ζωγραφιά με εντελώς διαφορετικό τρόπο.”*²⁰⁵

Σαφώς η επαφή με τα έργα τέχνης μέσω διαφορετικών αισθήσεων και συζητώντας για την τέχνη του Βαν Γκογκ έχει θετική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι με οπτικές αναπηρίες βιώνουν την μουσειακή επίσκεψη. Ωστόσο ο χρονικός περιορισμός της δράσης, μόνο πέντε προγραμματισμένες δράσεις τον χρόνο, δίνει το έναυσμα για περαιτέρω συζήτηση.

Τέλος, η Συλλογή του Μουσείου περιλαμβάνει και έργα του ζωγράφου με θεματική που αφορά και στα άτομα με αναπηρίες, όπως για παράδειγμα το πορτρέτο ενός άνδρα με ένα μάτι (1889), γεγονός που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ανάλογα.

²⁰⁴ Πηγή φωτογραφίας, <https://www.vangoghmuseum.nl/en/whats-on/feeling-van-gogh>

²⁰⁵ “In the Van Gogh Museum I have been able to touch three paintings by Van Gogh printed in 3D. As an art lover, this was obviously amazing. More people should experience this, because despite not being able to make a comparison, I know that you will be able to look at such a painting in a completely different way.” - Leroy, participant try-out and blind from birth, Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Μουσείου <https://www.vangoghmuseum.nl/en/whats-on/feeling-van-gogh>

4.3 Δράσεις προσβασιμότητας στα Βαλκάνια

Στον βαλκανικό χώρο ενδιαφέρουσα και ελπιδοφόρα είναι η ίδρυση τον Απρίλιο του 2006 του **Δικτύου Βαλκανικών Μουσείων (BMN)**²⁰⁶ στο Μουσείο Gustavianum στην Ουψάλα της Σουηδίας. Σκοπός της δημιουργίας του είναι να διατηρήσει και να μοιραστεί τη σύνθετη κοινή κληρονομιά των Βαλκανίων, αλλά και να διαμορφώσει, μέσω της συνεργασίας των μουσείων, μια ισχυρή, συλλογική φωνή. Στόχος του είναι να ενισχύσει την πολιτιστική κατανόηση, να αναπτύξει τις δεξιότητες του προσωπικού, να διευκολύνει την ανταλλαγή ιδεών και εκθέσεων και να κάνει τα μουσεία πιο φιλόξενα στο κοινό. Η λειτουργία του δικτύου υποστηρίζεται από τον σουηδικό οργανισμό “Πολιτιστική Κληρονομιά χωρίς Σύνορα” (Cultural Heritage without Borders). Ο ρόλος του έγκειται στην ενίσχυση των επαφών και της συνεργασίας μεταξύ των μουσείων της Βαλκανικής χερσονήσου (την Ελλάδα, την Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κοσσυφοπέδιο, το F.Y.R.O.M., το Μαυροβούνιο, τη Σερβία). Έχουν οργανωθεί αρκετά εργαστήρια και σεμινάρια για μια ευρεία ποικιλία θεμάτων, μεταξύ των οποίων και μια σειρά δράσεων για άτομα με αναπηρίες, που οδήγησε σε βελτιώσεις στην πρόσβαση σε μουσεία. Το 2010 τα μουσεία αποφάσισαν να δημιουργήσουν το δικό τους δίκτυο, το **Balkan Museum Network**, το οποίο έχει διαμορφώσει μια ευρύτερη πλατφόρμα συνεργασίας και ανταλλαγής ιδεών και καλών πρακτικών και απευθύνεται σε όλα τα μουσεία της περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, μέλη²⁰⁷ της Ομάδας Πρόσβασης των Βαλκανικών Μουσείων (BMAG) το 2017 επισκέφτηκαν τέσσερα μουσεία,²⁰⁸ μέλη της BMN, με σκοπό την έρευνα, τον εντοπισμό και την διατύπωση προτάσεων δράσης για τη μείωση των φραγμών. Η ομάδα πέρασε τρεις μέρες σε κάθε μουσείο εξετάζοντας διαφορετικά φυσικά, αισθητηριακά, πνευματικά και πολιτιστικά εμπόδια. Η έρευνα προσβασιμότητας για τον εντοπισμό των φραγμών στην πρόσβαση και την συμβουλευτική για την αντιμετώπισή τους έγινε με συμμετοχικό τρόπο, συζητώντας τα υπάρχοντα εμπόδια για τα άτομα με αναπηρίες σε συνέργεια με το μουσείο υποδοχής, τόσο τη διοίκηση του μουσείου όσο και το προσωπικό.

Το επιχορηγούμενο πρόγραμμα "Ιστορίες από το παρελθόν", που υλοποιήθηκε από το **Μουσείο**

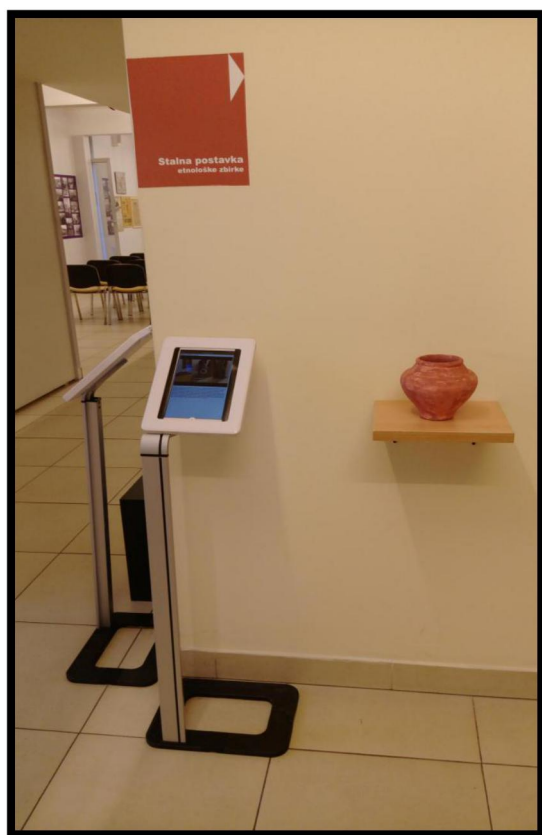
²⁰⁶ Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τον ιστότοπο τουBalkan Museum Network, διαθέσιμο στο <http://bmuseums.net/>

²⁰⁷ Συγκροτήθηκε 9μελής διακρατική ομάδα εργασίας με τίτλο ΟΠΒΜ (BMAG) και στόχο την ανάπτυξη και διάχυση τεχνογνωσίας για τη βελτίωση της πρόσβασης σε μουσεία και πολιτιστικούς χώρους. Μία από τις πρόσφατες δράσεις της Ομάδας ήταν η διεξαγωγή έρευνας προσβασιμότητας (access survey) σε τέσσερα μουσεία της περιοχής κατά το 2017.

²⁰⁸ Εθνικό μουσείο του Leskovac. House of Leaves, το Μουσείο Μυστικής Επιτήρησης; Μουσείο της Βοϊβοντίνα. και το Ινστιτούτο και το Μουσείο Μπίτολα

της Πόλεως της Ζενίτσα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη²⁰⁹, χρηματοδοτήθηκε από το Δίκτυο Βαλκανικών Μουσείων το 2015. Το έργο επικεντρώθηκε στην αύξηση της συμπερίληψης των ατόμων με αναπηρίες στις δράσεις του μουσείου και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής τους σε κοινοτικές δραστηριότητες με στόχο και την ενίσχυση της ευαισθητοποίησης της κοινωνίας. Στο έργο συμμετείχαν Σύλλογοι και οργανισμοί που σχετίζονται με την αναπηρία. Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων μηνών υλοποίησης, το Μουσείο διοργάνωσε τρία εργαστήρια, δύο εκπαιδευτικά ταξίδια, καθώς και εκδήλωση, όπου παρουσιάστηκαν οι δράσεις και η αξιολόγησή τους.

“Συμμετέχοντας σε αυτό το πρόγραμμα έμαθα πραγματικά για τη σημασία της επικοινωνίας και του ανοίγματος σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες χωρίς προκατάληψη. Η σχέση που έχουν μεταξύ τους (τα άτομα με αναπηρίες) και το μέγεθος της αγάπης και της αλληλοκατανόησης είναι πραγματικά αξιοθαύμαστη. Έμαθα περισσότερα από αυτούς, από ό,τι αυτοί από εμάς”, αναφέρει η Vedrana Mioč συντονίστρια του προγράμματος.²¹⁰

Συνεχίζοντας τις δράσεις του τον Δεκέμβριο του 2017 το Μουσείο ολοκλήρωσε ένα ακόμα πρόγραμμα, το «3D MUSE». Δύο αντικείμενα από τη Συλλογή σαρώθηκαν και εκτυπώθηκαν χρησιμοποιώντας την τεχνολογία της 3D εκτύπωσης, σε συνεργασία με τη Σχολή Μηχανολόγων Μηχανικών. Παράλληλα, εμπλουτίστηκε η μόνιμη έκθεση με πολυμεσικές εφαρμογές φιλικές προς το χρήστη και με πληροφορίες και στη νοηματική γλώσσα, ενώ αναπτύχθηκαν και εφαρμογές κινητής τηλεφωνίας για όλους τους επισκέπτες.

Πολυμεσική εφαρμογή 3D εκτύπωσης και

απτικό έκθεμα Μουσείο της Πόλεως της Ζενίτσα, Βοσνία-Ερζεγοβίνη²¹¹

²⁰⁹ Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τον ιστοχώρο τουBalkan Museum Network, διαθέσιμο στο <http://bmuseums.net/stories-from-the-past-for-better-inclusion/>

²¹⁰ Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τον ιστοχώρο τουBalkan Museum Network, διαθέσιμο στο <http://bmuseums.net/stories-from-the-past-for-better-inclusion/>

²¹¹ Πηγή φωτογραφίας, <http://zemuzej.ba/zemuzej/aktuelno/aktivnosti/5a617672c5a1656e2070726f6a656b6174203344204d555345>

Τον Ιουνίου 2015, στο **Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στην Αλβανία** σε συνεργασία με το "The Tactile Museum", το Ινστιτούτο Τυφλών "Ramazan Kabashi" και άλλους μη κυβερνητικούς οργανισμούς, στο πλαίσιο της εκδήλωσης «Πολιτιστικά διαφορετική- Διαφορετικά ικανή πρόσβαση στο δικαίωμα στις υπηρεσίες και στην καταπολέμηση των διακρίσεων, η προοπτική των ατόμων με αναπηρία», ξεδιπλώθηκε η ιστορία του αλβανικού λαού μέσω απτικών εικόνων, οι οποίες προετοιμάστηκαν από εξειδικευμένο υπάλληλο του Εθνικού Μουσείου. Στην εκδήλωση συμμετείχαν εκπρόσωποι γειτονικών χωρών,²¹² και προτάθηκε η επανάληψη της δράσης σε συνεργασία με μουσεία και ινστιτούτα της περιοχής.

Στιγμιότυπα από την εκδήλωση «Πολιτιστικά διαφορετική - Διαφορετικά ικανή πρόσβαση στο δικαίωμα στις υπηρεσίες και στην καταπολέμηση των διακρίσεων, η προοπτική των ατόμων με αναπηρία, 12 Ιουνίου 2015, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αλβανία²¹³

²¹² Το Μαυροβούνιο, το F.Y.R.O.M., η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανία

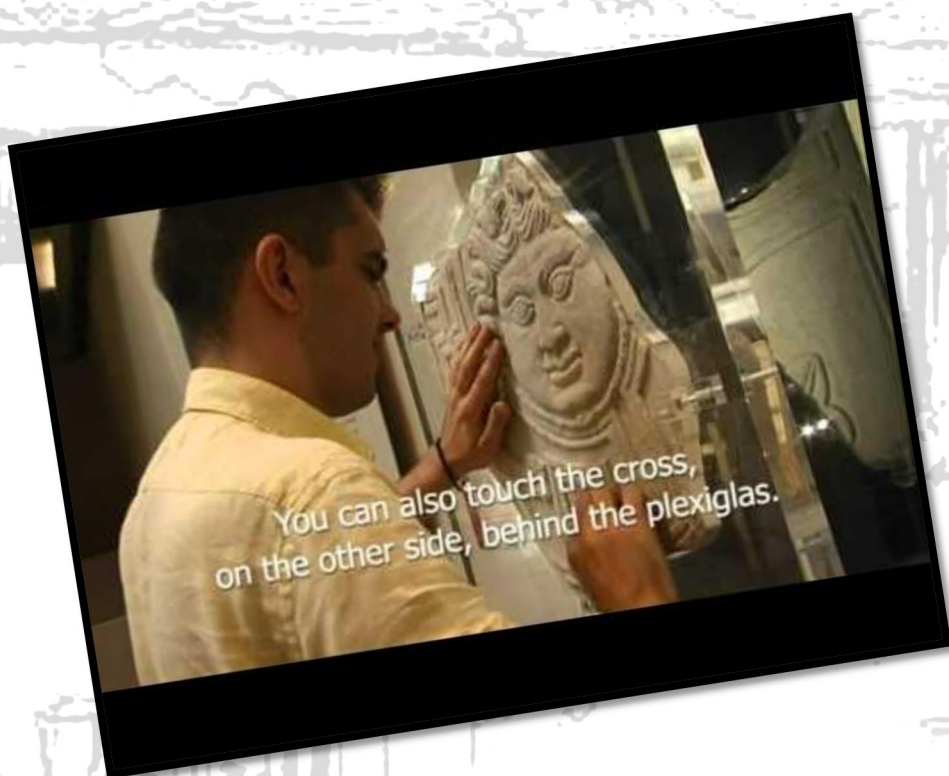
²¹³ Πηγή φωτογραφίας, <http://bmuseums.net/the-tactile-museum-national-historical-museum-albania/>

4.4 Και στην Ελλάδα?

Σε μια προσπάθεια άρσης των φραγμών που εντοπίζονται σε αντιλήψεις και πρακτικές εντός του μουσειακού χώρου, το **Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο** στην Αθήνα αναπτύσσει πολιτική ουσιαστικής επικοινωνίας με ομάδες που συχνά βιώνουν τον αποκλεισμό, με στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά που φιλοξενεί. Απαρχή της πολιτικής αυτής υπήρξε η συμμετοχή του Μουσείου στο ερευνητικό έργο ευρωπαϊκής συνεργασίας “Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and use (ACCU)”,²¹⁴ που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και πραγματοποιήθηκε από το 2004 έως το καλοκαίρι του 2007. Το πρόγραμμα εστίασε στη δημιουργία ενός δικτύου συνεργασίας πολιτιστικών φορέων για την ανάπτυξη δράσεων ευαισθητοποίησης και επίλυσης ζητημάτων πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά. Το Μουσείο αξιοποιώντας τα μεθοδολογικά εργαλεία του προγράμματος πραγματοποίησε μια αλληλουχία στοχευμένων δράσεων, όπως οι επεμβάσεις βελτίωσης της φυσικής πρόσβασης στους κοινόχρηστους χώρους, η συνεργασία με ελληνικές οργανώσεις και σωματεία ατόμων με αναπηρίες, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομάδες ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, η παραγωγή πληροφοριακού υλικού για διαφορετικές ομάδες κοινού, όπως ο οδηγός του Μουσείου και σε γραφή Braille, η ενημέρωση όλου του προσωπικού, η διοργάνωση του διεθνούς συνεδρίου “Πολιτιστική Κληρονομιά για Όλους: Ξεπερνάμε τα εμπόδια, δημιουργούμε εμπειρίες”, που πραγματοποιήθηκε στο χώρο του μουσείου.

Πρωτοποριακό, ωστόσο, για τα τότε ελληνικά δεδομένα ήταν ο σχεδιασμός σε συνεργασία με το Φάρο Τυφλών και το Μουσείο Αφής, μιας **απτικής διαδρομής** στη μόνιμη έκθεση με επιλεγμένα αντικείμενα, τα οποία οι επισκέπτες με οπτικές αναπηρίες μπορούν να αγγίξουν. Η διαδρομή, που εγκαινιάστηκε το 2007, περιλαμβάνει δέκα αυθεντικά αντικείμενα της μόνιμης έκθεσης και υποστηρίζεται από πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille, αλλά και ακουστική περιγραφή των αντικειμένων με πληροφορίες για την προέλευση, την ιστορία και τη χρήση τους. Πρόκειται για **την πρώτη ανάλογη εφαρμογή σε ελληνικό αρχαιολογικό μουσείο**, η οποία αποτελεί μια μόνιμη πρόταση για τους επισκέπτες με οπτικές αναπηρίες. Αξίζει επίσης να τονιστεί, ότι το Βυζαντινό Μουσείο είναι το **μοναδικό στον ελληνικό χώρο δημόσιο μουσείο που διαθέτει μόνιμο υπάλληλο με γνώση της νοηματικής γλώσσας**.

²¹⁴ Ν. Κωνσταντίνος, 2008: 30-35, Σταματέλου Α., Χαραλαμπίδου, Ζ., ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ, Τεύχος 5, Ιούλιος, Αθήνα, 31-32

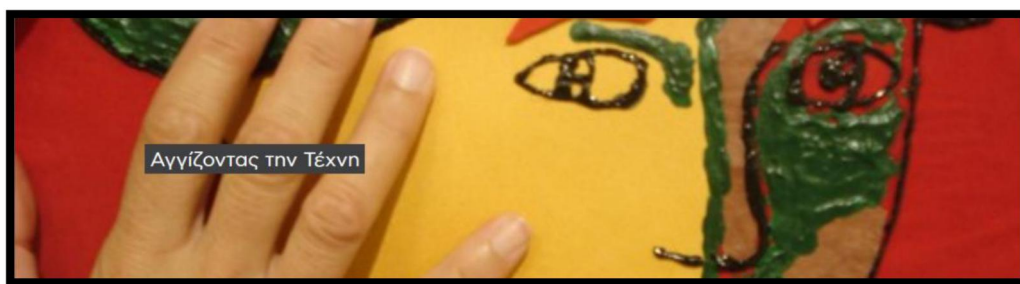
Στιγμιότυπο από την περιήγηση
επισκέπτη στην

απτική διαδρομή

Βυζαντινό και Χριστιανικό
Μουσείο

Έργα από τη Συλλογή Κωστάκη του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης είχαν για πρώτη φορά την ευκαιρία να «διαβάσουν» και άτομα με μειωμένη ή ολική απώλεια όρασης στο πλαίσιο της έκθεσης “Πέντε Εποχές στη Ρωσική Πρωτοπορία”, που παρουσιάστηκε από τις 17 Σεπτεμβρίου έως τις 17 Οκτωβρίου 2008, στο **Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης** στην Αθήνα.²¹⁶ Το δικαίωμα αυτό στην τέχνη προσέφερε το πρωτοποριακό τότε για την Ελλάδα πρόγραμμα με τίτλο «Αγγίζοντας την τέχνη», που διοργάνωσε το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης σε συνεργασία με το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο ΉΛΙΟΣ»-Σχολή Τυφλών και τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών –Περιφερειακή Ένωση Κεντρικής Μακεδονίας. Σημαντικό, επίσης, είναι το ότι υπήρξε μια πρωτοβουλία ενταγμένη σ’ ένα διεθνές δίκτυο μουσείων (όπως το Metropolitan Museum of Modern Art στη Νέα Υόρκη, η Tate Modern και το Victoria and Albert Museum στο Λονδίνο), υπό τον τίτλο “Art beyond sight” (Τέχνη πέρα από την όραση), με στόχο την εξασφάλιση της προσβασιμότητας και των ατόμων με οπτικές αναπηρίες στην τέχνη. Προηγήθηκαν με μεγάλη επιτυχία οι εκθέσεις απτικών έργων που συνόδευσαν τη διοργάνωση «Εικαστικό Πανόραμα στην Ελλάδα 2», η έκθεση «Η Ελληνική Χαρακτική Σήμερα» και η 1η Triennale Χαρακτικής της Μεσογείου στη Ρόδο.

Στιγμιότυπο από την περιοδική έκθεση “Αγγίζοντας την Τέχνη”,

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης²¹⁷

Με αφορμή την έκθεση, επιλέχθηκαν 31 αντιπροσωπευτικά έργα, τα οποία αποδόθηκαν απτικά και εκτέθηκαν παράλληλα με τα πρωτότυπα έργα των καλλιτεχνών. Η περιήγηση δεν περιορίστηκε στην απλή περιγραφή των έργων τέχνης, αλλά μετασχημάτισε με απτικό τρόπο τα βασικά στοιχεία της εικαστικής δημιουργίας που δεν ήταν δυνατό να γίνουν αντιληπτά οπτικά, όπως το χρώμα, το φως, τον όγκο, τη γραμμή. “Με τη δυνατότητα της απτικής προσέγγισης τα έργα τέχνης ξετυλίγονται δημιουργικά ιστορώντας το περιεχόμενό τους ανάμεσα στα επιδέξια, τα γεμάτα δίψα για τη γνώση του

²¹⁶ Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης: <https://www.cycladic.gr/page/aggizontas-tin-techni>

²¹⁷ Πηγή φωτογραφίας: <https://www.cycladic.gr/page/aggizontas-tin-techni>

περιβάλλοντος κόσμου, τα γεμάτα ευαισθησία στοργή και τρυφερότητα χέρια του τυφλού ατόμου»,²¹⁸ όπως επεσήμανε το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο ΗΛΙΟΣ»-Σχολή Τυφλών, που συμμετείχε στη διεξαγωγή του προγράμματος.

Το **Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού**²¹⁹, στο πλαίσιο αναβάθμισης των υπηρεσιών του, παρέχει, από το Φεβρουάριο του 2015, απτική διαδρομή για επισκέπτες με οπτικές αναπηρίες και τους συνοδούς τους. Η δράση, με τίτλο «Αγγίξτε και γνωρίστε το Βυζάντιο», που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Κέντρο Εκπαιδύσεως & Αποκαταστάσεως Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ), Παράρτημα Θεσσαλονίκης & την Περιφερειακή Ένωση Κεντρικής Μακεδονίας του Πανελλήνιου Συνδέσμου Τυφλών (Π.Σ.Τ.), περιλαμβάνει ειδικά σχεδιασμένη διαδρομή, στις έξι από τις έντεκα αίθουσες της μόνιμης έκθεσης, και ψηλάφηση δεκαπέντε επιλεγμένων εκθεμάτων, από μάρμαρο και πηλό. Η απτική ξενάγηση υποστηρίζεται με φορητό σύστημα ακουστικής ξενάγησης, σε τέσσερις γλώσσες και έκδοση αντίστοιχου εντύπου για τον συνοδό. Η επιλεγμένη διαδρομή προτείνει στον επισκέπτη την γνωριμία με το Βυζάντιο και την προσέγγιση διαχρονικών θεμάτων, όπως η θρησκευτική πίστη, η καθημερινή ζωή, τα ταφικά έθιμα αλλά και σημαντικές αλλαγές στη ζωή του μεσαιωνικού ανθρώπου.

Σύστημα αυτόματης ηχητικής - απτικής ξενάγησης,

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού²²⁰

²¹⁸ Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο ΗΛΙΟΣ»-Σχολή Τυφλών: <https://www.cycladic.gr/page/aggizontas-tin-techni>

²¹⁹ Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τον ιστοχώρο του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, διαθέσιμες στο <http://www.mbp.gr/>

²²⁰ Πηγή φωτογραφίας, ιστότοπος Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, διαθέσιμο στο <http://www.mbp.gr/>

Και καθώς η διανοητική πρόσβαση δεν περιορίζεται στον φυσικό χώρο ενός πολιτισμικού φορέα, το **Μουσείο Μπενάκη** σχεδίασε και αναβάθμισε τον επίσημο διαδικτυακό τόπο του, ο οποίος τέθηκε στην υπηρεσία του κοινού τον Σεπτέμβριο του 2017. Το εκσυγχρονισμένο και απλοποιημένο διαδραστικό περιβάλλον πλοήγησης βασισμένο στις αρχές της προσβασιμότητας για όλους, αναδεικνύει το πλούσιο πολιτισμικό υλικό του Μουσείου και ταυτόχρονα προβάλλει τις συνεχείς δράσεις του εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας. Η νέα πλατφόρμα παρέχει εύκολη πρόσβαση σε ψηφιακούς πολιτισμικούς πόρους υψηλών προδιαγραφών.²²¹

Ο διαδικτυακός τόπος του Μουσείου Μπενάκη αποτελεί υποδειγματική περίπτωση ενός μη-χαοτικού διαδικτυακού περιβάλλοντος, ο οποίος παρέχει συνεπές και αξιόπιστο σενάριο πλοήγησης με πλήρη έλεγχο των μέσων από τον χρήστη και εφαρμογή των όρων προσβασιμότητας. Ειδικά για τα άτομα με αναπηρίες, παρέχει περιήγηση στις εκθέσεις και ειδικές διαδρομές στο Μουσείο Ελληνικού Πολιτισμού και στο Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης μέσω ακουστικών ξεναγήσεων ή βίντεο, ενώ αναμένεται να τεθούν προς χρήση και τα videos στη νοηματική γλώσσα με πληροφορίες για τις Συλλογές του Μουσείου. Παρέχει, επίσης, χρήσιμα εργαλεία και συστήματα που διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες

στις λειτουργίες και στις εφαρμογές του υπολογιστή, αλλά και στα κείμενα και το οπτικοακουστικό υλικό που διατίθεται, υλικό χρήσιμο τόσο για τους άμεσα ενδιαφερόμενους και το φιλικό τους περιβάλλον, όσο και για τους επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της πολιτιστικής διαχείρισης. Επιπρόσθετα, δημιουργήθηκαν εικονικές περιηγήσεις σε τέσσερα από τα κτίρια του Μουσείου (close-ups, ακουστικές ξεναγήσεις σε 6 γλώσσες, υποστήριξη qr-codes), εμπλουτίστηκε η online βάση των Συλλογών με νέο περιεχόμενο (αντικείμενα και αρχειακό υλικό που δεν είναι φυσικά προσβάσιμα, δημιουργία και online flipping books) και τέθηκαν προς χρήση 60 νέα videos σε 2 γλώσσες, ενώ αναμένεται και ο μετασχηματισμός τους στη νοηματική γλώσσα.

²²¹ <https://www.archaiologia.gr/blog/2017/09/27/91273/>

4.5 Συμπερασματικά...

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η Μεγάλη Βρετανία σημειώνουν μια μακρά πορεία σε θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο αναφορικά με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες στις εκφάνσεις του κοινωνικού βίου. Αξίζει να επισημανθεί ότι παρατηρούνται διαφοροποιήσεις μεταξύ των προσεγγίσεων στη Βρετανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες αναφορικά με τη μελέτη της αναπηρίας. Στη Βρετανία, οι Σπουδές για την Αναπηρία θεμελιώθηκαν υπό το πρίσμα της κοινωνιολογίας, της ιατρικής κοινωνιολογίας και της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, σε αντιδιαστολή με την Αμερική που βασίστηκαν στις ανθρωπιστικές επιστήμες.²²² Παράλληλα, το αναπηρικό κίνημα στην Αμερική εστίασε περισσότερο σε θέματα σχετικά με τη βιωμένη εμπειρία της αναπηρίας²²³ και ακολούθησε το μειονοτικό μοντέλο. Στη Βρετανία με πρωτοπόρο τον Oliver και μέσω του αναπηρικού κινήματος κυριάρχησε το κοινωνικό μοντέλο, το οποίο απέκτησε θεωρητικό υπόβαθρο μέσω της υλιστικής προσέγγισης.²²⁴ Όπως γίνεται κατανοητό, οι προσεγγίσεις αυτές είχαν άμεσο αντίκτυπο και στον τρόπο θέασης και αντιμετώπισης της αναπηρίας στους μουσειακούς χώρους των αντίστοιχων γεωγραφικών περιοχών.

Στην ελληνική πραγματικότητα ο Καθολικός σχεδιασμός είναι ένας όρος που έχει εισαχθεί σχετικά πρόσφατα. Είναι ελπιδοφόρο, ωστόσο, το γεγονός ότι κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται συνεχώς ένα ολοένα και διευρυνόμενο πεδίο συζήτησης και δράσεων σχετικά με την **προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες** στους μουσειακούς χώρους, δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα, κεντρικής ή περιφερειακής εμβέλειας. Ένας πολύ περιορισμένος αριθμός καλών πρακτικών προσβασιμότητας αναλύθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούν ζητήματα που αποτελούν την αρχή ενός ευρύτερου διαλόγου με στόχο την επίτευξη βελτιώσεων.

Η νομοθεσία, ακολουθώντας τα διεθνή πρότυπα, περιορίζεται στην φυσική προσβασιμότητα των μουσειακών χώρων, ενώ η αναγνώριση της υποχρέωσης από την πλευρά των μουσείων να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις εκείνες που θα εξυπηρετούν τις ανάγκες και των ατόμων με αναπηρίες δυστυχώς δεν είναι ούτε ευρεία, ούτε καθολική. Παρά τη νέα φιλοσοφία περί σχεδιασμού

²²² Goodley, 2011

²²³ Marks, 1999

²²⁴ Oliver, 2009:10-11

για όλους, το μουσείο συχνά αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στο ρόλο του ως δημόσιου προσβάσιμου χώρου. Τα διαφοροποιημένα προγράμματα που εφαρμόζονται αφορούν περιορισμένες, κρίνοντας από τον αυξανόμενο αριθμό Μουσείων, και μεμονωμένες περιπτώσεις. Τις περισσότερες φορές πραγματοποιούνται περιστασιακά ανάλογα με το προσωπικό ενδιαφέρον του υπεύθυνου διαχείρισης του φορέα και απουσιάζει η συνεχής διαλογική σχέση με την κοινότητα των ατόμων με αναπηρίες, αλλά και η αξιολόγηση των δράσεων αυτών. Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι ελάχιστα μουσεία στον ελληνικό χώρο έχουν ενσωματώσει στον σχεδιασμό της μόνιμης έκθεσης την δυνατότητα της διανοητικής πρόσβασης και των ατόμων με αναπηρίες στα νοήματα της μουσειολογικής αφήγησης. Στις περισσότερες των περιπτώσεων παρέχονται εκθέσεις περιοδικού χαρακτήρα, από τις οποίες παρά τις καλές προθέσεις των υπευθύνων υλοποίησης, απουσιάζει συχνά η εξειδικευμένη σε θέματα αναπηρίας κατάρτιση και η συνεργασία με τις διαφορετικές ομάδες-στόχους με αποτέλεσμα την δυσλειτουργία της έκθεσης σε πρακτικό και διανοητικό επίπεδο.

Η έλλειψη κοινωνικής στήριξης, η έλλειψη πόρων και η έλλειψη ξεκάθαρων πολιτικών επιλογών και σαφούς προσανατολισμού, σε συνδυασμό με την αμφισημία και τη σύγχυση για την ίδια την έννοια της ενσωμάτωσης, έχουν ως αποτέλεσμα ακόμα και όταν γίνεται καλή δουλειά, συχνά να περνά απαρατήρητη.²²⁵ Στο πλαίσιο αυτό πολλές φορές τα πολιτιστικά αγαθά στερούνται ή προσεγγίζονται με δυσκολία από τα άτομα με αναπηρίες, ως απόρροια όχι μόνο των φραγμών του λανθασμένου σχεδιασμού του δομημένου/εκθεσιακού περιβάλλοντος, αλλά κυρίως της άγνοιας ή/και των προκαταλήψεων και των παρωχημένων στερεοτύπων αναφορικά με τις έννοιες της αναπηρίας και της προσβασιμότητας.²²⁶

²²⁵ Group for Large Local Authority Museums (GLLAM, 2000:18), όπως αναφέρεται στο Black, 2009:78

²²⁶ Φωτογραφική αντιγραφή από Β. Αργυρόπουλος, Σ. Χαμονικολάου, Χ. Κανάρη, 2015:305

**Μη λειτουργική τοποθέτηση
πληροφοριακού υλικού.**

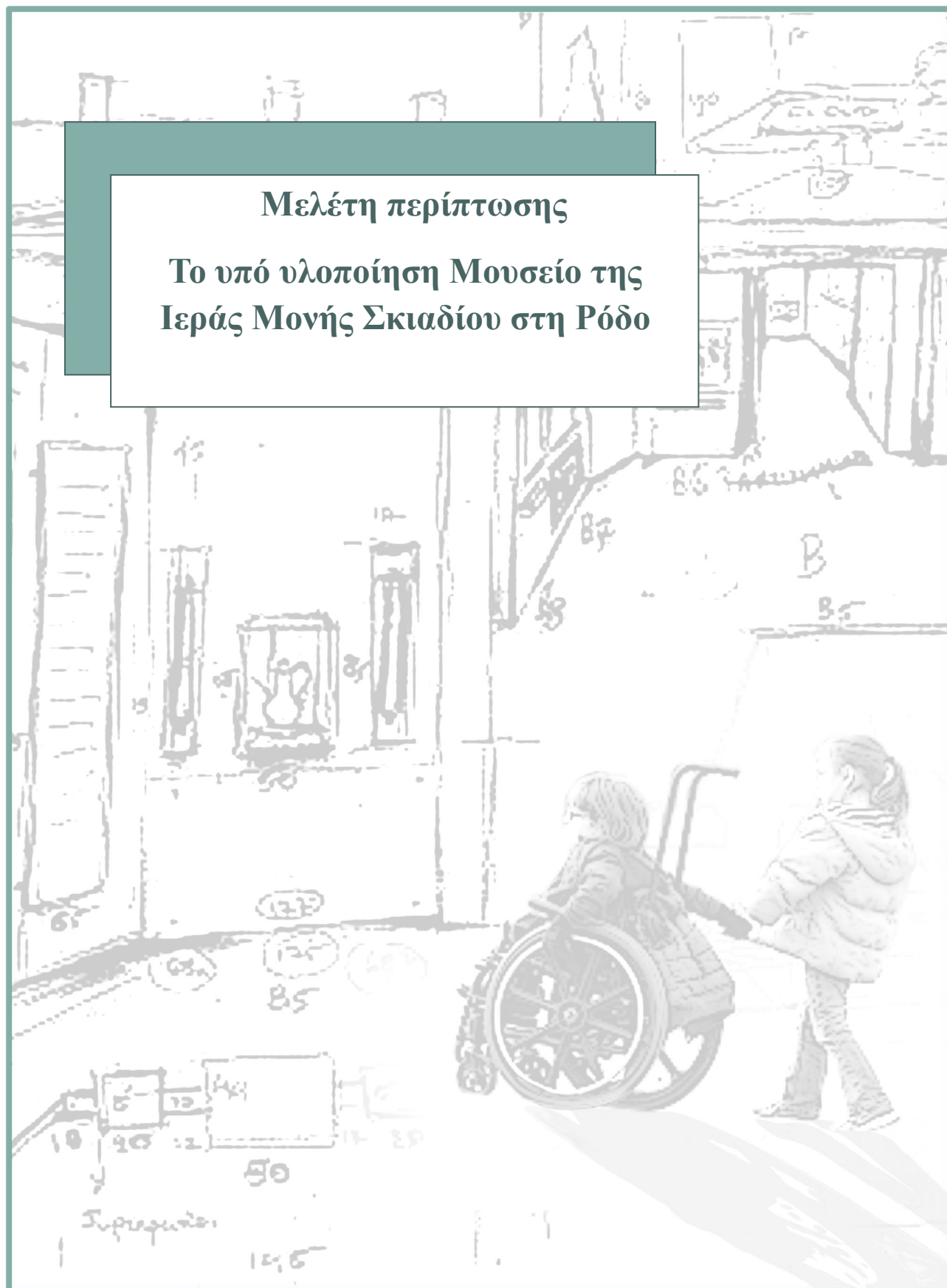
**Από την περιοδική έκθεση
“Η Ελληνική Χαρακτική σήμερα”**

Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης

Μελέτη περίπτωσης

Το υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου στη Ρόδο

Το υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου στη Ρόδο

Η σημασία της περιφερειακής ανάπτυξης, αποτελεί βασικό μοχλό για την αναδιάρθρωση των δομών της αυτοδιοίκησης και την επανεξέταση του ρόλου, του λόγου και της συμμετοχής των πολιτών στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Η ανάπτυξη αυτή συνδέεται άμεσα και με τον τομέα του πολιτισμού, καθώς ο τελευταίος μέσα από μια συνεχή διαδικασία προστασίας, αξιοποίησης και δημιουργίας αξιών που προκύπτουν από την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά «επιτρέπει στις ανθρώπινες κοινωνίες να αποκτούν ουσιαστική δύναμη και να την εκφράζουν μέσα από τη ζωντανή παράδοσή τους».²²⁷ Απαιτείται, ωστόσο, μια συστηματική πολιτιστική διαχείριση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, μια ουσιαστική διαλογική σχέση μεταξύ μουσείου και τοπικών παραγόντων, ιδρυμάτων, θεσμών και ατόμων που μοιράζονται κοινές αντιλήψεις και στόχους, καθώς και η συνειδητοποίηση ότι οι τοπικές κοινωνίες πέρα από το δικαίωμα συμμετοχής και λόγου στη δημιουργία και λειτουργία των μουσείων, έχουν και υποχρεώσεις.²²⁸

Από τη δεκαετία του 1970 και εξής, ένας θεαματικός αριθμός νέων τοπικών μουσείων δημιουργήθηκαν στην ελληνική περιφέρεια με την πρωτοβουλία είτε ατόμων, είτε της τοπικής αυτοδιοίκησης, είτε τοπικών πολιτιστικών ομάδων και συλλόγων. Κοινή επιδίωξη όλων αυτών των πρωτοβουλιών υπήρξε η επιθυμία να διατηρηθεί και να γίνει ευρέως γνωστή η ύπαρξη τοπικών πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων, πραγματικών ή μη, και μετά το 2000 κυρίως και εξής, η δημιουργία πόλων έλξης τουριστικής ανάπτυξης.²²⁹ Έτσι, τα μουσεία αυτά συγκροτούνται συνήθως έχοντας ένα λαογραφικό και τοπικό χαρακτήρα,²³⁰ ενώ ένα μεγάλο ποσοστό αυτών δεν μπορεί να απαγκιστρωθεί από τον παραδοσιακό τρόπο διαχείρισης των συλλογών τους παράγοντας συντηρητικές αφηγήσεις. Παράλληλα, παρά τις σημαντικές προσπάθειες της πολιτείας, αλλά και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, για την ίδρυση και τον εκσυγχρονισμό ποικίλων πολιτισμικών μονάδων, οι περιορισμένες οικονομικές

²²⁷ Μπούνια, 2010 :38

²²⁸ Μπούνια, 2010:41-42

²²⁹ Μπούνια, 2010:40

²³⁰ Δημόγλου, 2008:47

δυνατότητες των περισσότερων εξ αυτών, καθώς και η γενικότερη οικονομική δυσπραγία των τελευταίων ετών, επέφερε περιορισμούς και στην αποτελεσματικότητα της λειτουργίας τους με αποτέλεσμα η βιωσιμότητά τους να τίθεται συχνά υπό αμφισβήτηση.

Στο νησί της Ρόδου, όπου θα ιδρυθεί το Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου της μελέτης περίπτωσης της παρούσας εργασίας, υπάρχει πληθώρα μουσείων και εκθετηρίων μουσειακών συλλογών με ποικίλες θεματικές,²³¹ γεγονός που γεννά ερωτήματα σχετικά με τους λόγους δημιουργίας ενός ακόμη τοπικού μουσείου, τη βιωσιμότητά του, και κυρίως την εμβέλεια και την ικανότητά του να προσελκύσει το ενδιαφέρον και επισκεπτών με αναπηρίες από το νησί της Ρόδου, την υπόλοιπη Ελλάδα, αλλά και τη διεθνή κοινότητα. Πολλές από τις παραπάνω απαντήσεις βρίσκονται στους στόχους και τη φιλοσοφία του σχεδιασμού του υπό υλοποίηση πολιτιστικού φορέα, καθώς και στην ανάλυση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του.

5.1 Σκοπός και στόχοι της ίδρυσής του

Το μουσείο αποτελεί κόμβο του Μητροπολιτικού Δικτύου Χριστιανικών Μουσείων και Επισκέψιμων Μνημείων που ανήκουν στο Μορφωτικό Ίδρυμα της Μητροπόλεως Ρόδου²³² και ως εκ τούτου ένα από τα κριτήρια ένταξής του ήταν οι στόχοι του να συνάδουν με τους ευρύτερους στόχους του Δικτύου. Σκοπός του υπό ίδρυση μουσείου είναι να διαφυλάξει και να προβάλει τα κειμήλια της Μονής, αλλά και να κάνει γνωστή στους επισκέπτες την ζωντανή σχέση της Μονής με τους κατοίκους και το ευρύτερο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον της Νότιας Ρόδου και της Χάλκης.

Σημαντικό στόχο της μελέτης αποτελεί η ανάδειξη της σημαντικής σχέσης που έχει η μονή με την περιοχή της νότιας Ρόδου και τους κατοίκους της και το έθος της Πασχαλινής πορείας που κάνει η Κυρά της νότιας Ρόδου η «Παναγία η Σκιαδενή», μεταφερόμενη με τα πόδια με την βοήθεια των πιστών από χωριό σε χωριό, μέσα από διαδρομές που χάνονται στο βάθος των αιώνων, αγιάζοντας τα σπίτια και τον φυσικό χώρο, διαγράφοντας κάθε χρόνο ένα τεράστιο κύκλο που αρχίζει και τελειώνει στο ιερό καθίδρυμα του Ναού της Παναγίας της Σκιαδενής.

²³¹ Ενδεικτικά αναφέρονται: Το παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου (Βυζαντινό Μουσείο), το Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου, Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης, Νεστορίδειο Μέγαθρον, Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου, Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης, Ενυδρείο, Ξενώνας Αγίας Αικατερίνης, Εβραϊκό Μουσείο Ρόδου, Μουσείο της μέλισσας, Ροδίτικο Σπίτι, Διατηρητέο παραδοσιακό σπίτι Κοσκινού, Artistic Village (Μουσείο Κεραμικής Τέχνης)

²³² Πρβλ. Παράρτημα 1

Οι στόχοι της ίδρυσης του Μουσείου είναι :

- Ο σεβασμός της μοναδικότητας του επισκέπτη και
η άρση του κοινωνικού αποκλεισμού
- Η παρουσίαση μέσα από το μοντέλο της «εμπειρίας» μιας σειράς
εικόνων της ζωντανής θρησκευτικής, καλλιτεχνικής και
πολιτιστικής παράδοσης της Νότιας Ρόδου
- Η συμπληρωματική, μη ανταγωνιστική λειτουργία του με άλλες
δομές πολιτισμού και οικονομίας
- Η συμβολή στην ανάπτυξη του θρησκευτικού και θεματικού
τουρισμού και στην αειφορία της οικονομίας
- Η συστράτευση των τοπικών κοινοτήτων και φορέων οικονομίας
βοηθώντας στην ανάπτυξη περιφερειακής και όχι ατομικιστικής
και τοπικιστικής συνείδησης

Ευρύτερος στόχος είναι η ίδρυσή του να συμβάλει στην κάλυψη της αναγκαιότητας ύπαρξης μιας οργανωμένης πολιτισμικής δομής στο μειονεκτικότερο τμήμα της Νότιας Ρόδου και στην εξυπηρέτηση των ποικίλων ομάδων επισκεπτών, λειτουργώντας ταυτόχρονα επικουρικά στην ενίσχυση του θεματικού τουρισμού και των ήδη υπαρχόντων διαφοροποιημένων τουριστικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στην περιοχή.

5.2 Δυνατότητες και αδυναμίες

Το Μουσείο θα ιδρυθεί εντός ενός μοναστηριακού συγκροτήματος, αυτό της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου. Το γεγονός ότι η Παναγία Σκιαδινή αναγνωρίζεται από το 2003 ως Πολιούχος του Δήμου της Νότιας Ρόδου, με σχετική Πατριαρχική Πράξη, παρέχει μια ιδιαίτερη τοπική δυναμική για τη δημιουργία²³³ και τη στήριξη της λειτουργίας του.²³⁴ Κατά την πανήγυρη του Σεπτεμβρίου λαμβάνει χώρα το σημαντικότερο πανηγύρι της Νότιας Ρόδου με πολυάριθμους επισκέπτες. Παράλληλα, καθώς η Ρόδος αποτελεί έναν από τους κύριους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας για την εθνική αλλά και τη διεθνή κοινότητα, σημειώνοντας τα τελευταία χρόνια μια σταθερή αύξηση και του προσκυνηματικού τουρισμού της, στις στοχευμένες ομάδες προσέγγισης τίθενται και οι τουρίστες, κυρίως οι ομόδοξοι Ρώσοι. Η περιοχή στην οποία προτείνεται να ιδρυθεί, είναι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και έχει επισκεψιμότητα σε καθημερινή βάση από μεμονωμένους φυσιολάτρες ή από ομάδες οργανωμένης περιήγησης στην ενδοχώρα της Ρόδου. Το Φράγμα της Απολλακιάς με την τεχνητή λίμνη του αποτελεί έναν πανέμορφο υδροβιότοπο, μοναδικό στο νησί. Η περιβαλλοντική αξία της λίμνης που προκύπτει από την ιδιαίτερη χλωρίδα και πανίδα της την ενέταξε στο δίκτυο Natura 2000 ως προστατευόμενη περιοχή. Σε απόσταση μισής ώρας βρίσκεται το Πρασονήσι, το οποίο αποτελεί το σημαντικότερο σημείο τουρισμού, που αφορά το wind & kitesurfing στην Ελλάδα.

Η αναγκαιότητα της δημιουργίας ενός πολιτιστικού πόλου απασχόλησης - ανάπαυσης των επισκεπτών είναι έκδηλη αν αναλογιστούμε ότι το κοντινότερο Μουσείο από τον νότο είναι στην Λίνδο (40 - 50 λεπτά οδήγησης) και στην Ιερά Μονή Θαρρίου προς την βόρεια πλευρά (60 λεπτά περίπου οδήγησης). Επίσης η μεγάλη χρονικά απόσταση βοηθάει στην μη ανταγωνιστική αλλά συμπληρωματική λειτουργία του προς άλλες δομές οικονομίας και πολιτισμού.

Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι κατά τον σχεδιασμό δόθηκε έμφαση στην καθολική φυσική, διανοητική και αισθητηριακή πρόσβαση, προκειμένου ο μουσειολογικός και μουσειογραφικός λόγος να ανταποκρίνεται και να εξυπηρετεί τις ανάγκες και τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες ή με ειδικές εκπαιδευτικές δυνατότητες.

²³³ Συμμετοχή της τοπικής κοινότητας με προσφορά εκθεμάτων (για παράδειγμα δωρεά σφραγίδων αποτύπωσης σχεδίων μπατίκ σε ύφασμα) και αφηγήσεων που συνδέονται με την Λιτανεία της εικόνας της Παναγίας Σκιαδινής.

²³⁴ Η εμπλοκή της κοινότητας της Ρόδου, αλλά και του γειτονικού νησιού της Χάλκης σε θέματα που άπτονται της Μονής είναι άμεση και συνολική. Κατά τη διάρκεια του έτους η εικόνα της Παναγίας της Σκιαδινής διανυκτερεύει αρκετές φορές σε σπίτια ευσεβών ιδιωτών, σύμφωνα με την επικρατήσασα παλαιά συνήθεια, όπου την «ξενυχτούν», όπως συνηθίζεται να λέγεται, με προσευχές και λαϊκά άσματα. Παράλληλα, κατά την περίοδο από την τέταρτη εβδομάδα της Μεγάλης Τεσσαρακοστής ως την Κυριακή του Θωμά λιτανεύεται στη Χάλκη και στα χωριά της Νότιας Ρόδου.

Φορέας διαχείρισης του Μουσείου είναι το Τμήμα Μουσείου του Επικοινωνιακού και Μορφωτικού Ιδρύματος της Ιεράς Μητροπόλεως Ρόδου, στο οποίο συμμετέχει και εκπρόσωπος της 4^{ης} ΕΦΑ. Για την διαμόρφωση των εκθεσιακών χώρων απαιτείται η έγκριση των αρμοδίων Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού. Το μουσείο θα αποτελέσει κόμβο του «Μητροπολιτικού Δικτύου»²³⁵ και ως εκ τούτου εντάσσεται σε έναν ενιαίο φορέα διαχείρισης με συλλογική αντιπροσώπευση. Ο δε χαρακτήρας του είναι μη κερδοσκοπικός.

Η βιωσιμότητα του Μουσείου είναι εξασφαλισμένη. Η χρηματοδότηση της μελέτης γίνεται από πόρους του Επικοινωνιακού και Μορφωτικού Ιδρύματος της Ιεράς Μητροπόλεως Ρόδου, η οποία θα καλύπτει και τις δαπάνες λειτουργίας του από τον ετήσιο προϋπολογισμό. Προκειμένου να εξευρεθούν πόροι για την υλοποίηση της πρότασης, το Ε.Μ.Ι. θα καταθέσει φάκελο υποψηφιότητας για να χρηματοδοτηθεί από το Πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης της Ελλάδας (ΠΑΑ) 2014-2020 ΜΕΤΡΟ 19: «Τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων CLLD/LEADER» στο υπομέτρο 19.2, στην υποδράση 19.2.4.5 της δράσης 19.2.4, με προϋπολογισμό 150.000,00€ (χωρίς ΦΠΑ).

Ανάλυση Swot

Ισχυρά σημεία /Ευκαιρίες	Αδυναμίες/Απειλές
Σημαντική συλλογή θρησκευτικού και λαϊκού αποθέματος	Η θεματική της έκθεσης μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης για ένα ειδικό κοινό, αυτό των ορθόδοξων επισκεπτών
Η θεματική της έκθεσης έχει άμεση σχέση με τα βιώματα των κατοίκων της Ρόδου	Πληθώρα χώρων πολιτισμού στο νησί της Ρόδου, αύξηση συναγωνισμού
Εμπλοκή και συμμετοχή της τοπικής κοινότητας	Απουσία σύνδεσης με τα μέσα μαζικής μεταφοράς
Καθολική φυσική, διανοητική και αισθητηριακή πρόσβαση και για τα άτομα με αναπηρίες	Απομακρυσμένο από τον αστικό ιστό

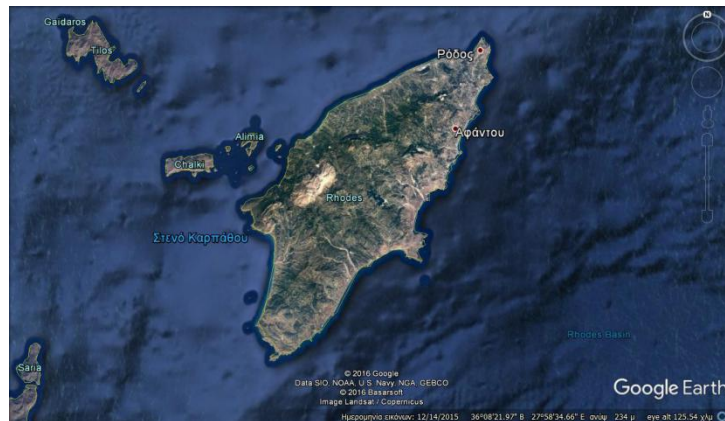
²³⁵ Πρβλ. Παράρτημα 1

Ισχυρά σημεία /Ευκαιρίες	Αδυναμίες/Απειλές
Σχεδιασμός μόνιμης πολύ-αισθητηριακής διαδρομής εντός της μουσειολογικής αφήγησης για άτομα με οπτικές αναπηρίες	Η μη ύπαρξη μιας επικοινωνιακής πολιτικής, στρατηγικού πλάνου και πολιτικής διαχείρισης των συλλογών του μετά την υλοποίησή του
Κοινωνικό προφίλ του μουσείου- εντός του μοναστηριακού συγκροτήματος της Παναγίας Σκιαδενης, Πολιούχο του Δήμου της Νότιας Ρόδου	Η μη προσέγγιση και ανάπτυξη μιας ουσιαστικής διαλογικής σχέσης με την κοινότητα των ατόμων με αναπηρίες σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο
Το μουσείο θα αποτελέσει κόμβο του «Μητροπολιτικού Δικτύου» και ως εκ τούτου εντάσσεται σε έναν ενιαίο φορέα διαχείρισης με συλλογική αντιπροσώπευση	Η μη διεξαγωγή συστηματικών ερευνών αξιολόγησης κοινού
Ελεύθερη είσοδος	
Η βιωσιμότητά του είναι εξασφαλισμένη	
Η μεγάλη χρονικά απόστασή του από άλλα τοπικά μουσεία θα συμβάλλει στην μη ανταγωνιστική, αλλά συμπληρωματική λειτουργία του	
Η Ρόδος αποτελεί έναν από τους κύριους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας με σταθερή αύξηση και του προσκυνηματικού τουρισμού	
Η περιοχή στην οποία προτείνεται να ιδρυθεί, είναι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους με επισκεψιμότητα σε καθημερινή βάση	

5.3 Το ιστορικό πλαίσιο και η αρχιτεκτονική συγκρότηση

Η Ιερά Μονή του Γενεσίου της Υπεραγίας Θεοτόκου Σκιαδίου ή της Παναγίας της Σκιαδενης, όπως είναι ευρύτερα γνωστή, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία και προσκυνήματα της Ρόδου. Στην ιστορική της πορεία γνώρισε ημέρες ακμής και δόξας, ενώ παράλληλα υπέστη και μεγάλες καταστροφές.

Η Μονή βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της Ρόδου, βορειοδυτικά του χωριού Μεσαναγρός και σε απόσταση 95χλμ. από την πρωτεύουσα του νησιού. Στα δυτικά του όρους Βουνί, χτισμένη στους πρόποδες του υψώματος «Σταυρός», διαθέτει μια πανοραμική θέα στον κόλπο της Απολακκιάς, την οροσειρά του Ακραμίτη, τα νησιά της Καρπάθου και της Χάλκης στο βάθος του ορίζοντα. Στα νοτιοανατολικά διακρίνεται η βραχονησίδα Χτένιες, το λεγόμενο μαρμαρωμένο καράβι ή πετροκάραβο, που συνδέεται με έναν από τους γνωστότερους θρύλους που αφορούν στη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Σκιαδενης.

Η ονομασία της Μονής (Σκιαδί) συνδέεται με το γεγονός ότι η τοποθεσία όπου είναι χτισμένη είναι τόπος σκιερός, εξαιτίας του βουνού που ορθώνεται ανατολικά της και την επισκιάζει κατά τις πρώτες πρωινές ώρες. Σύμφωνα με μία άλλη παραπλήσια εκδοχή, η ονομασία της οφείλεται στο σχήμα της κορυφής του υψώματος «Σταυρός», η οποία μοιάζει με σκιάδιο, με πυραμοειδές δηλαδή σκέπασμα/καπέλο του κεφαλιού (πίλο) της Βυζαντινής περιόδου.²³⁶ Από την ίδια λέξη προέρχεται και το προσωνύμιο της Θεοτόκου. Καθώς στην τοπική διάλεκτο η Παναγία του Σκιαδίου αποδίδεται ως Σκιαδενή, στο πέρασμα του χρόνου η μονή επικράτησε να ονομάζεται με την προσωνυμία της

²³⁶ Παπαχριστοδούλου Χρ. *Τοπωνυμικό της Ρόδου*, Ρόδος 1996,σελ.59

Θεοτόκου, ως “Ιερά Μονή Παναγίας της Σκιαδενής”.

Στο χώρο της Μονής κατά την αρχαιότητα υπήρχε ειδωλολατρικό ιερό αφιερωμένο στη Θεά Άρτεμη, ενώ κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους ναός στον τύπο της βασιλικής, ίχνη της οποίας διακρίνονταν πριν από την επίστρωση της αυλής, γύρω από το σημερινό Καθολικό. Πιθανόν το κατώτερο τμήμα του νότιου τοίχου του Καθολικού, που προεξέχει εξωτερικά από το υπόλοιπο τμήμα, προέρχεται από το οικοδόμημα της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, μέσα στο χώρο της οποίας, μετά την καταστροφή της, οικοδομήθηκε το παλαιό Καθολικό. Αναμφίβολα, το Καθολικό αποτελεί κτίσμα της ύστερης βυζαντινής περιόδου της ιστορίας της Ρόδου (12^{ος} – 13^{ος} αιώνας), δεδομένου ότι οι τοιχογραφίες που υπήρχαν στη βόρεια πλευρά τοποθετούνται χρονολογικά στον 14^ο αιώνα. Στην ανοιχτή σήμερα νότια πλευρά υπήρχε παλιότερα ψηλός τοίχος, ο οποίος μαζί με τα υπόλοιπα κτίρια προσέδιδε στο μοναστήρι φρουριακή μορφή. Εκτός από τη σωζόμενη μνημειώδη πύλη στη νοτιοδυτική πλευρά του συγκροτήματος, όλα τα υπόλοιπα κτίσματα ανάγονται στον 19^ο και 20^ο αιώνα.

Το Καθολικό της Ι.Μ.Σκιαδίου²³⁷

²³⁷ Πηγή φωτογραφίας: <http://www.imr.gr/article/51/icra-monh-skiadiou-panagias-skiadenhs>

Οι ιστορικές πληροφορίες για την Ιερά Μονή της Παναγίας της Σκιαδενης είναι ελάχιστες, ενώ σχετικές πληροφορίες για την ίδρυσή της δεν διασώθηκαν. Κατά την παράδοση, η μονή οικοδομήθηκε από τρεις μοναχούς²³⁸, οι οποίοι ασκήτευαν σε σπήλαιο της περιοχής στη θέση «Ασκηταργός».²³⁹

Από τα υπάρχοντα κειμήλια, τις προφορικές παραδόσεις και τη μεγάλη κτηματική περιουσία που διέθετε, συμπεραίνουμε ότι ήταν μια πλούσια και καλά οργανωμένη Μονή με ενεργή παρουσία στην εκκλησιαστική και κοινωνική ζωή της Ρόδου. Κατά τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα, παρουσιάζει οικονομική άνθιση λόγω των κτημάτων που διαθέτει στην ομώνυμη περιοχή, των προσφορών των Ροδίων (λάδι, κερύ κ.α.) και των δωρεών των караβοκύρηδων Χαλκητών (κτίρια, ασημικά, εικόνες). Την περίοδο της οθωμανικής κατοχής αποτέλεσε τόπο καταφυγής των καταδιωκόμενων χριστιανών, διατηρούσε σχολείο και ασκούσε σημαντικό κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο. Επί ηγουμενίας του Αρχιμανδρίτη Ιγνατίου Ζαννετίδη (τέλη 19^{ου} αιώνα), η Μονή γνώρισε ημέρες ακμής. Κατ' εντολή του Οικουμενικού Πατριάρχη, ο τότε Μητροπολίτης Ρόδου Συνέσιος αναχωρεί για την Κωνσταντινούπολη, αφήνοντας στη θέση του τον Ιγνάτιο ως Αρχιερατικό επίτροπο για όλη τη Ρόδο και τα νησιά Σύμη, Τήλο, Χάλκη, Νίσυρο, Καστελόριζο. Την ίδια περίοδο αποπερατώθηκε το σημερινό Καθολικό (1861), πραγματοποιήθηκε μια σειρά ανακαινίσεων των τότε υφιστάμενων χώρων, ενώ νέοι οικοδομήθηκαν για να καλύψουν τις αυξημένες μοναστηριακές ανάγκες. Στο πλαίσιο αυτών των εργασιών δημιουργήθηκαν το συγκρότημα των κελιών και πρόσθετοι βοηθητικοί χώροι, που εκτείνονται βόρεια και ανατολικά του Καθολικού.

Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής, ο Πρωτοσύγκελος Απόστολος “έγραφεν εν τη Ι. Μονή Σκιάδι τη 19 Ιουλίου 1945” αναφερόμενος στις λεηλασίες που υφίστατο

*“...εις τας ημέρας μας εγένετο η επίθεσις όχι από απίστους και βαρβάρους, αλλά από τους Χριστιανούς της Ευρώπης, που λέγουν ότι είναι πολιτισμένοι. Δύο Γερμανοί μια νυχτιά ανέβησαν εις την Μονήν και με τα συνήθη τρομοκρατικά μέτρα διασκόρπισαν το προσωπικό μετά του Ηγουμένου και αφού με αγριότητα βανδαλικήν εληλάτησαν την Μονήν και Εκκλησίαν μέχρις ερημώσεως, επέστρεψαν εις το στρατόπεδον των κομίζοντες τα λάφυρα της τρισβαρβάρου επιδρομής των...”*²⁴⁰

Την επόμενη μέρα ο Ηγούμενος μετέφερε την εικόνα της Παναγίας Σκιαδενης σε παρακείμενο

²³⁸ Σύμφωνα με παραλλαγή της παράδοσης δυο ήταν οι Μοναχοί που βρήκαν την εικόνα της Θεοτόκου και ίδρυσαν τη Μονή, ο τόπος καταγωγής του ενός ήταν το Βάτι και του άλλου το χωριό Καταβιά.

²³⁹ Το τοπωνύμιο «Ασκηταργός» αποτελεί παραφθορά της λέξης «ασκηταριό». Στην τοποθεσία αυτή, δίπλα στο παλιό μονοπάτι που συνέδεε τη Μονή με το χωριό της Αρνίθας, υπήρχε μικρό σπήλαιο που αποτελούσε το ασκηταριό των Μοναχών, στους οποίους αποκαλύφθηκε η Εικόνα της Θεοτόκου. Με τη διάνοιξη του αγροτικού δρόμου καταστράφηκε το σπήλαιο. Σήμερα στη θέση του σώζεται μόνο μια μικρή σπηλαιώδης κοιλότητα.

²⁴⁰ Απόσπασμα Πρωτοσύγγελου Αποστόλου, στα Παπαϊωάννου, 1993, τ.Α', Χονδρός, 1996:37-39, Ηρακλείδης, 2003:51-53

ασφαλές χώρο. Η Μονή ερημωμένη πλέον απέβη το κρησφύγετο των Γερμανών. Λίγες μέρες μετά την απελευθέρωση και την οριστική ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων στο Ελληνικό κράτος (1947), η εικόνα θα επιστρέψει στο μοναστήρι. Και στο αίσθημα αγαλλίασης των πιστών συμμετέχει όλη η φύση...

“...Η θαλασσία αύρα, ο φλοίσβος των κυμάτων, ο θρούς των φυλλωμάτων, το άσμα των πτηνών και το αδιάκοπο τραγούδι των τεττίγων, όλα εν συνδιασμώ απέδιδον ένα τόνον πρωτακούστου χαράς...”²⁴¹

Σήμερα, η Μονή συνεχίζει το πολυσχιδές έργο της διαμορφώνοντας το θρησκευτικό γίνεσθαι της περιοχής. Τα τελευταία χρόνια ανεγέρθηκαν νέοι βοηθητικοί χώροι στα ανατολικά και νοτιοανατολικά του Καθολικού, οι κτιριακές εγκαταστάσεις ανακαινίστηκαν εκ νέου και εξωραΐστηκε ο περιβάλλων χώρος. Το κτιριακό συγκρότημα αναπτύσσεται στη δυτική, βόρεια και ανατολική πλευρά της αυλής και αποτελείται από το διώροφο ηγουμενείο, το αρχονταρίκι, τα κελιά, την τράπεζα και τους βοηθητικούς χώρους. Έξω από τον εσωτερικό περίβολο, στα ανατολικά, βρίσκεται ο νεόδμητος ξενώνας που περιλαμβάνει τέσσερα δωμάτια, κουζίνα, τραπεζαρία και βοηθητικούς χώρους.

Η αναγνώριση της Υπεραγίας Θεοτόκου της Σκιαδενής το 2003 ως πολιούχου του Δήμου της Νότιας Ρόδου, με σχετική Πατριαρχική Πράξη, επιστέγασε την έντονη και διαχρονική αυτή παρουσία της στη θρησκευτική, κοινωνική και πολιτιστική πραγματικότητα του τόπου. Η Ιερά Μονή Σκιαδίου παραμένει ανδρώα και σε αυτήν εγκαταβιώνουν δύο μοναχοί υπό την πνευματική καθοδήγηση του Ηγουμένου Αρχιμανδρίτη Γεννάδιου Συμιακού.

²⁴¹ Απόσπασμα Πρωτοσύγγελου Αποστόλου, στα Παπαϊωάννου, 1993, τ.Α΄, Χονδρός, 1996:37-39, Ηρακλείδης, 2003:51-53

5.4 Η συλλογή

Η εκκλησιαστική και λαογραφική Συλλογή της Ιεράς Μονής Σκιαδίου προήλθε κυρίως από δωρεές/αφιερώματα των προσκυνητών της, αλλά και χάρη του ζήλου και της φροντίδας που επέδειξαν οι μοναχοί και οι εκάστοτε Ηγούμενοί της για τον εμπλουτισμό της. Ο κατάλογος της έκθεσης Κειμηλίων περιλαμβάνει 197 αντικείμενα, εκ των οποίων ένας μικρός αριθμός εμπίπτει στις διατάξεις του νέου αρχαιολογικού νόμου 3028/2002 για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Για τις ανάγκες της έκθεσης θα φιλοξενηθούν στον εκθεσιακό χώρο περίπου 147 αντικείμενα.

Μεταξύ των σημαντικότερων κειμηλίων της Συλλογής συγκαταλέγεται και η αργυρεπένδυτη εικόνα της Παναγίας (ευρέσεως), άμεσα συνυφασμένη με την ιστορία και την ίδρυση της Μονής, που φιλοτεχνήθηκε πιθανόν τον 10^ο ή 11^ο αιώνα, καθώς και το παλλάδιό της, η δεσποτική χρυσεπάργυρη εικόνα της Παναγίας της Σκιαδενης, που χρονολογείται στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα και στην οποία έχει σήμερα μετατεθεί η ευλάβεια των πιστών.

Η θεματολογία των αντικειμένων της Συλλογής δεν είναι αυστηρά εκκλησιαστική, αλλά εμπεριέχει αρκετά αντικείμενα λαϊκής τέχνης, ορισμένα εκ των οποίων δεν κατασκευάστηκαν εξ αρχής για να χρησιμοποιηθούν ως λειτουργικά αντικείμενα. Μεγάλος αριθμός αντικειμένων λαογραφικού χαρακτήρα, όπως τα εξαιρετικής ομορφιάς και πολιτιστικής αξίας χειροποίητα υφασμάτινα αντικείμενα (εργόχειρα, μεταξωτά κεντήματα, τα αφαντενά μαντήλια και οι σκέπες), προέρχονται από κατοίκους των νήσων της Ρόδου και της Χάλκης και συνδέονται με την εθμική τελετουργική διαδικασία της περιήγησης της εικόνας της Παναγίας της Σκιαδενης στα χωριά της Νότιας Ρόδου και της Χάλκης κατά την περίοδο του Πάσχα, αλλά και με την φιλοξενία της εικόνας σε διάφορα σπίτια της τοπικής κοινότητας για την ίαση ασθενών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Η Συλλογή περιλαμβάνει αργυρά σκεύη, τάματα, ξύλινα και ξυλόγλυπτα εκκλησιαστικά αντικείμενα, φορητές εικόνες, άμφια και υφασμάτινα λειτουργικά αντικείμενα, παλαίτυπα, αργυρόδετο Ευαγγέλιο εκδόσεως Βενετίας του 1781, λίθινα αρχιτεκτονικά μέλη, γυάλινα και πήλινα σκεύη.

Η πρώτη μερική καταγραφή των αντικειμένων της Συλλογής υλοποιήθηκε κατά το παρελθόν από την αρχαιολογική υπηρεσία. Προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι σύγχρονες ανάγκες της έκθεσης, πραγματοποιήθηκε συστηματική καταγραφή και τεκμηρίωση για το σύνολο των αντικειμένων της Συλλογής και δημιουργήθηκε ένας Κατάλογος-Μητρώο Κειμηλίων σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, ο οποίος ακολουθεί την τυπολογία του ενιαίου συστήματος καταγραφής, που αξιοποιείται στους κόμβους του Μητροπολιτικού Μουσείου της Ιεράς Μητροπόλεως Ρόδου.

5.5 Το υπό υλοποίηση Μουσείο. Αρχιτεκτονικά και μορφολογικά στοιχεία

Η αρχιτεκτονική του παλαιού αρχιτεκτονικού συνόλου της Μονής ακολουθεί το δομικό σύστημα των κτισμάτων των χωριών της Νότιας Ρόδου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι δε βοηθητικοί χώροι έχουν κατασκευαστεί στα μέσα του 20^{ου}. Το Μουσείο θα στεγαστεί στη νοτιο-δυτική πλευρά, σε ήδη υπάρχον ισόγειο οικοδόμημα. Ο χώρος διατηρεί μέρος του μοναδικού σωζόμενου τμήματος του μοναστηριακού συγκροτήματος, στο οποίο μεταγενέστερα προστέθηκε πρόσκτισμα στη νότια πλευρά του. Τα υλικά και η τεχνική κατασκευής του είναι πλινθοδομή από τοπική πέτρα, ενώ στο παρελθόν έχει δεχτεί επεμβάσεις συντήρησης και αποκατάστασης των φθορών που ο χρόνος επέφερε. Για την φιλοξενία των εκθεσιακών χώρων δεν απαιτούνται αναστηλωτικές εργασίες.

Η εξωτερική όψη του κτιρίου παραμένει αναλλοίωτη. Εσωτερικά όλα τα ανοίγματα που έχουν οι εξωτερικοί τοίχοι θα καταστούν ανενεργά και θα καλυφθούν από το ανεξάρτητο κέλυφος του πλαισίου αναφοράς της έκθεσης, εκτός από αυτά της εισόδου του μουσείου και της εξόδου κινδύνου.

Η είσοδος του Μουσείου ανοίγεται στη νοτιοανατολική πλευρά. Ο εκθεσιακός χώρος είναι ελαφρά υπερυψωμένος (+0,2 εκ.) σε σχέση με την στάθμη μηδέν του βορειοδυτικά κείμενου περιμετρικού διαδρόμου της κεντρικής αυλής (-1,45 εκ.) του συγκροτήματος. Το κτήριο καλύπτει συνολική επιφάνεια περίπου 95τ.μ.²⁴² και διαθέτει τέσσερις αίθουσες, οι τρεις εκ των οποίων θα αποτελέσουν και τον κυρίως εκθεσιακό χώρο, όπως διακρίνονται και στην κωδικοποίηση με χρώματα στο σχέδιο Α03 της φωτογραφίας.²⁴³ Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει έναν ενοποιημένο επισκέψιμο εκθεσιακό χώρο διηρημένο σε τέσσερις αίθουσες, από τις οποίες η πρώτη (αίθουσα Α) θα λειτουργεί κατά το ήμισυ ως χώρος υποδοχής και ελέγχου, ενώ στο υπόλοιπο τμήμα της θα αναπτύσσονται οι

²⁴³ Δύο αίθουσες έκθεσης αντικειμένων (περίπου 65 τ.μ.) και μία αίθουσα προβολών (περίπου 22 τ.μ.).

υποενότητες που αφορούν στο Μητροπολιτικό Δίκτυο και την ιστορία της Μονής και του Καθολικού. Στις υπόλοιπες δύο αίθουσες (Β και Γ) θα φιλοξενηθούν τα κειμήλια της Μονής, ενώ η τελευταία αίθουσα θα λειτουργήσει ως χώρος προβολών (αίθουσα Δ). Στον παρακείμενο από την αίθουσα προβολών ελαφρά υπερυψωμένο χώρο, υπάρχει ένα ευρύχωρο δωμάτιο (αίθουσα Ε), το οποίο λειτουργώντας ως αποθηκευτικός χώρος θα στεγάσει την κειμηλιοθήκη, ενώ ο εξοπλισμός και η διαρρύθμισή του θα του επιτρέπει να χρησιμοποιηθεί και ως χώρος διοίκησης και υποστηρικτικών εργασιών (μικρή βιβλιοθήκη, αρχείο, εργαστήριο μικροεπεμβάσεων συντήρησης, υποστήριξη ερευνητών κ.λ.π.). Ο χώρος του Καθολικού θα λειτουργεί ως παράρτημα της κύριας έκθεσης. Στο συγκρότημα, τέλος, λειτουργεί ήδη αυτόνομος χώρος πωλητηρίου και εντευκτηρίου, ο οποίος θα παραμένει ως έχει.

Ο χώρος του υπό υλοποίηση μουσείου χρησιμοποιήθηκε κατά το παρελθόν, ως οντάς, για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες διαμονής των πιστών της νότιας κυρίως Ρόδου και της Χάλκης, που εισέρρεαν στη Μονή για να προσκυνήσουν κατά τη διάρκεια του έτους. Στη διαδρομή του χρόνου και με τις αλλαγές που συντελούνται²⁴⁴ ο χώρος έπαψε να χρησιμοποιείται ως χώρος φιλοξενίας και για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα θα λειτουργήσει ως αποθηκευτικός χώρος.

Σήμερα, η μουσειολογική πρόταση διατηρεί τον μορφολογικό και δομικό χαρακτήρα του μοναστηριακού κτηρίου και συνάμα τον προσαρμόζει στη νέα, μουσειακή-κοινωνική του λειτουργία. Ο σεβασμός προς την αρχιτεκτονική και την αισθητική υπόσταση του ίδιου του χώρου, που δεν παραβιάζεται, αλλά αντιθέτως, αναδεικνύεται, θα προσδώσουν στο γενικό σύνολο μια αρμονία,

²⁴⁴ Βελτίωση οδικού συστήματος, αλλαγή στις συνήθειες της λατρευτικής πρακτικής

δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα που υποβάλλει ιδέες και εμπειρίες της ορθόδοξης εκκλησιαστικής πρακτικής.

5.6 Η λειτουργία του χώρου

Ο εκθεσιακός χώρος μετά την ολοκλήρωσή του αναμένεται να λειτουργήσει ως:

- Οργανωμένη πολιτιστική δομή με σαφή προσανατολισμό στην ικανοποίηση των επισκεπτών και στην καινοτομία ερμηνεία του πολιτισμικού θρησκευτικού αποθέματος
- Χώρος πολυεπίπεδης και ποικιλόμορφης ερμηνευτικής προσέγγισης της συμμετοχής της φύσης στη Θεία λατρεία και την αειφόρο μη ανταγωνιστική σχέση της μοναστικής ζωής με το φυσικό περιβάλλον
- Αντιπροσωπευτικός χώρος μοναστηριακού συγκροτήματος άρρηκτα συνδεδεμένου με το φυσικό τοπίο και την ανθρώπινη δραστηριότητα
- Μουσειακός χώρος που έχει σχεδιαστεί κατά το δυνατόν βάσει των Αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού και της Προσβασιμότητας και με σεβασμό στις ανάγκες και δυνατότητες του επισκέπτη, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρίες
- Πολιτιστικό περιβάλλον ενδιαφέροντος και για άτομα με οπτικές αναπηρίες, με την ενσωμάτωση εντός της εκθεσιακής αφήγησης μιας ειδικά σχεδιασμένης πολύ-αισθητηριακής περιήγησης
- Κεντρικός περιφερειακός κόμβος του Δικτύου Χριστιανικών Μουσείων και Επισκέψιμων Μνημείων Ρόδου
- Σταθμός ξεκούρασης και ψυχικής ανάτασης των επισκεπτών που καταφθάνουν τόσο οργανωμένα σε γκρουπ όσο και μεμονωμένα
- Πύλη υποδοχής, πληροφόρησης και διοχέτευσης των επισκεπτών στο Δίκτυο του «Μητροπολιτικού Μουσείου» στο οποίο ανήκει και προς άλλα σημαντικά θρησκευτικά μνημεία, μουσεία και χώρους πολιτισμού του νησιού
- Χώρος βιωματικής μάθησης μέσω στοχευμένων μουσειοπαιδαγωγικών δράσεων, που θα απευθύνονται σε διάφορες ηλικιακές ομάδες και ομάδες ενδιαφέροντος

Κεφάλαιο 6^ο Σχεδιάζοντας ένα προσβάσιμο σε όλους Μουσείο

Η έννοια της πρόσβασης αφορά αφενός μεν τη φυσική διαδικασία φυσικής προσπέλασης στους χώρους πολιτισμού, και αφετέρου υποδηλώνει τη δυνατότητα διανοητικής, αισθητηριακής, συναισθηματικής, πληροφοριακής συμμετοχής όλων των επισκεπτών στις μορφωτικές δράσεις που υλοποιούνται εντός και εκτός αυτών.

Το Μουσείο χωρίς να επιμερίζει το κοινό του και χωρίς να αποκλείει απευθύνεται σε όλη την κοινωνία. Θέτοντας ως σημείο εκκίνησης την αρχή αυτή, ο σχεδιασμός για όλους αποτέλεσε το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινήθηκαν όλες οι αποφάσεις και οι κάθε είδους προτάσεις της παρούσας μελέτης.

6.1 Μεθοδολογία

Σημείο εκκίνησης του σχεδιασμού υπήρξε η προκαταρκτική έρευνα του χώρου που θα στεγαστεί το μουσείο και του περιβάλλοντα αυτού μοναστηριακού συνόλου. Στη συνέχεια προσδιορίστηκαν οι δυνατότητες και οι περιορισμοί που έθεταν ο φορέας διαχείρισης του πολιτιστικού οργανισμού, καθώς και η ένταξη του μουσειακού χώρου στο Δίκτυο του Μητροπολιτικού Μουσείου, βάσει των οποίων προσδιορίστηκαν οι στόχοι και η σκοπιμότητα του εγχειρήματος.

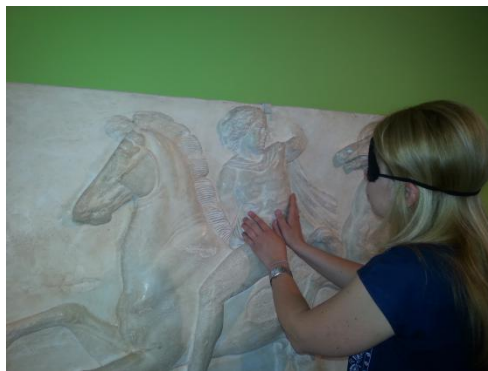
Ακολούθως, αφού μελετήθηκε το περιεχόμενο της Συλλογής, το επίπεδο καταγραφής και συντήρησής της, τέθηκαν οι προδιαγραφές για τον σχεδιασμό του εκθεσιακού, αλλά και των κοινόχρηστων χώρων (στάθμευσης, υγιεινής) και προτάθηκαν βελτιώσεις της σήμανσης με στόχο τη διευκόλυνση του προσανατολισμού των επισκεπτών. Οι προδιαγραφές που προτάθηκαν από την γράφουσα βασίστηκαν στο νομοθετικό/θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας και στον Καθολικό Σχεδιασμό.

Κρίθηκαν, επίσης, επιβεβλημένες ενέργειες, όπως οι διαδοχικές συζητήσεις με τους αρμόδιους διαχείρισης της Συλλογής, οι στοχευμένες συναντήσεις της ομάδας υλοποίησης του έργου, η αναζήτηση προμηθευτών για τη δημιουργία του εξειδικευμένου εποπτικού υλικού. Ας αναφερθεί ότι οι προτάσεις κινήθηκαν σε μια ρεαλιστική βάση, λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες τιμές της αγοράς και κυρίως τα οικονομικά δεδομένα του πολιτιστικού φορέα τη δεδομένη στιγμή.

Για να διευθετηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ζητήματα φυσικής, διανοητικής και

αισθητηριακής πρόσβασης στο περιεχόμενο και τα μηνύματα της μουσειολογικής αφήγησης, εκτός από την πρότερη εξειδικευμένη γνώση μου, αναπτύχθηκε μια στενή σχέση επικοινωνίας με ελληνικές οργανώσεις και σωματεία ατόμων με αναπηρίες, αλλά και με μουσειακούς φορείς με μακρά συνεργασία με την συγκεκριμένη κοινότητα.²⁴⁵

Τέλος, σε μια προσπάθεια να προσεγγίσω ένα πολύ μικρό μέρος της καθημερινότητας και της πραγματικότητας των επισκεπτών με αναπηρίες, ήρθα σε επαφή με τον δάσκαλο εκμάθησης της γραφής Braille του Φάρου Τυφλών κ. Μπάμπη Κουτσοπέτρο, ο οποίος, όντας τυφλός, μου επισήμανε τις δυσκολίες πρόσβασης του στα Μουσεία. Επίσης συζήτησα με άτομο του φιλικού μου περιβάλλοντος με νοητική υστέρηση (68% και άνω) για τις προσδοκίες που έχει σχετικά με την πρόσβασή του σε χώρους πολιτισμού. Επιδιώκοντας να κατανοήσω η ίδια τις δυσκολίες κίνησης σε έναν μουσειακό χώρο, επισκέφτηκα το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου και περιηγήθηκα στις αίθουσες ως άτομο με αμαξίδιο. Βρέθηκα επίσης στο Μουσείο Αφής στην Αθήνα, όπου βίωσα τους χώρους και τα εκθέματά του φορώντας μάσκα επικάλυψης των ματιών και στη συνέχεια είχα μία ενδιαφέρουσα συζήτηση με την υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων κ. Αργυρώ Καραβινού.

Περιήγηση στο Μουσείο Αφής στην Αθήνα με μάσκα επικάλυψης των ματιών²⁴⁶

²⁴⁵ Αναλυτικότερα παρουσιάζονται στο υποκεφάλαιο 7.5 Δράσεις επικοινωνίας και συμμετοχής της παρούσας εργασίας

²⁴⁶ Πηγή φωτογραφιών, Προσωπικό αρχείο Μαρίας Πίσπα

6.2 Οι βασικές εκθεσιακές αρχές της μουσειολογικής μελέτης

Η εκθεσιακή μελέτη, που συντονίστηκε και εκπονήθηκε από το πολιτισμικό εργαστήριο «Αέναον» και τους συνεργάτες του, στους οποίους συγκαταλέγεται και η γράφουσα, χαρακτηρίζεται από μία έντονα ερμηνευτική προσέγγιση της φύσης και του διακόσμου των εκκλησιαστικών αντικειμένων και της ένταξής τους ως συμβολικά σκεύη μέσα στη λειτουργική ζωή και τη ζωντανή παράδοση των μοναχών και των κατοίκων της περιοχής. Η βιωματική μάθηση και η αποκόμιση μιας προσωπικής αυθεντικής εμπειρίας είναι μερικά από τα συστατικά της μουσειολογικής αντίληψης της έκθεσης, που κινείται στο πλαίσιο που διαμορφώνεται από τις συντεταγμένες του καταστατικού του Ε.Μ.Ι. και τους στρατηγικούς άξονες ανάπτυξης του Δικτύου.

Η μουσειολογική πρόταση, με μια σαφή εκθεσιακή αφήγηση, που θα διευκολύνει τόσο τον χωρικό, όσο και το νοηματικό προσανατολισμό, προσπαθεί να καταδείξει την άρρηκτη σύνδεση των δύο φαινομενικά αποκομμένων κόσμων του κλειστού μοναστηριακού χώρου και του μυστηριακού περιβάλλοντος του ναού και της ερμηνευτικής προέκτασής του, που αποτελεί το μουσείο, με την ευρύτητα του φυσικού περιβάλλοντος, στοιχεία του οποίου τέρπουν όλες τις ανθρώπινες αισθήσεις.

Μέσω κυρίως νοηματικών αντιστίξεων του «μουσειολογικού λόγου» και με σύμμαχο τις ιδιότητες των φυσικών υλικών που μπορεί να περιεργασθεί ο επισκέπτης θα αποσαφηνίζεται ο ρόλος, η χρήση, το αίτιο και ο μυστηριακός συμβολισμός των υλικών και των καθαγιαστικών τελετουργιών. Θα προσφέρεται στον επισκέπτη η δυνατότητα επιλογής μέσω της ιεράρχησης της κειμενικής πληροφορίας σε πολλαπλά επίπεδα, όπως εισαγωγικό κείμενο εκθεσιακής ενότητας, λεζάντες εκθέματος, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille, απτικά διαγράμματα και εκθέματα, οπτικοακουστικό υλικό.

Αντικείμενα και υλικά, λέξεις και εικόνες, ήχοι και μυρωδιές θα αξιοποιούνται ως «λειτουργικά μέσα» και αφηγηματικά εργαλεία λειτουργώντας αποφασιστικά στην συμπλήρωση του ερμηνευτικού πλαισίου. Μέσω αυτής της ερμηνευτικής προσέγγισης, στόχος είναι η αυτόνομη περιήγηση των επισκεπτών, ακόμα και των ατόμων με οπτικές αναπηρίες, για τα οποία έχει σχεδιαστεί μια ειδική, μόνιμη και εντός της ροής της μουσειολογικής αφήγησης πολυαισθητηριακής διαδρομή.

6.3 Ειδικοί στόχοι για την προσβασιμότητα

Κατά τον σχεδιασμό του εκθεσιακού χώρου του Μουσείου της Ιεράς Μονής Σκιαδίου τέθηκε εξ αρχής ως **σκοπός** η δημιουργία ενός προσβάσιμου σε άτομα με αναπηρίες μουσειακού περιβάλλοντος και ο σεβασμός των αναγκών τους. Η αρχιτεκτονική εκθεσιακή απόδοση του μουσειολογικού λόγου έχει ως αφετηρία τις δυνατότητες συγκεκριμένων ομάδων με αναπηρίες, όπως ατόμων με **κινητική αναπηρία** (χρήστες αμαξιδίων, περιπατητικοί ανάπηροι, άτομα με δυσκολίες στην αδρή και λεπτή κινητικότητα), **αισθητηριακή** (άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση, άτομα κωφά ή βαρήκοα), **διανοητική** (άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, αυτισμό, νοητική καθυστέρηση) και **ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ώστε να ανταποκριθεί** κατά το δυνατόν στις προσδοκίες του συνόλου των επισκεπτών.

Ο σχεδιασμός αναπτύχθηκε κυρίως με βάση τις ακόλουθες **στοχεύσεις**:

- Εφαρμογή κατά το δυνατόν των αρχών του Καθολικού Σχεδιασμού και της Προσβασιμότητας.
- Διασφάλιση της ασφαλούς και αυτόνομης κίνησης των επισκεπτών στους κοινόχρηστους χώρους του μουσείου και του μοναστηριακού συγκροτήματος που το περιβάλλει.
- Εμπλοκή και συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες και φορέων που σχετίζονται με τις συγκεκριμένες ομάδες στον σχεδιασμό του μουσειογραφικού λόγου, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες καλύπτουν τις ανάγκες τους και να αναπτυχθεί μια διαλογική σχέση συνεργασίας και δικτύωσης.
- Αντιπροσώπευση των ατόμων με αναπηρίες στην εκθεσιακή αφήγηση, με στόχο την ανάκληση αναμνήσεων και την δημιουργία προσωπικών συσχετίσεων με τα εκθέματα.
- Παιδαγωγική αξιοποίηση των μουσειακών αντικειμένων και του εκθεσιακού χώρου ως πηγών προσωπικής ανάπτυξης, μάθησης και θετικών εμπειριών.

- Παροχή εναλλακτικών μέσων και πολλαπλών επιλογών πρόσληψης της πληροφορίας, ώστε να ανταποκρίνονται στις δυνατότητες των ατόμων με αναπηρίες και τις μαθησιακές τους προτιμήσεις, διευκολύνοντας έτσι τη διανοητική και συναισθηματική τους πρόσβαση στα νοήματα της εκθεσιακής αφήγησης.
- Ενσωμάτωση εντός του εκθεσιακού χώρου μιας μόνιμης διαδρομής αφής, ειδικά σχεδιασμένης για να εξυπηρετεί τις ανάγκες ατόμων με οπτικές αναπηρίες και ατόμων με ορισμένες μορφές νοητικής καθυστέρησης.
- Παροχή δυνατοτήτων διαδραστικής και βιωματικής συμμετοχής των επισκεπτών με στόχο την ανακάλυψη της γνώσης και την απόκτηση πολυαισθητηριακών εμπειριών μέσα από την υλικότητα των αντικειμένων, την ενεργοποίηση των αισθήσεων (όραση, αφή, ακοή, όσφρηση), την υποστηρικτική τεχνολογία.
- Ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της επίσκεψης, με τη δημιουργία κοινών τόπων συνεύρεσης των επισκεπτών τόσο στο εκθεσιακό, όσο και στο μοναστηριακό περιβάλλον

6.4 Προσδοκώμενοι επισκέπτες του Μουσείου

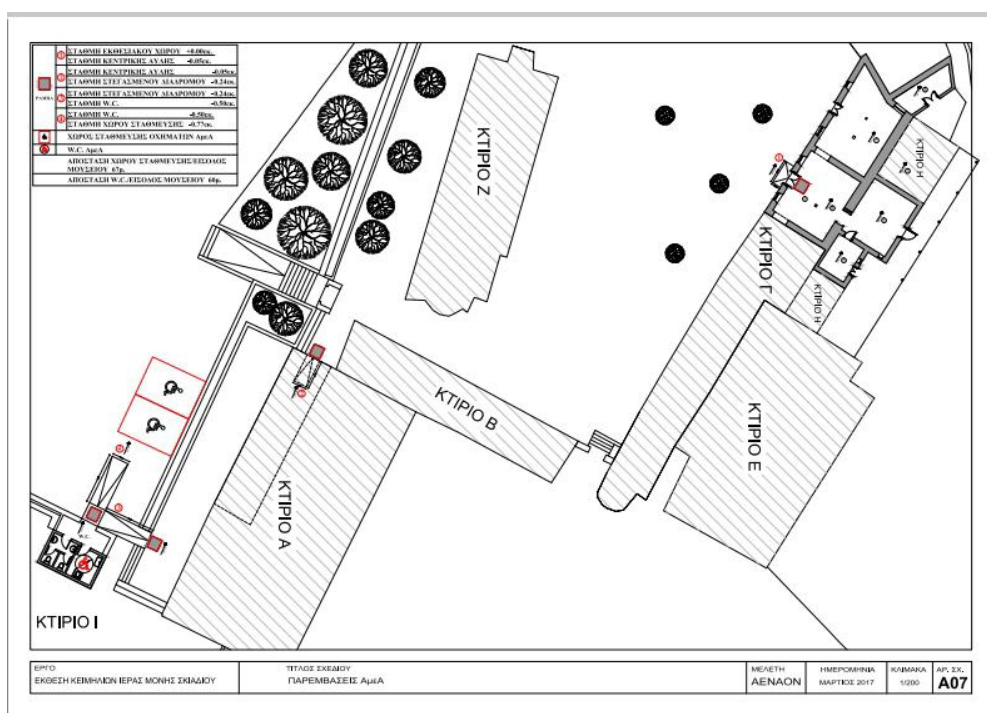
Οι επισκέπτες στους οποίους απευθύνεται κατά κύριο λόγο το υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου είναι η τοπική κοινότητα και οι ομάδες των ομόδοξων τουριστών, κυρίως των Ρώσων. Στόχος είναι να προσελκύει το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής και μαθητικής κοινότητας, καθώς και ερευνητές με ειδικό επιστημονικό ενδιαφέρον.

Πρέπει να τονιστεί ότι κατά τον σχεδιασμό έμφαση δόθηκε στην καθολική φυσική, διανοητική και αισθητηριακή πρόσβαση, προκειμένου ο μουσειολογική αφήγηση να ανταποκρίνονται και να εξυπηρετεί τις ανάγκες και των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές δυνατότητες.

6.5 Προσβασιμότητα στους εξωτερικούς κοινόχρηστους χώρους του Μουσείου

Η φυσική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους κοινόχρηστους χώρους της Μονής της Παναγίας Σκιαδενής και η ασφαλής κίνησή τους σε αυτή κρίνεται επιβεβλημένη, καθώς αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση των άλλων μορφών προσέγγισης των δράσεων του πολιτιστικού φορέα.

Αναφορικά με τους εξωτερικούς κοινόχρηστους χώρους του μοναστηριακού συγκροτήματος έχουν προβλεφθεί οι εξής παροχές,²⁴⁷ όπως αναλύονται στις υποενότητες που ακολουθούν.

Παρεμβάσεις για άτομα με αναπηρίες στον εξωτερικό χώρο της Ι.Μ.Σκιαδίου²⁴⁸

6.5.1 Χώρος στάθμευσης

Για την στάθμευση των οχημάτων των ατόμων με αναπηρίες προβλέπεται να δημιουργηθεί ειδικά διαμορφωμένος χώρος, ο οποίος έχει χωροθετηθεί στο πλησιέστερο δυνατόν σημείο της Νότιας δευτερεύουσας εισόδου της Μονής, με εύκολη πρόσβαση στις ήδη υπάρχουσες ράμπες και σε απόσταση περίπου 67m από την είσοδο του μουσείου. Οι ειδικές θέσεις στάθμευσης θα είναι δύο και

²⁴⁸ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

θα έχουν καθαρές διαστάσεις 4,80X6,00m προσαρμοζόμενες στις προδιαγραφές της ισχύουσας νομοθεσίας για αυτοκίνητα που μεταφέρουν άτομο σε τροχόκαθισμα. Οι χώροι στάθμευσης για άτομα με αναπηρίες θα φέρουν κάθετη πινακίδα σήμανσης με το Διεθνές Σύμβολο Προσβασιμότητας σε ύψος 1,50μ από το έδαφος. Κατάλληλη, επίσης, σήμανση θα καθορίζει τη διαδρομή από την είσοδο του χώρου στάθμευσης μέχρι την είσοδο του μουσείου

Πρέπει να σημειωθεί ότι ήδη εξασφαλίζεται η αυτόνομη μετακίνηση των ατόμων με κινητικές αναπηρίες ή με περιορισμένη όραση από τους χώρους στάθμευσης στην προσβάσιμη από αυτά είσοδο του Μουσείου. Οι χώροι στάθμευσης είναι απαλλαγμένοι από εμπόδια και η εγκάρσια κλίση του δαπέδου είναι 0%. Παράλληλα, στους εξωτερικούς χώρους της Μονής το δάπεδο της πορείας όδευσης είναι συμπαγές και αντιολισθητικό. Τέλος, τόσο η διαδρομή από τον χώρο στάθμευσης μέχρι την είσοδο του Μουσείου, όσο και οι υπό σχεδιασμό χώροι στάθμευσης για άτομα με αναπηρίες, φωτίζονται σχεδόν σε όλο το μήκος τους με φωτισμό τουλάχιστον 150 lux.

6.5.2 Χώρος υγιεινής

Το μουσείο αναπτύσσεται εντός ενός ήδη διαμορφωμένου κτιριακού συγκροτήματος, το οποίο δεν έχει τη δυνατότητα της υποστήριξης χώρων υγιεινής. Όλοι οι επισκέπτες, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρίες, θα εξυπηρετηθούν από τους ήδη υπάρχοντες χώρους υγιεινής, που βρίσκονται δίπλα στους υπό σχεδιασμό χώρους στάθμευσης για ΑμεΑ, οι οποίοι θα αναβαθμισθούν και θα διαμορφωθούν κατάλληλα. Λειτουργούν ήδη δύο κοινόχρηστοι χώροι υγιεινής, ένας ανδρών και ένας γυναικών, με κοινό προθάλαμο. Για την εξυπηρέτηση επισκεπτών με αναπηρίες θα διαμορφωθεί και θα εξοπλιστεί κατάλληλα ένας υφιστάμενος χώρος υγιεινής ο οποίος έχει τις απαραίτητες διαστάσεις. Θα είναι κοινός και για τα δύο φύλα με ανεξάρτητη είσοδο, χωρίς κοινό προθάλαμο με τους υπόλοιπους χώρους υγιεινής. Επιπρόσθετα, στον χώρο υγιεινής για άτομα με αναπηρίες θα τοποθετηθεί και πάγκος/αλλαξιέρα βρεφών, ώστε να λειτουργεί και ως χώρος υγιεινής "οικογενειακού τύπου". Η θύρα θα διαθέτει εσωτερικά, σε ύψος 0,70μ από το δάπεδο, οριζόντια χειρολαβή μήκους 0,60μ, με μηχανισμό αυτόματης επαναφοράς με αντίσταση 15 έως 20 N. Επίσης θα φέρει μεταλλικό έλασμα σε ύψος μέχρι 0,25μ, για προστασία της θύρας από τα υποπόδια των αμαξιτίων.

Φωτισμός

Οι διακόπτες φωτισμού θα έχουν πλακέτα με μεγάλη επιφάνεια, και θα είναι τοποθετημένοι σε ύψος 0,90 - 1,10μ από την τελική επιφάνεια του δαπέδου. Ο φωτισμός των χώρων θα είναι διάχυτος (100 έως 200 Lux).

Νιπτήρας και Μπαταρία Νιπτήρα

Θα υπάρχει επιτοίχιος ανατομικός νιπτήρας, με ελάχιστες διαστάσεις 0,60X0,60μ. Το ύψος του νιπτήρα θα είναι 0.85μ. από το δάπεδο για το επάνω μέρος του και 0.70μ. για το κάτω, με ελεύθερο χώρο κάτω από τον νιπτήρα ώστε να μην ενοχλούνται τα γόνατα του χρήστη αναπηρικού αμαξιδίου. Ο νιπτήρας θα τοποθετηθεί δίπλα στη λεκάνη, το δε εμπρόσθιο άκρο του θα βρίσκεται στην ίδια ευθεία με την εσωτερική παρειά της λεκάνης. Η απόσταση μεταξύ του άκρου της λεκάνης και του νιπτήρα θα ληφθεί να έχει απόσταση μεταξύ 0.10μ. έως 0.25μ., έτσι ώστε να είναι δυνατή η χρήση του νιπτήρα από καθήμενο στη λεκάνη άτομο. Η αγκύρωση του νιπτήρα θα είναι τέτοια ώστε να αντέχει σε κατακόρυφη φόρτιση 100Kg. Η μπαταρία του νιπτήρα θα είναι αναμικτική, τύπου "χειρουργίου". Ο Καθρέπτης θα είναι τοποθετημένος πάνω από το νιπτήρα με ελαφριά κλίση. Το κάτω μέρος του θα βρίσκεται σε ύψος περίπου 1.00μ. από το δάπεδο και το πάνω 2.00μ.

Λεκάνη και Χειρολαβές

Θα χρησιμοποιηθεί κοινού τύπου λεκάνη με ύψος 0.45μ. Το καζανάκι θα είναι χαμηλής πίεσεως με εύχρηστο χειρισμό τοποθετημένο πάνω στη σπαστή χειρολαβή. Εκατέρωθεν της λεκάνης θα αγκυρωθούν, ώστε να αντέχουν βάρος 100 kg, δύο σπαστού τύπου μη ολισθηρές χειρολαβές μήκους περίπου 0.75μ. και με το επάνω μέρος τους σε ύψος 0.70μ. από το δάπεδο, που θα φέρουν και στέλεχος ανάρτησης χαρτιού τουαλέτας. Οι χειρολαβές θα έχουν διάμετρο 0,035 - 0,040μ και θα εξέχουν 0,04 – 0,05μ από τον τοίχο.

Σε όλους τους χώρους υγιεινής και σε κατάλληλες θέσεις θα υπάρχουν κρεμάστρες σε δύο ύψη, στο 1.20μ και 1,70μ από την τελική επιφάνεια του δαπέδου.

Δάπεδο

Τα υλικά κατασκευής του δαπέδου θα εξασφαλίζουν αντολισθηρότητα, ομοιογένεια, μικρή ανακλαστικότητα και ευκολία στον καθαρισμό και την συντήρηση. Θα ληφθεί μέριμνα ώστε να υπάρχουν χρωματικές αντιθέσεις μεταξύ δαπέδου, τοίχων, ειδών υγιεινής και θυρόφυλλου ώστε σε συνδυασμό με τον άπλετο φωτισμό του χώρου, να διευκολύνονται τα άτομα με περιορισμένη όραση.

Οι χώροι υγιεινής θα σημειωθούν σε διάφορα σημεία σωστά και ευκρινώς. Οι πινακίδες σήμανσης θα φέρουν το σύμβολο "W.C" με την ύπαρξη του Διεθνούς Συμβόλου Πρόσβασης (ΔΣΠ) και την αναγραφή της λειτουργίας τους και σε γραφή Braille.

6.5.3 Σήμανση εξωτερικών χώρων

Επιδιώκοντας την αυτόνομη κίνηση όλων των επισκεπτών, σε κεντρικά σημεία του κοινόχρηστου εξωτερικού χώρου της Μονής θα υπάρχει κατάλληλη σήμανση, ώστε να είναι εύκολα αναγνωρίσιμες οι προσφερόμενες εξυπηρετήσεις για άτομα με αναπηρίες (πρόσβαση ατόμων σε αμαξίδιο, ατόμων τυφλών ή με περιορισμένη όραση, κείμενα σε γραφή Braille, W.C., θέσεις στάθμευσης).

Στην κύρια είσοδο κάθε κτιρίου προς χρήση από τους επισκέπτες και σε προσβάσιμο σημείο, θα παρέχονται όλες οι αναγκαίες πληροφορίες σύμφωνα με την προβλεπόμενη χρήση του. Οι επεξηγηματικές πινακίδες (σήμανσης και πληροφόρησης) θα τοποθετηθούν σε ύψος 1.40-1.60μ από το δάπεδο. Θα είναι κατασκευασμένες από μη ανακλαστικό υλικό, με χρωματική αντίθεση σχεδίων ή γραμμμάτων και υπόβαθρου. Θα έχουν ανάγλυφο τμήμα και οι πληροφορίες θα παρέχονται και σε γραφή Braille, ώστε να είναι δυνατόν να διαβαστούν και από άτομα με προβλήματα όρασης.

6.6 Φυσική Προσβασιμότητα στον εκθεσιακό χώρο

Αναφορικά με τη φυσική πρόσβαση των επισκεπτών με αναπηρίες στους εσωτερικούς χώρους του μουσείου έχουν προβλεφθεί οι εξής παροχές, όπως περιγράφονται στα υποκεφάλαια που ακολουθούν.

6.6.1 Κύρια είσοδος Μουσείου

Στην κύρια είσοδο του Μουσείου, θα παρέχονται όλες οι αναγκαίες πληροφορίες σύμφωνα με την προβλεπόμενη χρήση του. Οι πληροφορίες θα παρέχονται και σε ανάγλυφη γραφή Braille.

Η διαμόρφωση της κύριας εισόδου του μουσείου, ώστε να είναι προσβάσιμη και από άτομα με αναπηρίες έχει ήδη υλοποιηθεί. Προκειμένου να διατηρείται σε χαμηλό επίπεδο η φυσική προσπάθεια εισόδου στο εσωτερικό του Μουσείου και να παρέχει ασφάλεια σε όλους τους χρήστες έχει καλυφθεί η υψομετρική διαφορά μεταξύ της εισόδου του Μουσείου και του αύλειου χώρου με κεκλιμένο επίπεδο,

το οποίο πληροί τις πρόνοιες των σχετικών παραγράφων της νομοθεσίας. Η πόρτα εισόδου, έχει σχεδιαστεί να επιτρέπει την προσπέλαση στα άτομα με αναπηρία που χρησιμοποιούν αμαξίδιο. Η θύρα έχει μεγαλύτερο πλάτος από το ελάχιστο επιτρεπόμενο (0,90 μ. από κάσα σε κάσα) και θα φέρει διαφανή φεγγίτη, ώστε να διευκολύνεται ο έλεγχος της κίνησης πίσω από αυτή. Οι χειρολαβές θα έχουν εργονομικό σχήμα Π και θα είναι τοποθετημένες σε ύψος 0.90μ,. Οι θύρες και οι μηχανισμοί τους έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να μην υπάρχουν αιχμηρά σημεία που να δημιουργούν κίνδυνο τραυματισμού στο χρήστη.

Μπροστά από την κύρια είσοδο του μουσείου, τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά, έχει προβλεφθεί ελεύθερος επίπεδος χώρος ελιγμού αναπηρικού αμαξιδίου 1,50X1,50μ. Στο χώρο έχει ληφθεί μέριμνα ώστε να υπάρχει διάχυτος φωτισμός τουλάχιστον 150 lux. Οι κάσες, επίσης, των θυρών θα είναι διαφορετικού χρώματος από τον τοίχο και το θυρόφυλλο, ώστε να είναι εύκολος ο εντοπισμός της θύρας από άτομα με μειωμένη όραση. Τέλος, η πόρτα πυρασφάλειας θα έχει ομοίως εύχρηστη χειρολαβή ώθησης και μικρής αντίστασης μηχανισμό επαναφοράς σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία.

6.6.2 Σήμανση στον εκθεσιακό χώρο

Για τη διασφάλιση της ασφαλούς και αυτόνομης διακίνησης και την διευκόλυνση του προσανατολισμού στον εκθεσιακό χώρο του Μουσείου ατόμων με οπτικές ή/και νοητικές αναπηρίες, στην αρχή της έκθεσης θα παρέχεται επίτοιχη πληροφοριακή σήμανση διαστάσεων 80 X 70 εκ. με απλοποιημένο απτικό διάγραμμα του μουσειακού χώρου και με υπομνηματισμό με μεγαλογράμματη γραφή και σε γραφή Braille, σε κατάλληλο προς ανάγνωση ύψος (περίπου 0,90μ από το δάπεδο) και υπό κλίση 45°, όπου θα σημαίνονται: το σημείο τοποθέτησης του διαγράμματος, η είσοδος, η έξοδος κινδύνου, η υποδοχή, οι εκθεσιακές ενότητες.

Παράλληλα, στην αρχή κάθε μουσειακής αίθουσας θα υπάρχει ανάλογο με το προηγούμενο απτικό διάγραμμα, μικρότερων διαστάσεων, όπου θα σημαίνονται οι προσφερόμενες διευκολύνσεις της κάθε αίθουσας ξεχωριστά, όπως η θέση του διαγράμματος στο χώρο της αίθουσας, η εκθεσιακή ενότητα, τα σημεία που είναι προσβάσιμα και σε άτομα με προβλήματα όρασης. Τα εν λόγω απτικά διαγράμματα θα είναι υπό την μορφή αποσπώμενης καρτέλας μεγέθους Α4.

Τέλος, προβλέπεται οδηγός ενδεικτικής περιήγησης ατόμων τυφλών, ο οποίος θα διατρέχει την έκθεση. Η σύνδεση των παρεμβάσεων αισθητηριακής εμπειρίας, καθώς και ολόκληρη η διαδρομή που

έχει ειδικά σχεδιαστεί για να καλύψει τις ανάγκες ατόμων με οπτικές αναπηρίες, θα σημαίνεται με αντιολισθητική ταινία (ανάλογη με αυτές της επισήμανσης των ακμών των σκαλοπατιών) επικολλημένη σε ύψος περίπου 0,85εκ. από το δάπεδο.

6.6.3 Βασικές αρχές σχεδιασμού για την ασφαλή και άνετη κίνηση και χρήση των παροχών

Για τη διασφάλιση της ασφαλούς και αυτόνομης διακίνησης και χρήσης του μουσειακού χώρου και των παροχών αυτού από τον κάθε επισκέπτη, έχουν σχεδιαστεί τα ακόλουθα:

- Ύπαρξη οπτικών και ακουστικών συστημάτων ασφαλείας και αναγγελιών.
- Εξασφάλιση επάρκειας χώρου για την άνετη κίνηση και των χρηστών αμαξιδίου συνοδών βρεφών σε παιδικό καρότσι, χρηστών λευκού μπάστουνιού και των συνοδών τους, με τη δημιουργία διαδρομών ελεύθερων εμποδίων πλάτους περίπου 1,5μ., όπου είναι εφικτό, εντός του εκθεσιακού χώρου.
- Το δάπεδο σε όλο το μουσειακό χώρο είναι από αντιολισθητικό γρανιτοειδές πλακάκι, ομοιογενές, σταθερό, με μικρή αντανakλαστικότητα και με αντοχή στη χρήση. Η υφή του δαπέδου δεν δυσχεραίνει την πορεία των ατόμων με κινητικές αναπηρίες. Οι αρμοί διαμόρφωσης των δαπέδου είναι 3εκ και δεν δημιουργούν κραδασμούς στην κίνηση αμαξιδίων ή ανατροπές κατά το βάδισμα των εμποδιζόμενων ατόμων.
- Τα τμήματα των πάγκων της υποδοχής έχουν μήκος μεγαλύτερο του ενός μέτρου και ύψος 0.80μ από το δάπεδο, ώστε να εξυπηρετούνται και χρήστες αναπηρικού αμαξιδίου, άτομα χαμηλού αναστήματος, παιδιά.
- Τα στοιχεία που προεξέχουν βρίσκονται σε ύψος 80εκ. και δεν θα εξέχουν πέραν των 30εκ., προκειμένου οι χρήστες λευκού μπάστουνιού να το ανιχνεύουν έγκαιρα.

6.6.4 Αίθουσα προβολής

Η αίθουσα προβολής έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να εξυπηρετεί και άτομα με αναπηρίες. Έχει προβλεφθεί η ύπαρξη θέσεων για άτομα με αναπηρίες και των συνοδών τους στις πρώτες σειρές των καθισμάτων της αίθουσας, ώστε να παρέχεται εύκολη πρόσβαση στην έξοδο κινδύνου, που βρίσκεται στην βόρεια πλευρά της αίθουσας και να διευκολύνεται η οπτικό-ακουστική πρόσληψη της πληροφορίας από την οθόνη προβολής, που θα υπάρχει στον χώρο.

Αποτελεσματική επικοινωνία με τον μουσειολογικό και μουσειογραφικό λόγο

Η έννοια της πρόσβασης δεν εξαντλείται ούτε περιορίζεται μόνο στη φυσική διαδικασία φυσικής προσπέλασης του μουσειακού χώρου, αλλά αφορά και τη δυνατότητα εμπλοκής των επισκεπτών με αναπηρίες στις υπηρεσίες, τα νοήματα και τις ιδέες που διαχέονται εντός αυτού. Για το σκοπό αυτό η μουσειογραφική απόδοση του εκθεσιακού λόγου έχει ως αφετηρία τις δυνατότητες συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων όπως ατόμων με κινητική, αισθητηριακή ή διανοητική αναπηρία καθώς και ατόμων με ειδικές μαθησιακές ανάγκες, ευελπιστώντας να ανταποκριθεί κατά το δυνατόν στις προσδοκίες του συνόλου των επισκεπτών. Έτσι, αναφορικά με την αποτελεσματική παρουσίαση των εκθεμάτων και των μηνυμάτων τους, μέριμνα έχει ληφθεί ως προς τον τρόπο χωροθέτησής τους, τον φωτισμό, την παροχή ερεθισμάτων ενεργοποίησης των αισθήσεων των επισκεπτών της έκθεσης, τους τρόπους και τα μέσα ενίσχυσης του ερμηνευτικού πλαισίου.

7.1 Η κεντρική ιδέα της έκθεσης

Ο βασικός κορμός του θέματος της έκθεσης δομείται γύρω από τον φυσικό κόσμο και πως αυτός συμμετέχει στη λατρεία και τη ζωή της Ορθόδοξης εκκλησίας «δανείζοντας» χώρο, υλικά και μοτίβα, τα οποία μεταπλάθονται, εξιδανικεύονται, καθαγιάζονται, μετουσιώνονται και αναφέρονται μέσω μιας ευχαριστιακής διαδικασίας, από τον άνθρωπο ξανά στον Δημιουργό. Πιο συγκεκριμένα η έκθεση φέρει τον τίτλο «**Ο φυσικός κόσμος στην λατρεία της Εκκλησίας**» και φωτίζει με βάση σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις τα αντικείμενα της συλλογής υπό το πρίσμα των εκκλησιαστικών τεχνών αλλά και των τελετουργικών μυστηριακών χρήσεών τους.

Το θέμα της έκθεσης αποτελεί μια από τις αυτοτελείς ενότητες του κεντρικού σεναρίου του Δικτύου Χριστιανικών Μουσείων και Επισκέψιμων Μνημείων της Ι. Μητροπόλεως Ρόδου με θέμα «Η Ιστορία της Ροδιακής εκκλησίας και ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στο νησί γύρω από την ορθόδοξη λατρεία».

7.2 Οι στόχοι της μουσειολογικής αφήγησης ²⁴⁹

Θέτοντας ως κεντρικό άξονα στον σχεδιασμό τον άνθρωπο, η μουσειολογική αφήγηση επιχειρεί να αναδείξει την αξία των αντικειμένων και των χώρων, τις ιστορίες, τις χρήσεις και τα νοήματά τους μέσα από τα βιώματα και τις μαρτυρίες των ίδιων των ανθρώπων που τα δημιούργησαν, τα χρησιμοποιούσαν ή χρησιμοποιούν ακόμη σε κάποιες περιπτώσεις. Επιδίωξη είναι να παρέχεται στους επισκέπτες πλήθος ερεθισμάτων και ερμηνευτικών εργαλείων με πολλαπλά μέσα και με σεβασμό στη μοναδικότητά τους, προκειμένου να διευκολύνεται κατά το δυνατόν η κατανόηση των θεμάτων που παρουσιάζονται. Παράλληλα, πρόθεση του εγχειρήματος είναι η κινητοποίηση της τοπικής κοινότητας και η συμμετοχή της στις δράσεις του υπό υλοποίηση μουσείου, αλλά και η εμπλοκή των τελευταίων σε εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Ένας από τους βασικούς στόχους είναι η παρουσίαση της συλλογής μέσα από σύγχρονες μουσειολογικές πρακτικές και η αποσαφήνιση του ρόλου των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στην λατρεία αλλά και στην διακόσμηση του ναού και των λειτουργικών αντικείμενων, ώστε να καταστεί η χρήση τους κατανοητή και οικεία στο κοινό.

Σημαντικό στόχο της μελέτης αποτελεί η αξιοποίηση και η νοηματική σύνδεση του εκθεσιακού χώρου με τον παρακείμενο ναό, ο οποίος αναμένεται να λειτουργήσει ως αυθεντικό παράδειγμα, όπου οι επισκέπτες θα μπορούν να παρατηρήσουν όσα πραγματεύονται τα ερμηνευτικά μέσα του μουσειολογικού σεναρίου και να κατανοήσουν τον εκφραστικό και ερμηνευτικό πλούτο της εκκλησιαστικής τέχνης και της ορθόδοξης λειτουργικής ζωής.

²⁴⁹ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

7.3 Η μουσειολογική πρόταση²⁵⁰

Η μουσειολογική προσέγγιση της έκθεσης αξιοποιεί τρία εξαιρετικά ισχυρά συστατικά στοιχεία: τα κειμήλια, το φυσικό κόσμο και τη λατρευτική ζωή της Ορθόδοξης εκκλησίας και προσπαθεί να συνδιαλεχθεί με το κοινό μειώνοντας την χρήση ερμηνευτικών κειμένων και εισάγοντας ισόρροπα την συμμετοχή των ιδιοτήτων της φύσης των ίδιων των εκθεμάτων, ως ερμηνευτικά μέσα. Ο επισκέπτης καλείται να αξιοποιήσει ως αισθητήρια αντίληψη και κατανόηση των αντικειμένων τέσσερις των αισθήσεων του, όπως ακριβώς αντιλαμβάνεται τον κόσμο στον οποίο ζει και κινείται. Προτρέπεται να προσεγγίσει τα αντικείμενα και έξω από τις προθήκες, μέσω μίας εκθεσιακής βιωματικής διαδικασίας «ανακάλυψης» ιδιοτήτων, χρήσεων και συμβολισμών και να αποκομίσει μια «προσωπική ερμηνεία» του πραγματευόμενου θέματος της έκθεσης.

Το μουσειολογικό σενάριο είναι εξελικτικό και κατά την ανάπτυξή του αξιοποιεί το μεγαλύτερο μέρος των αντικειμένων της συλλογής για να παρουσιάσει στους επισκέπτες με αφηγηματική διάθεση μικρές αλλά και ευρύτερες θεματικές ενότητες που ξετυλίγονται παράλληλα και με εξερευνητικό χαρακτήρα. Το προαναφερθέν πλαίσιο διαμορφώνεται κατά κύριο λόγο με την ανάπτυξη αλληλοσυμπληρούμενων μουσειογραφικών εικόνων που ακολουθούν αρθρωτή διάταξη, με αναπαραστατικές προσομοιώσεις διαδικασιών, την αξιοποίηση ποικίλων ερμηνευτικών μέσων καθώς και των δυνατοτήτων της σύγχρονης τεχνολογίας, την ενεργοποίηση των αισθήσεων και της φαντασίας των επισκεπτών, την οπτικοποίηση και απτικοποίηση των πληροφοριών, την απλότητα και περιεκτικότητα των μηνυμάτων που παρέχονται από το εποπτικό υλικό. Παράλληλα, επιχειρείται η κατά το δυνατόν ανεμπόδιστη «προσβασιμότητα» και μια ευχάριστη, δημιουργική ερμηνευτική προσέγγιση και περιήγηση για διαφορετικές ομάδες κοινού, με ειδικό ενδιαφέρον στα άτομα με αναπηρίες ή /και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Σε όλα τα παραπάνω θα συνεπικουρεί και η πολιτιστική διαδρομή «Περίπατος στο χώρο και τον χρόνο» μέσω της οποίας ο επισκέπτης θα δύναται να γνωρίσει κι άλλα παρακείμενα μνημεία, αλλά και το φυσικό κάλλος της περιοχής.

Η βιωματική λοιπόν μάθηση, η αποκόμιση μιας προσωπικής αυθεντικής εμπειρίας και η ενεργοποίηση των αισθήσεων των επισκεπτών είναι μερικά από τα συστατικά της μουσειολογικής αντίληψης της έκθεσης που κινείται στο πλαίσιο που διαμορφώνεται από τις συντεταγμένες του καταστατικού του Επικοινωνιακού και Μορφωτικού Ιδρύματος της Ιεράς Μητροπόλεως Ρόδου και τους στρατηγικούς άξονες ανάπτυξης του Δικτύου.

²⁵⁰ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

7.4 Θεματικοί άξονες της αφήγησης²⁵¹

Το μουσειολογικό πρόγραμμα της έκθεσης, μέσω του οποίου παρουσιάζεται το θέμα «**Ο φυσικός κόσμος στην λατρεία της εκκλησίας**», συγκροτείται από τέσσερις θεματικές ενότητες αξιοποιώντας το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής στο πλαίσιο της εκθεσιακής αφήγησης.

Η **πρώτη** έχει εισαγωγικό χαρακτήρα, προκειμένου ο επισκέπτης να κατανοήσει στοιχεία της ταυτότητας του χώρου και του τόπου στον οποίο βρίσκεται, στοιχεία που συνδέονται άρρηκτα με τον χαρακτήρα της έκθεσης και τα πραγματευόμενα σε αυτήν θέματα. Περιλαμβάνει τρεις επιμέρους ενότητες με θέματα την Ιστορία της Ι. Μονής Σκιαδίου, το Μητροπολιτικό Δίκτυο και την πολιτιστική διαδρομή «Περίπατος στο χώρο και τον χρόνο του Σκιαδίου». Ακολουθούν οι υπόλοιπες δύο ενότητες που αποτελούν και τις κύριες ενότητες του μουσειολογικού προγράμματος.

Τη σύμπραξη όλης της Κτίσης και τη μυστηριακή συνομιλία της με το Θεό επιχειρεί να παρουσιάσει η **δεύτερη ενότητα** με υπότιτλο “**Τι σοι προσενέγκωμεν Χριστέ...**” μέσα από χωρία της βυζαντινής υμνογραφίας και από έναν αριθμό εκκλησιαστικών αντικειμένων και φυσικών υλικών που σχετίζονται με αυτά σε πέντε ξεχωριστές υποενότητες: Άγιο Μύρο, Κερί, Έλαιον, Θυμίαμα, Σίτος και Οίνος. Στην υποενότητα για το Άγιο Μύρο, για παράδειγμα, μέσω εικόνων και φυσικών δειγμάτων, μικρών κειμένων αλλά και με την προβολή ενός ολιγόλεπτου βίντεο από την παρασκευή του Αγίου Μύρου το 2012, θα απαντήσουμε στα εύλογα ερωτήματα ποιοι και κάθε πότε, ποια είναι τα συστατικά του και από πού προέρχονται, πως και που χρησιμοποιείται. Στόχος της ενότητας είναι μέσα από την βιωματική αναζήτηση στοιχείων που συνδέουν την Ορθόδοξη πρακτική με το φυσικό περιβάλλον, να προσφερθεί μια μουσειακή εμπειρία που θα ενεργοποιεί τις αισθήσεις και θα διευρύνει την οπτική για τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την εκκλησιαστική τέχνη. Μιας τέχνης που προσεγγίζεται όχι μόνο από τη θρησκευτική της πλευρά, αλλά και ως πηγή ποικίλων πολιτισμικών πληροφοριών.

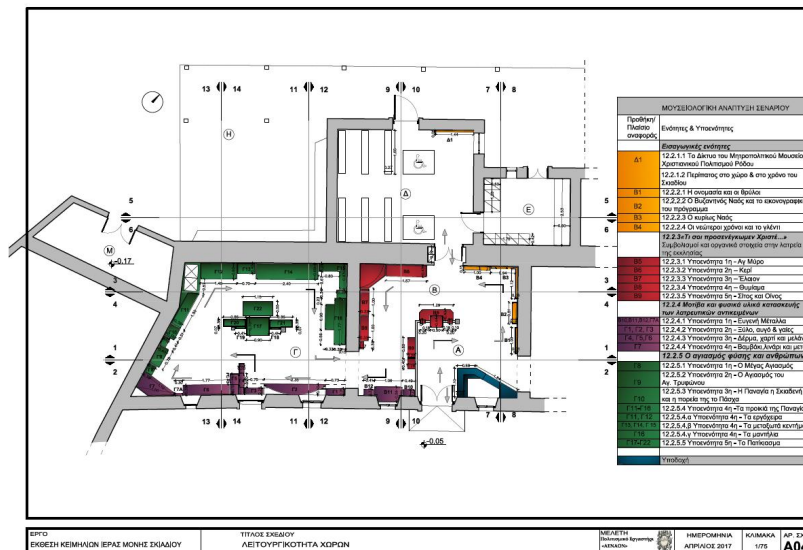
Η τρίτη εκθεσιακή ενότητα «**Μοτίβα και φυσικά υλικά κατασκευής των λατρευτικών αντικειμένων**» είναι αφιερωμένη στα φυσικά υλικά - πρώτες ύλες κατασκευής των λατρευτικών αντικειμένων και στα μοτίβα που δανειζόμαστε από τον φυσικό κόσμο για την διακόσμηση τους. Περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες, στις οποίες θα φιλοξενηθούν αντιπροσωπευτικά δείγματα εκκλησιαστικής και λαϊκής τέχνης, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον τόσο για την εκτελεστική τους ομορφιά, όσο και για τους συμβολισμούς και τον πλούτο των διακοσμητικών τους θεμάτων. Στη μεγαλύτερή τους έκταση, εκείνο που τα χαρακτηρίζει είναι η επικράτηση του φυσιοκρατικού στοιχείου, γεγονός που τα συνδέει με τους στόχους της μουσειολογικής αφήγησης. Μεταλλικά λειτουργικά

²⁵¹ Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

αντικείμενα, εικόνες, χαρτώο υλικό και κεντήματα, λιτά ή χρυσοκέντητα, που ιστορούν τα σωτηριολογικά μηνύματα της εκκλησίας και τις αρχές του Ορθόδοξου Δόγματος, αντικατοπτρίζουν την ανθρώπινη ψυχή και την ανάγκη ανταπόδοσης σεβασμού στον Δημιουργό και τα Δημιουργήματά Του.

Στην τέταρτη, τέλος, ενότητα με τίτλο “Ο αγιασμός φύσης και ανθρώπων” επιχειρείται να σκιαγραφηθεί η σημασία του ύδατος για τον Χριστιανισμό και τους κατοίκους της Ρόδου, με αφετηρία τα αντικείμενα της Συλλογής, τα οποία θα χωροθετηθούν σε επτά αλληλένδετες εκθεσιακές υποενότητες. Μια σημαντική λειτουργική πρακτική αγιασμού της φύσης και του ανθρώπου είναι η Λιτανείωση. Στην περιοχή της Νότιας Ρόδου και στη Χάλκη η περιοδική λιτανεία της εικόνας της Παναγίας της Σκιαδενης, οι έκτακτες λιτανείες, καθώς και η επίσκεψη της εικόνας σε σπίτια πιστών ή αρρώστων, αλλά και στα νοσοκομεία της Ρόδου έχει προσλάβει μια ιδιαίτερη σημασία. Η πρακτική αυτή συνδέεται άμεσα με τα μοναδικής ομορφιάς και λαογραφικής αξίας χειροτεχνήματα της συλλογής, που στον εκθεσιακό χώρο θα ενισχυθεί και με τις αφηγήσεις των ανθρώπων του νησιού, που διασώζουν βιωμένες συνήθειες, με στόχο να διαφανεί η παρουσία της Παναγίας της Σκιαδενης στη ζωή και τα έθιμα του χθες που ταξιδεύουν στο σήμερα.

Ο αφηγηματικός λόγος συνδέεται στενά με τον τόπο και τους ανθρώπους του, φέρνει στο φως τα προσωπικά τους βιώματα και αντανακλά την πίστη και τις δοξασίες τους σχετικά με την εικόνα της Παναγίας της Σκιαδενης.

Η λειτουργικότητα των χώρων²⁵²

²⁵² Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέλιαν”

7.5 Στοχεύοντας σε μια πολυ-αισθητηριακή εμπειρία

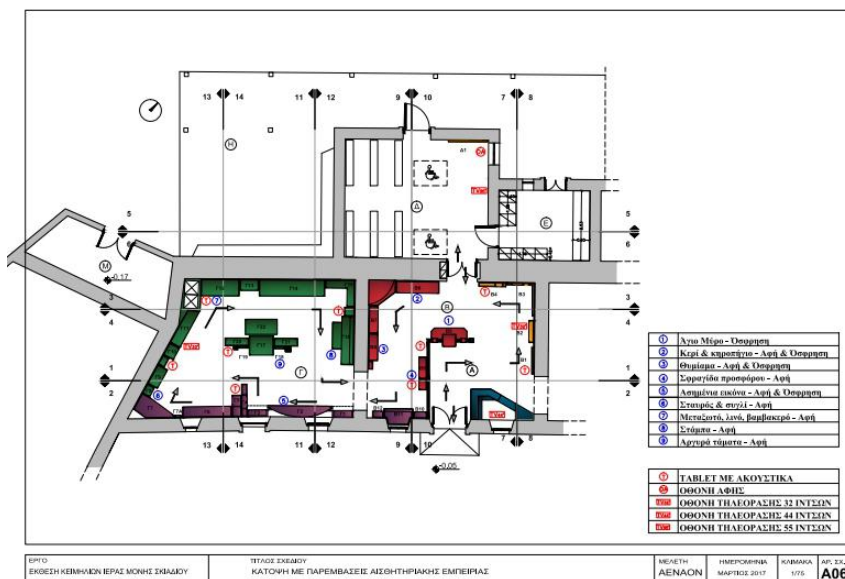
Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της Μουσειολογικής πρότασης, πλήθος ερεθισμάτων και ερμηνευτικών εργαλείων με πολλαπλά μέσα και με σεβασμό στη μοναδικότητα του επισκέπτη θα διευκολύνουν την κατανόηση της γνωστικής πληροφορίας και την επικοινωνία με τα νοήματα της έκθεσης. **Η παροχή πολλαπλών μέσων αναπαράστασης του νοήματος, πολλαπλών μέσων δράσης και εμπλοκής, ανταποκρίνεται στη διαφορετικότητα και την ανθρώπινη πολυμορφία και δίνει στον επισκέπτη τη δυνατότητα της επιλογής του τρόπου πρόσληψης της γνώσης, ανάλογα με τις ανάγκες, τις δυνατότητες, τα ενδιαφέροντά του.**

Μέσω του μουσειογραφικού σχεδιασμού η έκθεση θα ανταποκρίνεται και θα ενεργοποιεί περισσότερες από μια αισθήσεις (όραση, ακοή, αφή, όσφρηση) με στόχο την αισθητηριακή πρόσβαση όλων των επισκεπτών στα νοήματα της εκθεσιακής αφήγησης και την προσέγγιση της γνώσης μέσω βιωματικών και διαδραστικών μεθόδων και πρακτικών. Πιο συγκεκριμένα, στον εκθεσιακό χώρο θα δημιουργηθούν στοχευμένες στάσεις στην πορεία των επισκεπτών, όπου σε ειδικά διαμορφωμένα ερμάρια “πολυαισθητηριακής εμπειρίας” θα τοποθετηθούν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος (κερί, λιβάνι, μετάξι κ.α.), τα οποία θα λειτουργούν ως διαδραστικά εκθέματα, εξυπηρετώντας τους στόχους της μουσειολογικής αφήγησης και δημιουργώντας στον επισκέπτη μια αίσθηση διαρκούς αναζήτησης και συμμετοχής. Ο επισκέπτης με αρωγό και των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι πολυμεσικές εφαρμογές, θα μπορεί μέσω της όρασης, της όσφρησης, της ακοής να γνωρίσει τη σύσταση στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και να συνδέσει και να κατανοήσει το ρόλο, τη σημασία και την εικονογραφική τους παρουσία στην Ορθόδοξη λατρευτική ζωή. Για την πρόσβαση όλων των επισκεπτών στο εν λόγω εγχείρημα οι ειδικές κατασκευές θα τοποθετηθούν σε ανάλογο προς χρήση ύψος, ώστε να εξυπηρετούνται και επισκέπτες χρήστες αναπηρικού αμαξιδίου, άτομα χαμηλού αναστήματος, παιδιά.

7.6 Πορεία περιήγησης ατόμων με οπτικές αναπηρίες

Εντός του εκθεσιακού χώρου θα ενσωματωθεί μια μόνιμη έκθεση “πολυαισθητηριακής εμπειρίας” ειδικά σχεδιασμένη για να εξυπηρετεί τις ανάγκες και των ατόμων με οπτικές αναπηρίες. Παρά το γεγονός ότι οι ειδικές προθήκες έχουν σχεδιαστεί για να ενισχύσουν τον διάλογο του μουσείου με συγκεκριμένες ομάδες κοινού, αυτών των ατόμων με οπτικές ή ορισμένες διανοητικές αναπηρίες, θα δίνεται η δυνατότητα σε όλους τους επισκέπτες να “γνωρίσουν” πολύπλευρα το αντικείμενο της γνώσης, να εξερευνήσουν, να παρατηρήσουν, να αισθανθούν, να βιώσουν και εν τέλει να κατανοήσουν τον εκφραστικό και ερμηνευτικό πλούτο της εκκλησιαστικής τέχνης και της Ορθόδοξης λειτουργικής ζωής

Η πολυαισθητηριακή περιήγηση αντιμετωπίστηκε από την αρχή ως μια ακόμη ερμηνευτική προσέγγιση, ως ένας εναλλακτικός τρόπος ανάγνωσης της μόνιμης έκθεσης που προτείνει η μουσειολογική πρόταση, με αυξημένες, ωστόσο, δυνατότητες πρόσβασης μέσω της αφής, της όσφρησης, της ακοής. Για τον σχεδιασμό της ακολουθήθηκαν τα βασικά στάδια σχεδιασμού και ανάπτυξης μιας έκθεσης, ενώ αποφασίστηκε να διατηρηθεί η αφηγηματική δομή της μουσειολογικής πρότασης, για να αποφευχθεί τυχόν αίσθημα αποκλεισμού των συγκεκριμένων ομάδων επισκεπτών από την μόνιμη έκθεση.

Κάτοψη με παρεμβάσεις πολυαισθητηριακής εμπειρίας²⁵³

²⁵³ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

Πιο συγκεκριμένα, η σηματοδοτημένη απτική περιήγηση, σε συνέπεια και αλληλουχία με το μουσειολογικό σενάριο διαρθρώνεται στις τρεις εισαγωγικές ενότητες της αίθουσας Α, στις τρεις ενότητες του κυρίως θέματος που αναπτύσσονται στις αίθουσες Β και Γ, καθώς και στην αίθουσα προβολών (αίθουσα Δ).

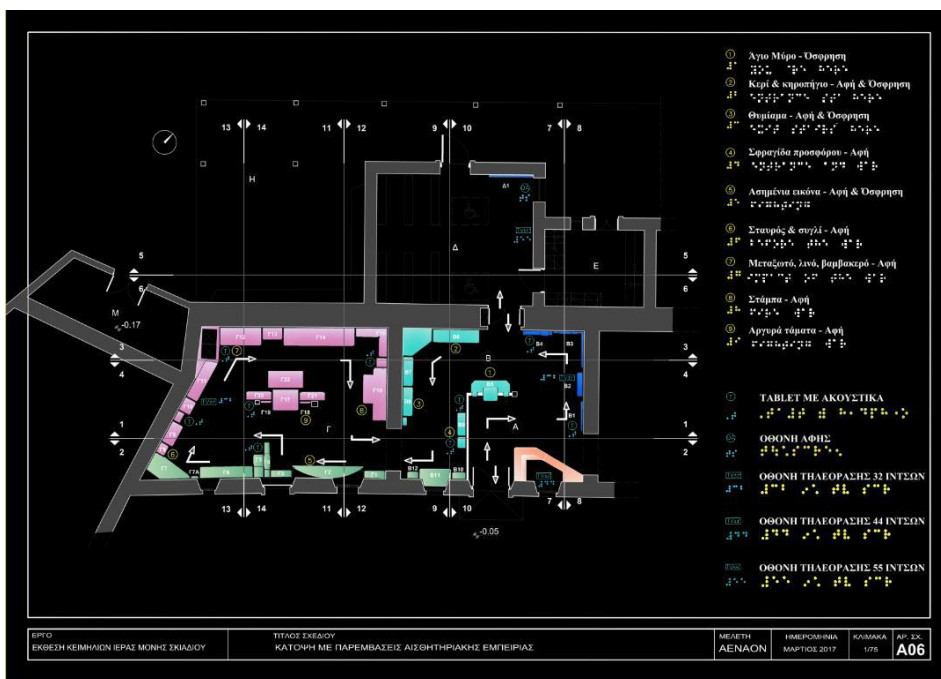
Η μελέτη προβλέπει τη **δημιουργία είκοσι τεσσάρων (24) στοχευμένων στάσεων** στην πορεία των επισκεπτών. Η προσαρμογή των οπτικών πληροφοριών σε μία απτικοποιημένη και όχι μόνο μορφή, θα πραγματοποιηθεί με τη χρήση επιλεγμένων και αντιπροσωπευτικών αυθεντικών αντικειμένων της Συλλογής και αντιγράφων αυτών, με την παροχή απτικών διαγραμμαμάτων και μακετών, με την αρωγή των δυνατοτήτων της τεχνολογίας. Ακολουθώντας τους στόχους της μουσειολογικής αφήγησης, απτικά εκθέματα θα αποτελέσουν νεώτερα λατρευτικά και χρηστικά αντικείμενα (ασημένα εικόνα με πάμφυλλο, κηροπήγιο, σφραγίδα πρόσφορου, υφασμάτινα αντικείμενα διαφορετικής σύστασης, σφραγίδα αποτύπωσης σχεδίου σε ύφασμα), καθώς και στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος που σχετίζονται άμεσα με τη σύσταση και τη λειτουργική χρήση των αντικειμένων της Συλλογής, όπως Άγιο Μύρο, κερί, θυμιάματα, μετάξι λινάρι, βαμβάκι). Τα απτικά εκθέματα που έχουν επιλεγεί θα παρέχουν μια κατανοητή εξήγηση του θέματος της έκθεσης και θα τοποθετηθούν έτσι ώστε να συνδέονται εννοιολογικά μεταξύ τους, αλλά και με την εκθεσιακή αφήγηση, αποσκοπώντας σε μια ενεργητική, διερευνητική και διαλεκτική επεξεργασία της γνώσης. Η επιλογή των αντικειμένων έγινε με κριτήριο τα νοήματα που μπορούν να αφηγηθούν, το υλικό κατασκευής τους, το σχήμα τους, την υφή τους, τις δυνατότητες κατανόησης μέσω της αφής του εικονογραφικού τους πλούτου.

Τομές του εκθεσιακού χώρου²⁵⁴

²⁵⁴ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

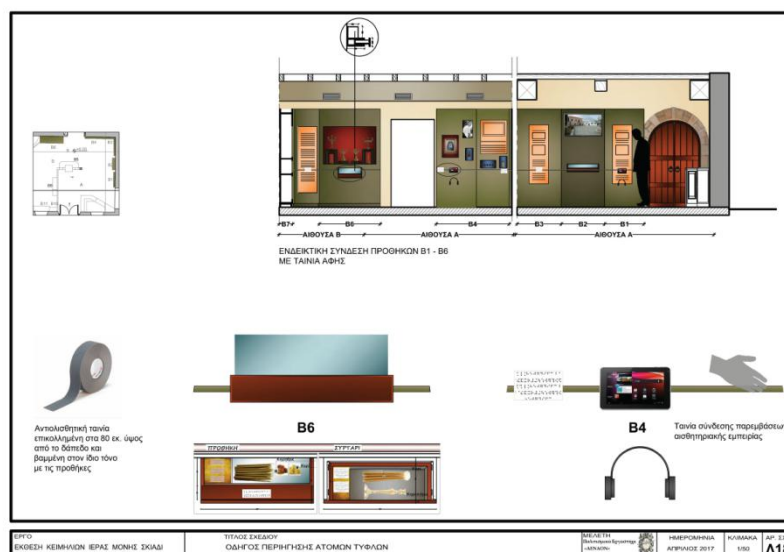
Στην έναρξη της έκθεσης ένα επιτοίχιο και υπό κλίση 45ο απτικό διάγραμμα με την κάτοψη του εκθεσιακού χώρου, θα σηματοδοτεί την περιήγηση στις εκθεσιακές ενότητες, διευκολύνοντας τον προσανατολισμό και την αυτόνομη κίνηση των επισκεπτών.

Απτικό διάγραμμα με την κάτοψη του Μουσείου και την προτεινόμενη διαδρομή περιήγησης για άτομα με οπτικές και ορισμένες διανοητικές αναπηρίες.²⁵⁵

Στο χώρο της υποδοχής (αίθουσα Α), ο επισκέπτης θα μπορεί να λάβει έντυπο ενημερωτικό υλικό σε γραφή Braille και σε μεγαλογράμματη γραφή, καθώς και πληροφορίες από το προσωπικό του μουσείου για την κίνησή του στην έκθεση. Ο οδηγός ενδεικτικής περιήγησης για άτομα με οπτικές αναπηρίες, που θα διατρέχει την έκθεση και θα συνδέει τις παρεμβάσεις αισθητηριακής εμπειρίας, καθώς και ολόκληρη τη διαδρομή, εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό. Η σύνδεση των παρεμβάσεων αισθητηριακής εμπειρίας θα σημαίνεται με αντιολισθητική ταινία (ανάλογη με αυτές της επισήμανσης των ακμών των σκαλοπατιών) επικολλημένη σε ύψος περίπου 0,85εκ. από το δάπεδο.

²⁵⁵ Προσωπικό αρχείο Μαρίας Πίσπα

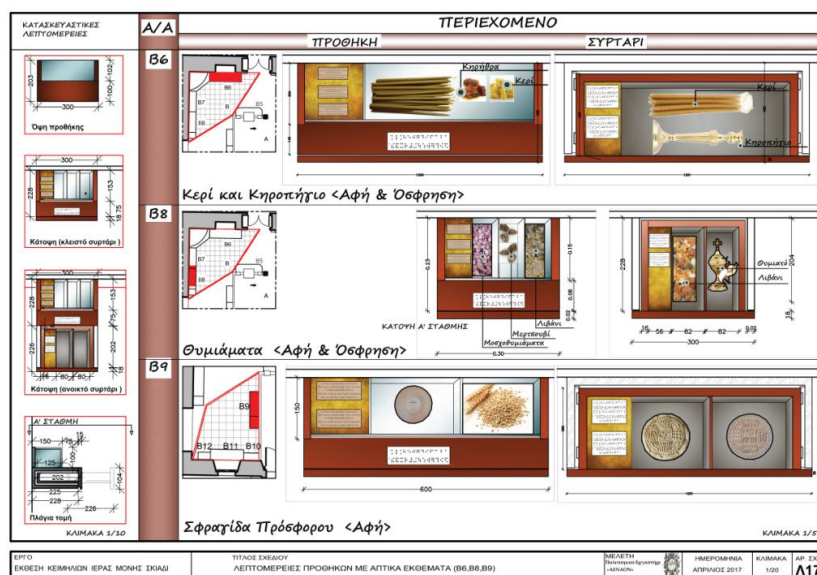
Οδηγός περιήγησης ατόμων με οπτικές αναπηρίες²⁵⁶

Η περιήγηση ξεκινά με τις εισαγωγικές ενότητες της έκθεσης, όπου ο επισκέπτης μέσω διαδραστικών εφαρμογών λαμβάνει μια σύντομη και περιεκτική πληροφόρηση που αφορά το τοπικό δίκτυο και το Δίκτυο του Μητροπολιτικού Μουσείου της Ρόδου. Παράλληλα, η ενότητα οριοθετεί τον μουσειακό χώρο και διηγείται την ιστορία και τους μύθους της Ιεράς Μονής και της εικόνας της Παναγίας Σκιαδενης μέσω ηχητικών μαρτυριών, ενός απτικού διαγράμματος σχετικού με τον μύθο που συνδέει τη Μονή με τη βραχονησίδα Χτένιες, το λεγόμενο μαρμαρωμένο καράβι ή πετροκάραβο, καθώς και με πληροφοριακό υλικό σε μεγαλογράμματη γραφή και σε γραφή Braille.

Η πορεία συνεχίζεται στην δεύτερη ενότητα “Τι σοι προσενέγκωμεν Χριστέ...” με πρώτη στάση το εισαγωγικό κείμενο της ενότητας για να ακολουθήσει η προθήκη πολυαισθητηριακής ανακάλυψης με την ύπαρξη εντός αυτής Άγιου Μύρου, όπου ο επισκέπτης προτρέπει να χρησιμοποιήσει την αίσθηση της όσφρησης. Το ειδικό πληροφοριακό υλικό και η προβολή ενός ολιγόλεπτου βίντεο από την παρασκευή του Αγίου Μύρου το 2012 θα επιτρέψουν την καλύτερη κατανόηση του θέματος. Η επόμενη στάση σχετίζεται με το κερί, όπου ο επισκέπτης με αρωγό το κερί της μέλισσας, ένα κηροπήγιο της συλλογής και με το σχετικό ενημερωτικό υλικό σε μεγαλογράμματη γραφή και σε γραφή Braille προτρέπει να αξιοποιήσει την αίσθηση της αφής και της όσφρησης για να κατανοήσει την σημασία και την σύνδεση της φυσικής ύλης του κεριού στην ορθόδοξη λειτουργική πρακτική. Με την αίσθηση της αφής και της όσφρησης θα εξερευνήσει και τον επόμενο σταθμό που

²⁵⁶ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

αφορά το θυμίαμα μέσα από δείγματα διαφόρων ειδών λιβανιού, μεταξύ των οποίων και ρητίνη των δέντρων «λιβανιές» από το περιβόλι της Μονής²⁵⁷, με στόχο να περιεργαστεί και να αναγνωρίσει την διαφοροποίηση ως προς την οσμή, αλλά και να συνδέσει τις φυσικές αυτές ύλες με το θυμιατό από τη συλλογή που θα εκτίθεται στην ίδια προθήκη. Στην τελευταία υποενότητα ο επισκέπτης προτρέπει να εξερευνήσει μία σφραγίδα πρόσφορου, καθώς και την πρώτη ύλη για την παρασκευή του, δηλαδή το φυτό και τον καρπό του σιταριού, με στόχο να κατανοήσει την πνευματική ένωση ανθρώπων και Θεού, με τη συμβολή του Οίνου και του Σίτου και με αφετηρία τη συμβολική λειτουργία των αντικειμένων της Συλλογής.

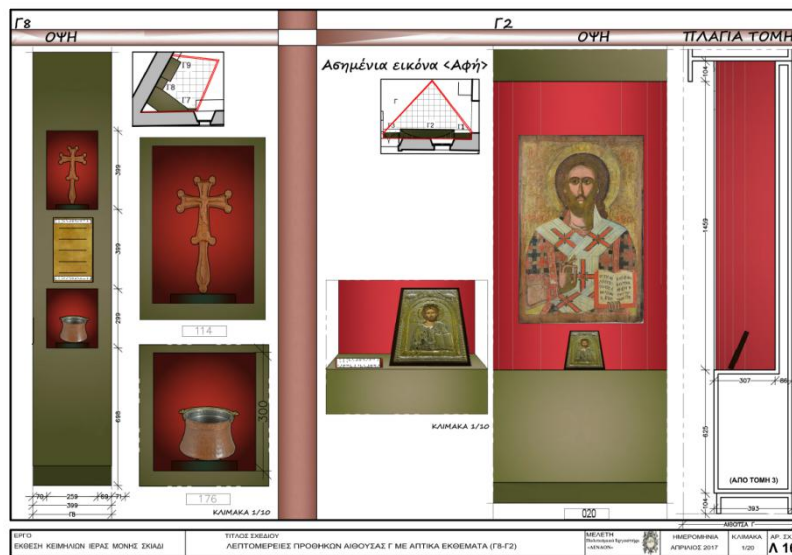
Ερμάρια με παρεμβάσεις πολυαισθητηριακής εμπειρίας²⁵⁸

Η τρίτη εκθεσιακή ενότητα “**Μοτίβα και φυσικά υλικά κατασκευής των λατρευτικών αντικειμένων**» είναι αφιερωμένη στα φυσικά υλικά - πρώτες ύλες κατασκευής τους και στα μοτίβα που δανειζόμαστε από τον φυσικό κόσμο για την διακόσμησή τους. Πρώτη στάση εξερεύνησης του νοήματος της ενότητας θα αποτελέσει το εισαγωγικό κείμενο, το οποίο θα οδηγήσει στο απτικό έκθεμα μιας ασημένιας εικόνας του Χριστού, όπου ο επισκέπτης θα μπορεί να αισθανθεί μερικές από τις ιδιότητες του υλικού, αλλά και να ανιχνεύσει τον φυτικό πλούτο της διακόσμησης. Ακολουθεί ακουστικό υλικό μέσω πολυμεσικής εφαρμογής μαρτυριών ανθρώπων του νησιού με περιεχόμενο που

²⁵⁷ Στο περιβόλι της Ιεράς Μονής υπάρχουν δύο δέντρα τα οποία στην τοπική διάλεκτο τα ονομάζουν λιβανιές. Τα δέντρα αυτά θα είναι επισκέψιμα μέσα από την προτεινόμενη πολιτιστική διαδρομή, ενώ δείγματα από τη ρητίνη αυτών θα υπάρχουν σε συρτάρι ανακάλυψης, με στόχο οι επισκέπτες να περιεργαστούν και να αναγνωρίσουν την οσμή του σε σύγκριση με άλλα είδη λιβανιού.

²⁵⁸ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

σχετίζεται με την ενότητα, ενώ στη συνέχεια μια ακόμα προτροπή ανακάλυψης της γνώσης περιμένει τον επισκέπτη. Ένας σταυρός και ένα συγλί θα αφηγηθούν τη δική τους ιστορία με μέσο την αφή.

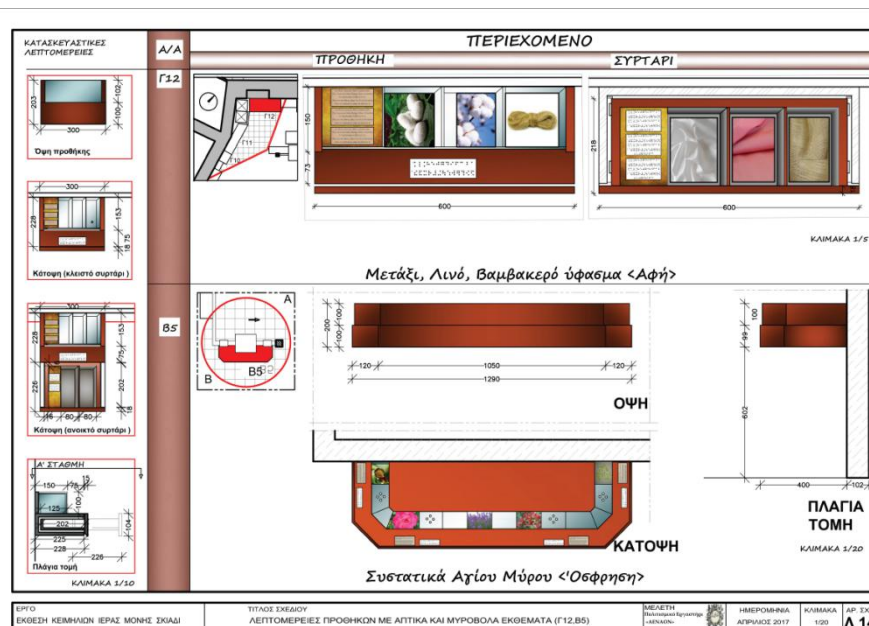
Απτικό έκθεμα: Ασημένια εικόνα του Χριστού²⁵⁹

Η τέταρτη εκθεσιακή ενότητα «**Ο αγιασμός φύσης και ανθρώπων**» θα σκιαγραφεί και μέσω του εισαγωγικού κειμένου της σε μεγαλογράμματη γραφή και σε γραφή Braille τη σχέση του ύδατος με τον Χριστιανισμό, αλλά και την σημαντική λειτουργική πρακτική για τους κατοίκους της Νότιας Ρόδου και της Χάλκης της λιτάνευσης της εικόνας της Παναγίας της Σκιαδενης. Το πλαίσιο αυτό θα ενισχύεται στην πορεία των επισκεπτών με τις σχετικές του θέματος αφηγήσεις κατοίκων του τόπου μέσω τριών πολυμεσικών εφαρμογών. Επιπρόσθετα, η έκθεση σε ερμάρια πολυαισθητηριακής εμπειρίας απτικών αντικειμένων από ύφασμα διαφορετικού υλικού κατασκευής (βαμβάκι, λινάρι, μετάξι), αφενός θα συνδέσει την πρώτη ύλη με το παραγόμενο προϊόν και αφετέρου θα κάνει αισθητή μέσω της αφής την διαφοροποίηση των αντικειμένων ως προς την υφή. Συμπληρωματικά, απτικά εκθέματα θα αποτελέσουν και δύο σφραγίδες παραγωγής μοτίβων σε ύφασμα, με την σχεδιαστική τους αποτύπωση σε μεγεθυμένη και ανάγλυφη μορφή για την καλύτερη κατανόηση της τεχνικής διακόσμησης των υφασμάτων αντικειμένων.

Στην ενότητα, για παράδειγμα, «Τα προικιά της Παναγίας», η έκθεση απτικών αντικειμένων από ύφασμα διαφορετικού υλικού κατασκευής (βαμβάκι, λινάρι, μετάξι), αφενός θα συνδέσει την πρώτη ύλη με το παραγόμενο προϊόν και αφετέρου θα κάνει αισθητή μέσω της αφής την διαφοροποίηση των αντικειμένων ως προς την υφή. Συμπληρωματικά, απτικά εκθέματα θα αποτελέσουν και δύο σφραγίδες

²⁵⁹ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

παραγωγής μοτίβων σε ύφασμα, με την σχεδιαστική τους αποτύπωση σε μεγεθυμένη και ανάγλυφη μορφή για την καλύτερη κατανόηση της τεχνικής διακόσμησης των υφασμάτων αντικειμένων. Τελευταία στάση της ενότητας θα αποτελέσει η εξερεύνηση της γνώσης μέσω της αφής των αργυρών ταμάτων της συλλογής, μερικά από τα οποία λόγω του εικονογραφικού τους θέματος, ίσως συνδεθούν με στιγμές ή συναισθήματα των επισκεπτών.

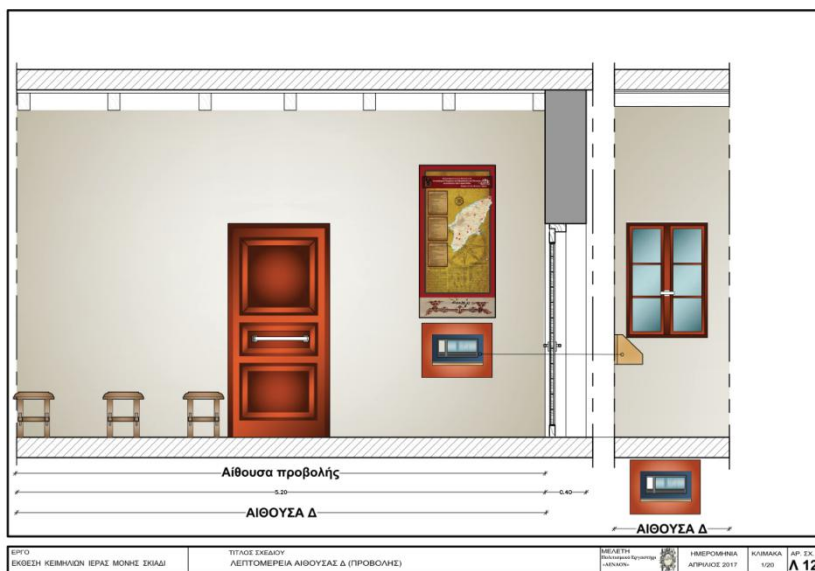
Ερμάρια με παρεμβάσεις πολυαισθητηριακής εμπειρίας²⁶⁰

Η περιήγηση στον εκθεσιακό χώρο ολοκληρώνεται με την αίθουσα προβολής (αίθουσα Δ), όπου μέσω οθόνης αφής θα παρουσιάζεται το Δίκτυο Χριστιανικών Μουσείων & Επισκέψιμων Μνημείων του Μητροπολιτικού Μουσείου Χριστιανικού Πολιτισμού Ρόδου, η ιστορία του νησιού με εκτεταμένη αναφορά στην περίοδο της ιπποτοκρατίας, καθώς και ο «Περίπατος στο χώρο και το χρόνο του Σκιαδίου». μέσω της οποίας θα αναδεικνύονται μνημεία και πολιτισμικοί πόροι που γειτνιάζουν με τον εκθεσιακό χώρο. Η οθόνη 32” που θα υπάρχει στο χώρο θα προβάλλει βίντεο σχετικά με τα θέματα της έκθεσης. Η ύπαρξη τέλος θέσεων για άτομα με αναπηρίες και των συνοδών τους στις πρώτες σειρές των καθισμάτων της αίθουσας θα διευκολύνει την ακουστική πρόσληψη της πληροφορίας.

Με έμφαση, λοιπόν, στην αίσθηση της αφής, ενισχύοντας και αφυπνίζοντας και τις υπόλοιπες αισθήσεις μέσω μυρωδιών, ήχων και πολλαπλών ερεθισμάτων, στόχος είναι η δημιουργία ενός ψυχαγωγικού ερμηνευτικού χώρου, ο οποίος θα συμβάλει στη συναισθηματική και διανοητική

²⁶⁰ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αένας”

ανταπόκριση και των επισκεπτών με αναπηρίες, σε μια πολυ- αισθητηριακή εμπειρία εξερεύνησης της γνώσης.

Αίθουσα προβολής ²⁶¹

Επιχειρείται, λοιπόν, ένας εναλλακτικός τρόπος σύνδεσης των εκθεμάτων με τον επισκέπτη που θα προσφέρει ένα νέο κίνητρο “παρατήρησης” και κατανόησής τους σε σχέση με τα υλικά κατασκευής τους και τον πλούτο της διακόσμησής τους. Στόχος είναι μέσα από την βιωματική αναζήτηση στοιχείων που σχετίζουν την Ορθόδοξη πρακτική με το φυσικό περιβάλλον, να προσφερθεί μια εμπειρία που θα κεντρίσει το ενδιαφέρον του επισκέπτη, θα διευρύνει την οπτική του και τον τρόπο που αντιλαμβάνεται την εκκλησιαστική τέχνη. Μιας τέχνης που προσεγγίζεται όχι μόνο από τη θρησκευτική της πλευρά, αλλά και ως πηγή ποικίλων πολιτισμικών πληροφοριών.

Η “ανάγνωση” των απτικών εκθεμάτων και διαγραμμάτων είναι μια διαδικασία, που σαφώς προϋποθέτει εξάσκηση και εκπαίδευση και τη διαμεσολάβηση ενός εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού τόσο ως προς τον σχεδιασμό τους, όσο και ως προς τον τρόπο επικοινωνίας τους με τους επισκέπτες. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη τους δεν εξυπηρετεί μόνο τις ανάγκες ατόμων με οπτικές ή και ορισμένων με διανοητικές αναπηρίες. Μπορούν να αξιοποιηθούν από όλους και ιδιαίτερα από ομάδες παιδιών με στόχο την καλύτερη κατανόηση και τον εντοπισμό στοιχείων που πολλές φορές διαφεύγουν της προσοχής κατά τη θέαση των μουσειακών έργων.

²⁶¹ Από την Μουσειολογική Μελέτη της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδίου, συντονισμός/εκπόνηση μελέτης πολιτισμικό εργαστήριο “Αέναον”

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά οι ενότητες και οι υποενότητες του μουσειολογικού προγράμματος με τις παροχές και για τα άτομα με αναπηρίες

Ενότητες/ υποενότητες	Αίθουσα	Προθήκη	Έκθεμα	Ερμηνευτικό μέσο
	Είσοδος	Επιτοίχιο	Απλοποιημένη απτική αποτύπωση του χώρου	Υπομνηματισμός με μεγαλογράμματη γραφή και σε γραφή Braille
Εισαγωγικές ενότητες				
Το Δίκτυο του Μητροπολιτικού Μουσείου Χριστιανικού Πολιτισμού Ρόδου	A	Δ1		Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Περίπατος στο χώρο & το χρόνο του Σκιαδίου	A	Δ1		Πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Η ιστορία της Ιεράς Μονής Σκιαδίου	A			Πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Η ονομασία και οι θρύλοι	B	B1	Απτικό διάγραμμα	Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Ο Βυζαντινός Ναός και το εικονογραφικό του πρόγραμμα	B	B2		
Ο κυρίως Ναός	B	B3		

Ενότητες/ υποενότητες	Αίθουσα	Προθήκη	Έκθεμα	Ερμηνευτικό μέσο
Οι νεώτεροι χρόνοι και το γλέντι	B	B4		Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
«Τι σοι προσενέγκωμεν Χριστέ...»	B			Πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Άγιο Μύρο	B	B5	Φιαλίδιο με Άγιο Μύρο	Παρέμβαση πολυ- αισθητηριακής εμπειρίας (όσφρηση), προβολή βίντεο, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Κερί	B	B6	Κερίθρα, κερί μέλισσας, κηροπήγιο	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (όσφρηση, αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Έλαιον	B	B7		
Ευγενή Μέταλλα	B, Γ	B1-12, Γ2, Γ7	Εικόνα με πάμφυλλο, ασημένιος σταυρός	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Θυμίαμα	B	B8	Είδη λιβανιού, θυμιατό	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (όσφρηση, αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Σίτος και Οίνος	B	B9	Στάχια, στάρι, σφραγίδα πρόσφορου	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (όσφρηση, αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille

Ενότητες/ υποενότητες	Αίθουσ α	Προθήκ η	Έκθεμα	Ερμηνευτικό μέσο
Μοτίβα και φυσικά υλικά κατασκευής των λατρευτικών αντικειμένων	Γ			Πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Ξύλο, αυγό & γαίες	Γ	Γ1-3		
Δέρμα, χαρτί και μελάνι	Γ	Γ4-6		Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Βαμβάκι, Λινάρι και Μετάξι	Γ	Γ7		
Ο αγιασμός φύσης και ανθρώπων				Πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Ο Μέγας Αγιασμός	Γ	Γ8		
Ο Αγιασμός του Αγ. Τρυφώνου	Γ	Γ9		Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Η Παναγία η Σκιαδενή και η πορεία της το Πάσχα	Γ	Γ10		Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Τα προικιά της Παναγίας	Γ	Γ11 – Γ16		
Τα εργόχειρα	Γ	Γ11,12	Υφασμάτινα αντικείμενα (Μεταξωτά, λινά, βαμβακερά)	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille

Ενότητες/ υποενότητες	Αίθουσ α	Προθήκ η	Έκθεμα	Ερμηνευτικό μέσο
Τα μεταξωτά κεντήματα	Γ	Γ15		Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Τα μαντήλια	Γ	Γ16	Σφραγίδα αποτύπωσης μοτίβων σε ύφασμα, απτικό διάγραμμα	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
Το Πατίκιασμα	Γ	Γ18	Αργυρά τάματα	Παρέμβαση πολυαισθητηριακής εμπειρίας (αφή), πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille
	Αίθουσα προβολή ς			Προβολή με υποτιτλισμό στην ελληνική νοηματική, Tablet με ακουστικά και υποτιτλισμό, πληροφοριακό υλικό σε γραφή Braille

7.7 Αντιπροσώπευση στη μουσειολογική αφήγηση

Απαραίτητο στοιχείο στην πολιτική πρόσβασης αποτελεί και η αντιπροσώπευση των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ήδη έχει αρχίσει να χτίζεται μια σχέση επικοινωνίας και διαλόγου με φορείς, οργανώσεις, σωματεία, αλλά και μεμονωμένα άτομα με αναπηρίες και επιχειρείται μια προσπάθεια εμπλοκής και συμμετοχής τους στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της έκθεσης, των αρχιτεκτονικών επεμβάσεων και των εκπαιδευτικών δράσεων, με στόχο μια ουσιαστική προσέγγιση των πολιτιστικών αγαθών, αλλά κυρίως των ανθρώπινων σχέσεων.

Επιχειρείται, επίσης, η ανάπτυξη μιας ευρύτερης πολιτικής ένταξης και ενσωμάτωσης, η οποία θα εκτείνεται και στον μουσειολογικό λόγο. Η αντιπροσώπευση στον εκθεσιακό χώρο των ατόμων με αναπηρίες και η ένταξη στην εκθεσιακή αφήγηση στοιχείων που μπορούν να συσχετιστούν με πτυχές της ζωής τους, λήφθηκε υπόψη κατά την επιλογή των προς έκθεση αντικειμένων. Θα εκτεθούν λοιπόν και αντικείμενα, τα οποία απεικονίζουν ή σχετίζονται άμεσα με τα άτομα με αναπηρίες, όπως τάματα, και αντικείμενα με σχετικό εικονογραφικό διάκοσμο. Παράλληλα, η αντιπροσώπευσή τους στον εκθεσιακό χώρο θα ενισχυθεί και μέσω της ψηφιακής παρουσίασης μαρτυριών ή εμπειριών τους, που σχετίζονται με τη θεματική της έκθεσης.

7.8 Έκθεση και χωροθέτηση των αντικειμένων

Επιδίωξη είναι να παρέχεται στον κάθε επισκέπτη πρόσβαση στο μουσειακό αντικείμενο και στην προτεινόμενη μουσειολογική αφήγηση. Για τον σκοπό αυτό:

- Ο σχεδιασμός των προθηκών θα επιτρέπει τη θέαση και παρατήρηση των αντικειμένων και από άτομα σε αμαξίδιο ή χαμηλού αναστήματος. Στην περίπτωση των επιτραπέζιων προθηκών θα κατασκευαστούν έχοντας μέγιστο ύψος 0,80 – 0,95 μ. από το δάπεδο.
- Η χωροθέτηση και παρουσίαση των εκθεμάτων έχει σχεδιαστεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται η περίοπτη θέαση τους (τα μικρά ευρήματα μπροστά, τα μεγαλύτερου μεγέθους σε δεύτερο επίπεδο, η τοποθέτηση των μικρών αντικειμένων δεν θα ξεπερνά σε ύψος τα 1015mm από το δάπεδο).
- Οι υαλοπίνακες των προθηκών θα έχουν χαμηλό συντελεστή αντανάκλασης και θα είναι τύπου extracleartriplex 6 - 8 mm.

- Οι επεξηγηματικές πινακίδες θα είναι κατασκευασμένες από μη ανακλαστικά υλικά, με χρωματικές αντιθέσεις και τοποθετημένες σε κατάλληλο προς θέαση και ανάγνωση ύψος, ώστε να μπορούν να ειδωθούν και από άτομα σε αμαξίδιο, χαμηλού αναστήματος ή παιδιά.
- Οι ηλεκτρονικές συσκευές που ενισχύουν το ερμηνευτικό πλαίσιο (tablets και οθόνες αφής) έχει σχεδιαστεί να τοποθετηθούν σε μία ζώνη 0.80-1.20μ από το δάπεδο και σε κάποιες περιπτώσεις που απαιτείται υπό κλίση 45°.
- Τα προς χρήση από τους επισκέπτες ερμάρια “πολυαισθητηριακής εμπειρίας” θα είναι τοποθετημένα σε ύψος 0.80μ από το δάπεδο, θα είναι αβαθή και χωρίς αιχμηρές γωνίες.
- Τέλος, η τήρηση σταθερότητας στην τοποθέτηση στοιχείων του εκθεσιακού χώρου (π.χ. επεξηγηματικές πινακίδες) ή άλλων στοιχείων του σχεδιασμού (π.χ. ο χρωματικός τόνος της εκθεσιακής ενότητας) θα συντελέσουν στην διευκόλυνση του προσανατολισμού.

7.9 Φωτισμός

Ο φωτισμός των χώρων και των εκθεμάτων θα είναι ικανοποιητικός, ώστε να διευκολύνονται και άτομα με μειωμένη όραση και να επιτρέπεται η οπτική επαφή ατόμων με προβλήματα ακοής με τον ξεναγό ή διερμηνέα της νοηματικής γλώσσας. Στις περιπτώσεις που οι απαιτήσεις της συντήρησης του αντικειμένου το επιτρέπουν, προτείνεται ως ένταση φωτισμού τα 100 Lux, καθώς αυτό είναι το ελάχιστο επίπεδο φωτός στο οποίο μπορεί να δει ένα άτομο με μειωμένη όραση.

Στην περίπτωση ευαίσθητων αντικειμένων, που απαιτούν το πολύ 50 Lux, η μελέτη προβλέπει:

- Την τοποθέτηση των αντικειμένων όσο πιο κοντά γίνεται στον επισκέπτη.
- Τη διατήρηση ενός ενιαίου χαμηλού επιπέδου φωτισμού στο περιβάλλον που εκτίθεται το αντικείμενο και αποφυγή χρήσης σημειακού φωτισμού.
- Την παροχή της μεγαλύτερης δυνατής χρωματικής αντίθεσης μεταξύ αντικειμένου και υπόβαθρου.

Η επιλογή ενός απλού και ενιαίου φόντου για τα αντικείμενα, με μια χρωματική αντίθεση περίπου 70% μεταξύ της επιφάνειας του αντικειμένου και του υποστρώματος στόχο έχει τον περιορισμό της οπτικής σύγχυσης και την καλύτερη οπτική αντίληψη των εκθεμάτων.

7.10 Δημιουργώντας ένα προσβάσιμο εποπτικό και ερμηνευτικό υλικό

Οι διαφορετικοί τρόποι μετάδοσης μηνυμάτων μπορούν να επιφέρουν την πρόσληψη της γνωστικής πληροφορίας από όλους τους επισκέπτες, καθώς και την επικοινωνία τους με τα νοήματα της έκθεσης. Η διαφοροποίηση του τρόπου παροχής της πληροφορίας δεν συνεπάγεται με την υπεραπλούστευση σε βαθμό που να υποτιμάται το ειδικό κοινό.²⁶² Οι πληροφορίες που θα παρέχονται θα είναι ίδιες για όλους δοσμένες με διαφορετικούς και πολλαπλούς τρόπους και μέσα, ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες του κάθε επισκέπτη.

Για την καλύτερη κατανόηση του ερμηνευτικού πλαισίου θα αξιοποιηθεί ειδικά σχεδιασμένο εποπτικό υλικό, σε ψηφιακή και έντυπη μορφή. Στην ερμηνευτική προσέγγιση περιλαμβάνονται και τα σχόλια των επισκεπτών για την έκθεση. Στόχος είναι να δημιουργηθούν επεξηγηματικά και πληροφοριακά κείμενα με περιεχόμενο σύντομο, κατανοητό και σαφή,²⁶³ υλικό που θα διατίθεται και σε γραφή Braille. Η πληροφόρηση θα είναι πολυεπίπεδη και διαβαθμισμένη, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες διαφορετικών ομάδων κοινού. Σε όλα τα ερμηνευτικά κείμενα και στις ετικέτες ταυτότητας, χρησιμοποιείται η ελληνική και η αγγλική γλώσσα, ενώ θα καταβληθεί προσπάθεια ώστε ιδιαίτερα τα κείμενα των ψηφιακών εφαρμογών να είναι με υπότιτλους στην ελληνική γλώσσα και διαθέσιμα και σε άλλες γλώσσες όπως τη ρωσική. Στο εποπτικό υλικό της διαδρομής που έχει σχεδιαστεί για να καλύψει τις ανάγκες και των ατόμων με οπτικές αναπηρίες τα κείμενα θα είναι σε γραφή Braille και σε μεγαλογράμματη γραφή.

Όσον αφορά τα κείμενα της έκθεσης, αυτά διακρίνονται:

- Επίπεδο Α: **Εισαγωγικό κείμενο** του Μουσείου
- Επίπεδο Β: **Εισαγωγικό κείμενο** της έκθεσης
- Επίπεδο Γ: **κείμενα των θεματικών ενοτήτων**
- Επίπεδο Δ: **μικρότερα πληροφοριακά κείμενα των banners**
- Επίπεδο Ε: **λεζάντες**
- Επίπεδο ΣΤ: **κάρτες ερμηνείας**, οι οποίες θα αναρτηθούν σε επιλεγμένα σημεία για την άντληση σύντομης και περιεκτικής επιπλέον πληροφορίας και την εξέταση των αντικειμένων με την χρήση επιπλέον φωτογραφικού υλικού /εικόνων. Στην πίσω πλευρά σε κάποιες κάρτες

²⁶² Νησιώτου-Μαντέλου, 2015:131

²⁶³ Kelly, 2015, Serrell, 2015, Γκαζή & Νικηφορίδου, 2004: 2-5, Ekarv, 1999: 201–204, Ravelli, L., 1999

θα υπάρχει η αντίστοιχη πληροφόρηση για τυφλά άτομα με απτικό διάγραμμα και τα αντίστοιχα κείμενα σε γραφή Braille.

Με την χρήση εικόνων και επαναλήψεων σε διάφορα σημεία των πιο σημαντικών πληροφοριών, με τον σχεδιασμό των κατάλληλων φωτιστικών και ακουστικών συνθηκών χώρου, την ύπαρξη οπτικοακουστικών και απτικών μέσων και εργαλείων, όπως εικόνων, φωτογραφιών, σκίτσων, απτικών διαγραμμάτων, στόχος είναι η προσέγγιση της γνώσης από όλους τους επισκέπτες.

Παράλληλα, τα νοήματα των θεματικών ενοτήτων της έκθεσης θα αναδειχθούν με την ύπαρξη πολυμεσικών διαδραστικών εφαρμογών, που θα λειτουργούν συμπληρωματικά και διαλεκτικά με τα υπάρχοντα φυσικά εκθέματα. Θα ικανοποιούν τις ανάγκες και προσδοκίες των επισκεπτών παρέχοντας ευχρηστία και προσβασιμότητα, θα ενεργοποιούν διαφορετικές αισθήσεις και “τύπους” νοημοσύνης, θα συμβάλλουν στην συναισθηματική εμπλοκή των επισκεπτών και θα δίνουν το έναυσμα για κοινωνική αλληλεπίδραση. Πιο αναλυτικά στον εκθεσιακό χώρο θα υπάρχει:

- **Ασύρματο δίκτυο (WiFi)**, το οποίο θα αξιοποιείται με πολλαπλούς τρόπους υποστηρίζοντας δυναμικού τύπου μεθόδους πληροφόρησης του κοινού μέσα από οικεία μέσα (WEB, social webbing), απ’ όπου θα διαχέεται πληροφοριακό και οπτικοακουστικό υλικό
- **Ψηφιακός οδηγός** του μουσείου θα παρέχεται στους επισκέπτες παράλληλα με τον κλασσικό έντυπο οδηγό και με τρόπο ώστε να εξυπηρετούνται επαρκώς και οι μη εξοικειωμένοι με τα ψηφιακά μέσα επισκέπτες.
- **Αυτόματη αναγνώριση αντικειμένων** μέσω συστήματος Qr code με δυνατότητες εμφάνισης των ετικετών ταυτότητός τους και σχετικών ερμηνευτικών κειμένων με την χρήση δανειζόμενων **φορητών συσκευών περιήγησης** (Tablet). Εναλλακτικά, οι επισκέπτες θα μπορούν να έχουν πρόσβαση στο υλικό χρησιμοποιώντας μια σειρά δημοφιλών συσκευών παλάμης (tablet και Smartphone) και να το αποθηκεύσουν με τη μορφή αρχείου GPX ή PDF. Επίσης θα τους δίνεται η δυνατότητα, εφόσον το επιθυμούν, να ενημερώνονται για τις δραστηριότητες και τις εκδηλώσεις του μουσείου και του Δικτύου και μετά το πέρας της επίσκεψής τους.
- **Οθόνες προβολής**, τέσσερις στον αριθμό, θα λειτουργούν σε διάφορα σημεία του εκθεσιακού χώρου.
- **Μία οθόνη αφής και εννέα tablet** θα εμπλουτίζουν την μουσειακή αφήγηση διαθέτοντας δυνατότητες προσαρμογής ρυθμίσεων για την καλύτερη εξυπηρέτηση και των ατόμων με αναπηρίες.

7.11 Τόποι συνάντησης των επισκεπτών

Μέσω της κίνησης στον εκθεσιακό χώρο ο επισκέπτης αλληλεπιδρά τόσο με το ίδιο το κτιριακό περιβάλλον, όσο με τα εκθέματα και τους υπόλοιπους επισκέπτες. Η οργάνωση του χώρου επιτρέπει συγκεκριμένες κινήσεις και θεάσεις, οργανώνει και μορφοποιεί την απροσδιόριστη περιήγηση, νοηματοδοτώντας την και οδηγώντας την στην κατάκτηση ενός προκαθορισμένου στόχου, ο οποίος ωστόσο εκλαμβάνεται και βιώνεται με διαφορετικό τρόπο από τον κάθε επισκέπτη. Η οργάνωση των χωρικών σχέσεων δεν αναιρεί το άπειρο των εν δυνάμει κινήσεων και θεάσεων που επιτρέπει ο χώρος, αλλά αντίθετα δομεί και διαμορφώνει μία απειρία πιθανών κινήσεων²⁶⁴ και κοινωνικών συνυπάρξεων. Το Μουσείο ως κοινωνικός χώρος γεννά συναισθήματα, δημιουργεί εμπειρίες, μετατρέπει το γνωστικό περιβάλλον σε επικοινωνιακό. Και καθώς η οργάνωση του χώρου συντελεί και συμβάλει στην αναπαραγωγή αλλά και στην παραγωγή των κοινωνικών σχέσεων, στο Μουσείο της Παναγίας Σκιαδενής έγινε προσπάθεια να δημιουργηθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι χώροι συνάντησης, ως επακόλουθο της κίνησης των επισκεπτών στο χώρο. Έτσι, εκτός από τον αύλειο χώρο του μοναστηριακού συγκροτήματος και το Καθολικό, που θα λειτουργήσει ως βιωματική προέκταση της μουσειολογικής αφήγησης, η αίθουσα προβολών, οι πολυμεσικές εφαρμογές, οι παρεμβάσεις πολυαισθητηριακής εμπειρίας σκοπό έχουν, πέρα από τις συνειδητές πολιτισμικές προεκτάσεις στον σχεδιασμό τους και τον σχηματισμό της κοινής παρουσίας. Οι κοινοί αυτοί τόποι, που αυξάνουν τις πιθανότητες των τυχαίων συναντήσεων σχεδιάστηκαν με τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται και στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες, στοχεύοντας στην ενίσχυση των κοινωνικών σχέσεων, την συνύπαρξη, την ενσωμάτωση, την επικοινωνία.

²⁶⁴ Πεπονής, 2003:168

7.12 Δράσεις επικοινωνίας και συμμετοχής

Πέρα από την ευθύνη και την υποχρέωση να παρέχεται το δικαίωμα πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά και στα άτομα με αναπηρίες, απώτερος στόχος είναι η ευαισθητοποίηση σε ζητήματα προσβασιμότητας, η άρση μορφών κοινωνικού αποκλεισμού, η πολιτιστική ένταξη και ενσωμάτωση, η αποδυνάμωση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, ο σεβασμός και η αποδοχή της διαφορετικότητας. Έδη έχει γίνει λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο για τις ενέργειές μου να προσεγγίσω φορείς ή μεμονωμένα άτομα με αναπηρίες προκειμένου να αναπτυχθεί ένας γόνιμος και ουσιαστικός διάλογος για τον σχεδιασμό του Μουσείου στο Σκιάδι. Συνοπτικά παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας II

Φορέας/Άτομα επικοινωνίας	Θέμα συζήτησης
Φάρος Τυφλών	Προσωπική συνάντηση με τον Υπεύθυνο του τμήματος εκτύπωσης του Φάρου Τυφλών στον χώρο εργασίας του, στην οποία συζητήθηκαν ζητήματα προετοιμασίας του εποπτικού και πληροφοριακού υλικού της έκθεσης και του οικονομικού τους κόστους. Μελετήθηκαν οδηγοί ελληνικών μουσείων για άτομα με οπτικές αναπηρίες
Φάρος Τυφλών	Προσωπική συζήτηση με άτομα τυφλά που έτυχε να βρίσκονται στο χώρο του Φάρου Τυφλών σχετικά με τις ανάγκες και τις προσδοκίες τους από έναν μουσειακό χώρο
Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο	Προσωπική συνάντηση με τον υπεύθυνο του τμήματος επικοινωνίας του Β.Χ.Μ. κ. Νικόλαο Κωνστάντιο στον χώρο εργασίας του σχετικά με τις εξυπηρετήσεις που παρέχει το Μουσείο σε άτομα με

Φορέας/Άτομα επικοινωνίας	Θέμα συζήτησης
	αναπηρίες. Προσωπική συνάντηση με τον υπεύθυνο του τμήματος εκτυπώσεων του Β.Χ.Μ. κ. Ιωάννη Σταυρινό στον χώρο εργασίας του και συζήτηση σχετικά με το απτικό υλικό που προτείνεται από την γράφουσα για το μουσείο της Παναγίας στο Σκιάδι. (Εναλλακτικές Τεχνικές για μείωση κόστους, πληροφορίες για προμηθευτές).
Κέντρο Αποκατάστασης Τυφλών στην Καλλιθέα Αττική	Προσωπική συνάντηση με τους υπεύθυνους του Τυπογραφείου του Κέντρου Αποκατάστασης Τυφλών κ. Σπύρο Μπαλάσκα και τον κ. Γιώργο Πράνταλο σχετικά με την υλοποίηση έντυπου υλικού (κείμενα σε μεγαλογράμματη γραφή και σε γραφή Braille, απτικών διαγραμμάτων, οδηγού του μουσείου ειδικά σχεδιασμένου για άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση).
Τμήμα Εφαρμογής Προγραμμάτων Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων του Δήμου Ρόδου	Τηλεφωνική συζήτηση με την Προϊσταμένη/Τμηματάρχη του τμήματος κα Χριστίνα Καραγιάννη, προκειμένου να μου διαθέσει η υπηρεσία στατιστικά στοιχεία σχετικά με τα άτομα με αναπηρίες στο νησί της Ρόδου.
Σύλλογος ατόμων με αναπηρίες Ρόδου	Τηλεφωνική επικοινωνία και στη συνέχεια επικοινωνία μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με τον Πρόεδρο του Συλλόγου ατόμων με αναπηρίες Ρόδου, κ.

Φορέας/Άτομα επικοινωνίας	Θέμα συζήτησης
	Μανώλη Ζηδιανάκη για την παροχή στατιστικών στοιχείων σχετικά με τα άτομα με αναπηρίες στη Ρόδο. Συζήτηση για συνεργασία και συμμετοχή στον σχεδιασμό του υπό υλοποίηση Μουσείου και αξιολόγησης των παροχών από άτομα με αναπηρίες.
Περιφερειακή Ένωση Τυφλών Κρήτης	Τηλεφωνική συζήτηση με τον Πρόεδρο της Ένωσης Τυφλών Κρήτης για αξιολόγηση του έντυπου υλικού για άτομα με οπτικές αναπηρίες.
Ενιαίο Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο-Λύκειο Αγίας Παρασκευής και για κωφούς-βαρήκοους μαθητές	Προσωπική συνάντηση με τον Διευθυντή για πιθανή συνεργασία με τους μαθητές του σχολείου για τον υποτιτλισμό του βιντεοσκοπημένου υλικού της έκθεσης στην ελληνική νοηματική γλώσσα.

Μετά την έγκριση της μουσειολογικής πρότασης από τη Διεύθυνση Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, σε μια προσπάθεια να εμπλακεί πιο ενεργά η τοπική κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρίες σε όλες τις φάσεις υλοποίησης μέχρι και τη λειτουργία του, προτείνεται η δράση “Το Μουσείο της Παναγίας Σκιαδενής θέλεις να το φτιάξουμε μαζί?”

Οι δράσεις για τα άτομα με αναπηρίες επιγραμματικά θα αφορούν:

- Ενέργειες αξιολόγησης και βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών
- Έρευνα και συλλογή μαρτυριών για ζητήματα που σχετίζονται με τη θεματική της μουσειολογικής αφήγησης
- Δράσεις προβολής του έργου και ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινότητας

Κεφάλαιο 8°

Συζήτηση/ Και η προσπάθεια πρέπει να συνεχιστεί!

Η δημιουργία ενός μουσείου αποτελεί χωρίς αμφιβολία μια μοναδική και γοητευτική εμπειρία. Η δημιουργία ενός πολιτιστικού φορέα και ο σχεδιασμός μιας έκθεσης, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες και των ατόμων με αναπηρίες δεν επαρκούν αφ'εαυτών για να προσελκύσουν και την συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Πρέπει να γίνει κατανοητό από τον φορέα προστασίας και διαχείρισης του Μουσείου, ότι «το μουσείο και οι πολιτιστικές υποδομές δεν ολοκληρώνονται την ημέρα των εγκαινίων τους».²⁶⁵ Αντίθετα, η ημέρα αυτή σηματοδοτεί την έναρξη ενός ευρύτερου δημόσιου διαλόγου, τη συνέχιση της σύμπραξης και της συνεργασίας με τις ανθρώπινες κοινωνίες ώστε να επέλθουν περαιτέρω βελτιώσεις, τη συνεχή προσπάθεια οικοδόμησης μιας βαθύτερης σχέσης επικοινωνίας με τον κάθε επισκέπτη.

Η διεύρυνση του κοινού δεν έχει στόχο την αύξηση του αριθμού των επισκεπτών που θα έρθουν μια φορά στο Μουσείο, αλλά τη ανάπτυξη μιας πιο ουσιαστικής διαλογικής σχέσης με την κοινότητα των ατόμων με αναπηρίες. Απαιτεί ενεργό και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό πολιτικής και κυρίως την γνώση, την κατανόηση και την προσπάθεια κάλυψης των αναγκών και των προσδοκιών τους.

*“Η προσέλκυση από την πλευρά του Μουσείου και των ατόμων με αναπηρίες δεν τίθεται πλέον ως θέμα επιλογής, αλλά τρόπος εργασίας, ο οποίος επιβάλλεται να γίνει κεντρικός στη φιλοσοφία και λειτουργία των οργανισμών”.*²⁶⁶

Υπό το πρίσμα αυτό και σε μια περαιτέρω προσπάθεια προσέγγισης και κινητοποίησης των ανθρώπων με αναπηρίες της τοπικής, εθνικής και διεθνούς κοινότητας, **προτείνεται να αναπτυχθεί ένα στρατηγικό πρόγραμμα επικοινωνίας και marketing, το οποίο θα θέτει βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους** και θα αφορά στα ακόλουθα πεδία:

²⁶⁵ Μπούνια, 2010:42

²⁶⁶ Dodd and Sandell, 1998:6, όπως αναφέρεται στο Black, 2009:74

➤ **Επικοινωνία και τοπική κοινότητα**

Το Μουσείο θέτοντας ως στόχο τη συνεχή επικοινωνία με την κοινότητά του μπορεί να διοργανώνει το ίδιο ή σε συνεργασία με άλλους πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς **ποικίλες δράσεις**, που θα παρέχονται δωρεάν, θα προσεγγίζουν και θα εξυπηρετούν τις ανάγκες ευρύτερων ομάδων κοινού, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρίες, μέσα από την ψυχαγωγία, την ενημέρωση, την επιμόρφωση, τον προβληματισμό για σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα.

Το Μουσείο, στην κατεύθυνση ενίσχυσης του ευρύτερου μορφωτικού και επικοινωνιακού του ρόλου, **σε συνεργασία και συνεχή διάλογο με την τοπική εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα, καθώς και με τον Δωδεκανησιακό Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων ατόμων με αναπηρίες «Ελπίδα»**, μπορεί να δραστηριοποιηθεί και στον τομέα **των εκπαιδευτικών προγραμμάτων**. Αξιοποιώντας τη μόνιμη έκθεση μπορεί να σχεδιάζει και να υλοποιεί θεματικά οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές ομάδες όλων των βαθμίδων, ομάδες ατόμων με αναπηρίες ή με μαθησιακές δυσκολίες, οικογένειες, καθώς και προσαρμοσμένες ερμηνευτικές-εκπαιδευτικές δράσεις για ποικίλες ομάδες ενηλίκων.

➤ **Επικοινωνία, μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης**

Αξιοποιώντας ένα **εύρος επικοινωνιακών εργαλείων** προκειμένου να ενισχύσει την επικοινωνιακή του πολιτική, ο φορέας μπορεί να προβάλλει τις δράσεις του με **δημοσιεύσεις σε τοπικές εφημερίδες και περιοδικά**, καθώς και μέσα από το **κρατικό ή τοπικό τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό δίκτυο**. Δεδομένης της κρίσης που διέρχεται ο τομέας της έντυπης δημοσιογραφίας, το Ίδρυμα προτείνεται να αξιοποιήσει την **ψηφιακή επικοινωνία** και τις δυνατότητες που παρέχει το Διαδίκτυο διατηρώντας στενή επαφή με **on-line εφημερίδες και περιοδικά**.

Η δημιουργία **ιστότοπου**, ο οποίος θα τηρεί τα Διεθνή πρότυπα προσβασιμότητας, μπορεί να αποτελέσει ένα ακόμα δυναμικό εργαλείο επικοινωνίας με τους διαδικτυακούς επισκέπτες του. Τέλος, σε μια προσπάθεια περαιτέρω προσέγγισης των επισκεπτών του, αλλά και αύξησης της επισκεψιμότητάς του, το Μουσείο μπορεί να συμμετέχει ενεργά στα **μέσα κοινωνικής δικτύωσης**, (Facebook, Twitter, Google+, YouTube), με στόχο τη διάχυση των μηνυμάτων του, αλλά και την οργάνωση συμμετοχικών δράσεων, όπως για παράδειγμα την παραγωγή υλικού από τους χρήστες

αναφορικά με την πολιτιστική ταυτότητα της Νότιας Ρόδου και των στόχων του υπό υλοποίηση Μουσείου. Οι επικοινωνιακές αυτές δράσεις θα προσδώσουν ένα φιλικότερο χαρακτήρα στο Ίδρυμα, δίνοντας τη δυνατότητα μιας άμεσης επικοινωνίας με ένα διευρυμένο και ποικιλόμορφο κοινό και δημιουργώντας τους το αίσθημα ότι ανήκουν σε μία «ομάδα» κοινού ενδιαφέροντος.

Σε συνεργασία με τον Σύλλογο ατόμων με αναπηρίες Ρόδου μπορούν να γίνουν στοχευμένες δράσεις προσέγγισης, μέσω σχετικών με τους στόχους και τις παροχές του Μουσείου **ενημερωτικών ηλεκτρονικών μηνυμάτων** με αποδέκτες τους φορείς, που εμπλέκονται άμεσα με θέματα αναπηρίας και δραστηριοποιούνται τόσο στην Ελλάδα, όσο και το εξωτερικό.

Σε συνεργασία με τους τοπικούς τουριστικούς φορείς μπορούν να γίνουν οργανωμένες ενέργειες directmail με παραλήπτες τουριστικούς πράκτορες της Ελλάδας και του εξωτερικού, προκειμένου να καταστεί γνωστή η ύπαρξη του Μουσείου και οι παρεχόμενες εξυπηρετήσεις για τους επισκέπτες με αναπηρίες.

Η συνεχής επέκταση και ενίσχυση των δημοτικών και δημοσίων **hotspots Wi-Fi** στο νησί, θα προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία στο Μουσείο να επικοινωνήσει με ένα μεγάλο μέρος των πολιτών και των επισκεπτών της Ρόδου, καθώς θα δίνεται η δυνατότητα να ενημερώνονται απευθείας από τις συσκευές τους για το Μουσείο κατά τη σύνδεσή τους στο εκάστοτε hotspot. Τέλος, **οι υποδομές ψηφιακής ενημέρωσης (info kiosks)** του Δήμου Ρόδου, μπορούν να περιέχουν σχετικό με το Μουσείο πληροφοριακό υλικό, παρέχοντας ακόμα ένα δίαυλο επικοινωνίας και προβολής.

➤ **Βελτιώσεις των υφιστάμενων παροχών σε σχέση με τις προσδοκίες των επισκεπτών**

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά σε μια φράση του Δ. Κωνστάντιου, όπως έχει αποτυπωθεί στο ενημερωτικό φυλλάδιο της μόνιμης έκθεσης του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, που διανέμεται μέχρι σήμερα στους επισκέπτες του, καθώς εκφράζει ή θα έπρεπε να εκφράζει όλους όσους εμπλέκονται με τη διαχείριση και τον σχεδιασμό του μουσειολογικού και μουσειογραφικού λόγου

“Η κρίση του κοινού είναι πιο σημαντική από τη δική μας προσπάθεια.”

Υιοθετώντας τη θέση αυτή, οι έρευνες αξιολόγησης προτείνεται να συνεχιστούν και κατά το στάδιο υλοποίησης της μελέτης, ώστε να ελεγχθεί η προσβασιμότητα από τους ίδιους τους

ενδιαφερόμενους, καθώς και οι συνεχείς μετά των εγκαινίων αξιολογήσεις της μουσειακής εμπειρίας υπό την μορφή ερωτηματολογίου, συνέντευξης ή παρατήρησης, που θα αφορούν:

- Θέματα σχετικά με την πρόσβαση (εύκολη-δύσκολη)
- Ζητήματα σχετικά με την κίνηση και τις στάσεις των επισκεπτών
- Εκτίμηση του βαθμού ανεξαρτησίας τους για τη βελτίωση της εμπειρίας τους
- Αξιολόγηση της ποιότητας του έντυπου, του οπτικοακουστικού και απτικού υλικού
- Εκτίμηση του βαθμού εξοικείωσης με τον μουσειακό χώρο, αλλά και με τους κοινόχρηστους χώρους του ευρύτερου μοναστηριακού συγκροτήματος που περιβάλλει το Μουσείο
- Πρόσθετες εντυπώσεις-επισημάνσεις,

θα βοηθήσουν τον φορέα να κατανοήσει καλύτερα τις ανάγκες και τις προσδοκίες των υπαρχόντων και των εν δυνάμει επισκεπτών του, θα αποτελέσουν αφετηρία για προβληματισμό και διάλογο με στόχο τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών του.

Η ύπαρξη, τέλος, **εξειδικευμένου προσωπικού σε θέματα αναπηρίας** και πρόσβασης και η συνεχής επιμόρφωσή του μέσω εναλλακτικών μοντέλων διδασκαλίας, η ευαισθητοποίηση και **η θετική αντιμετώπιση της διαφορετικότητας από το κοινωνικό σύνολο** είναι παράμετροι καθοριστικοί, που θα συμβάλλουν στην ενσωμάτωση και στην ενεργή συμμετοχή και των ατόμων με αναπηρίες στα μηνύματα που το Μουσείο ευελπιστεί να κοινωνήσει.

Συμπερασματικά, το Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου καλείται να δημιουργήσει μία σχέση αξιοπιστίας, εμπιστοσύνης και επικοινωνίας με μια διαφοροποιημένη, ποικιλόμορφη και πολυπολιτισμική κοινότητα, όπως είναι αυτή της Ρόδου και των εκατομμυρίων τουριστών που την επισκέπτονται κάθε χρόνο. Η κατάκτηση αυτής της πρόκλησης μπορεί να επέλθει μέσω ενός επικοινωνιακού σχεδιασμού σε συνάρτηση με το κοινωνικοπολιτικό, επιστημολογικό και οικονομικό γίνεσθαι και με τις ευκαιρίες και τους περιορισμούς που αυτό θα θέτει, καθώς και με την προσωπικότητα του εκάστοτε υπεύθυνου διαχείρισής του. Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός στο πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και της βιομηχανίας της ψυχαγωγίας απαιτούν από το Μουσείο μια επικοινωνιακή πολιτική σύμπραξης όλων των λειτουργιών του με δυναμική, συνέχεια και κυρίως σε διαλογική σχέση με τις ανάγκες και τις προσδοκίες των ανθρώπων, για την υπηρεσία των οποίων καλείται να υπάρχει και να λειτουργεί.

Κάποια από τα ερωτήματα, ωστόσο, που έθεσα κατά τον σχεδιασμό παραμένουν ανοιχτά, μέχρι οι ίδιοι οι επισκέπτες να δώσουν τις δικές τους απαντήσεις...

- Το συγκεκριμένο μουσείο θα κάνει τη διαφορά καλύπτοντας ένα μέρος των αναγκών της των ατόμων με αναπηρίες και είναι μόνο αυτό αρκετό?
- Οι επισκέπτες θα αποκτήσουν νέες και αυθεντικές εμπειρίες στον μουσειακό χώρο?
- Θα υπάρξουν αντικείμενα και ιστορίες, που θα ξεκλειδώσουν νέα ή υπάρχοντα νοήματα για αυτούς?
- Θα τους ανακαλέσουν μια ανάμνηση? Θα τους ενεργοποιήσουν ένα συναίσθημα?

Η εργασία ως μια «εφαρμογή» θεωρητικών αρχών που ερευνήθηκαν και παρουσιάστηκαν στο πρώτο μέρος, αλλά και ιδεών που προέκυψαν από την πρότερη γνώση της γράφουσας και την μελέτη καλών πρακτικών μουσείων της Ελλάδας και του εξωτερικού, εστίασε στην Καθολική πρόσβαση και στην κοινωνική ενσωμάτωση και εμπλοκή των ατόμων με αναπηρίες στο πολιτιστικό γίγνεσθαι. Οι γνωστικές κατακτήσεις που επήλθαν της έρευνας, συνέβαλαν όχι μόνο στην τεκμηρίωση των θέσεων της εργασίας, αλλά και στην πιο αποτελεσματική εφαρμογή των αρχών της Προσβασιμότητας στη μουσειολογική μελέτη του υπό σχεδιασμό Μουσείου της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σκιαδενής στη Ρόδο.

Στη μουσειακή έκθεση (μόνιμη ή περιοδική) και την **πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στα νοήματα της εκθεσιακής αφήγησης** επικεντώθηκε η παρούσα μελέτη, πεδία που αντιμετωπίζονται πλέον ως **βασικά επικοινωνιακά μέσα** διαλόγου των μουσείων με τους επισκέπτες τους. Από την μελέτη προέκυψε ότι το ενδιαφέρον για τα ζητήματα αναπηρίας αποτελεί απόρροια όχι μόνο της διαφορετικής θεώρησης του ρόλου των σύγχρονων μουσείων, αλλά κυρίως **των αλλαγών της ίδιας της έννοιας της αναπηρίας με την ανάπτυξη του αναπηρικού κινήματος και της υιοθέτησης του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας**. Ζητήματα προσβασιμότητας προσεγγίζονται από μια πολυπρισματική οπτική, που συνδέεται με τα μουσεία, την εκπαίδευση, τα κράτη, τη νομοθεσία, αλλά και με το πλαίσιο των διεθνών κανόνων και συμβάσεων για τη διασφάλιση των ίσων δικαιωμάτων και ευκαιριών.

Η προσέγγιση και **κατανόηση των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων** των ατόμων με αναπηρίες, η εφαρμογή των αρχών του **Καθολικού Σχεδιασμού και της Προσβασιμότητας**, τα **διαφοροποιημένα προγράμματα**, η εφαρμογή εναλλακτικών τρόπων και μέσων μετάδοσης της πληροφορίας, η επικουρική χρήση της **υποστηρικτικής τεχνολογίας**, το **εξειδικευμένο σε θέματα αναπηρίας προσωπικό**, η **αποδοχή της διαφορετικότητας** από το κοινωνικό σύνολο, είναι παράγοντες που συντελούν στο να καταστούν τα άτομα με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες **κοινωνοί των πολιτιστικών και μορφωτικών αγαθών**.

Με στόχο την παρουσίαση των σύγχρονων τάσεων στον Καθολικό Σχεδιασμό στους μουσειακούς χώρους, επιχειρήθηκε μια σύντομη επισκόπηση καλών πρακτικών από μουσεία του εξωτερικού, αλλά και του ελλαδικού χώρου, εστιάζοντας πρωτίστως στη διανοητική πρόσβαση. Από την έρευνα

προέκυψε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η Μεγάλη Βρετανία σημειώνουν μια μακρά πορεία σε θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο αναφορικά με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες στις εκφάνσεις του πολιτιστικού βίου. Παρατηρείται επίσης, μια στροφή στις πολυαισθητηριακές συνδέσεις αντικειμένων και επισκεπτών, η οποία εφαρμόζεται ήδη σε πολλά μουσεία του εξωτερικού συμβάλλοντας θετικά στην κατανόηση της μουσειολογικής αφήγησης και από τα άτομα με αναπηρίες. Στην ελληνική πραγματικότητα ο Καθολικός σχεδιασμός είναι ένας όρος που έχει εισαχθεί σχετικά πρόσφατα. Είναι ελπιδοφόρο, ωστόσο, το γεγονός ότι κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται συνεχώς ένα ολοένα και διευρυνόμενο πεδίο συζήτησης και δράσεων σχετικά με την **προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες** στους μουσειακούς χώρους, δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα, κεντρικής ή περιφερειακής εμβέλειας.

Υπό το πρίσμα αυτής της αισιόδοξης στροφής των ελληνικών μουσείων στις έννοιες της πρόσβασης, η συμβολή της παρούσας μελέτης αφορά στην πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών προσεγγίσεων στο υπό υλοποίηση Μουσείο της Ιεράς Μονής Σκιαδίου στη Νότια Ρόδο, όπου ακολουθώντας το ισχύον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και τα διεθνή πρότυπα, δόθηκε **από τα πρώτα στάδια του σχεδιασμού** έμφαση στη φυσική και κυρίως **διανοητική, αισθητηριακή και πολιτιστική πρόσβαση** ενός μεγάλου εύρους ατόμων με αναπηρίες,²⁶⁷ με στόχο ο μουσειολογικός και μουσειογραφικός λόγος να ανταποκριθεί κατά το δυνατόν στις προσδοκίες του συνόλου των επισκεπτών.

Μέσω του μουσειογραφικού σχεδιασμού

- Θα εξασφαλίζεται η **ασφαλής και αυτόνομη κίνηση των επισκεπτών** στον εκθεσιακό χώρο και στους κοινόχρηστους χώρους του μοναστηριακού συγκροτήματος που τον περιβάλλει
- Η έκθεση θα ανταποκρίνεται και θα ενεργοποιεί περισσότερες από μια αισθήσεις (όραση, ακοή, αφή, όσφρηση) με στόχο την αισθητηριακή πρόσβαση όλων των επισκεπτών στα νοήματα της εκθεσιακής αφήγησης και την προσέγγιση της γνώσης μέσω βιωματικών και διαδραστικών μεθόδων και πρακτικών.
- Έχει σχεδιαστεί μια **παράλληλη μόνιμη διαδρομή εντός της φυσικής ροής της μόνιμης έκθεσης με είκοσι τέσσερις (24) προτεινόμενες στάσεις**, για να εξυπηρετήσει και τις ανάγκες

²⁶⁷ ατόμων με κινητική αναπηρία (χρήστες αμαξιδίων, περιπατητικοί ανάπηροι, άτομα με δυσκολίες στην αδρή και λεπτή κινητικότητα), αισθητηριακή (άτομα τυφλά ή με περιορισμένη όραση, άτομα κωφά ή βαρήκοα), διανοητική (άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, αυτισμό, νοητική καθυστέρηση) και ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

ατόμων με οπτικές και ορισμένες διανοητικές αναπηρίες Η περιήγηση αντιμετωπίστηκε από την αρχή ως μια ακόμη ερμηνευτική προσέγγιση, ως ένας εναλλακτικός τρόπος ανάγνωσης της μόνιμης με αυξημένες, ωστόσο, δυνατότητες πρόσβασης μέσω της αφής, της όσφρησης, της ακοής..

- Έμφαση δόθηκε στη δημιουργία ενός προσβάσιμου εποπτικού και ερμηνευτικού υλικού, ως προς τον τρόπο συγγραφής των κειμένων και την διαβάθμιση της πληροφορίας, τον σχεδιασμό των κατάλληλων φωτιστικών και ακουστικών συνθηκών χώρου, την ύπαρξη οπτικοακουστικών και απτικών μέσων και εργαλείων, όπως εικόνων, φωτογραφιών, σκίτσων. Στο εποπτικό υλικό της πολυαισθητηριακής περιήγησης τα κείμενα θα είναι σε γραφή Braille και σε μεγαλογράμματη γραφή, ενώ σε ορισμένα σημεία η πληροφορία θα ενισχύεται και με απτικά διαγράμματα.
- Αξιοποιώντας τις δυνατότητες της νέας τεχνολογίας, τα νοήματα των θεματικών ενοτήτων της έκθεσης θα ενισχυθούν με την ύπαρξη προσβάσιμων πολυμεσικών διαδραστικών εφαρμογών, που θα λειτουργούν συμπληρωματικά και διαλεκτικά με τα υπάρχοντα φυσικά εκθέματα. Τα κείμενα των εφαρμογών θα είναι με υπότιτλους στην ελληνική γλώσσα, ενώ θα παρέχονται και ακουστικά.
- Για την ενίσχυση των κοινωνικών σχέσεων, την ενσωμάτωση, την επικοινωνία έχουν δημιουργηθεί στοχευμένες στάσεις στην πορεία περιήγησης, όπως οι επεμβάσεις πολυαισθητηριακής εμπειρίας, οι διαδραστικές εφαρμογές, η αίθουσα προβολής, οι οποίοι θα λειτουργούν και ως τόποι πιθανής συνάντησης των επισκεπτών εντός του εκθεσιακού χώρου. Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν οι ήδη υπάρχοντες κοινόχρηστοι χώροι του μοναστηριακού συγκροτήματος.
- Τέλος, πρωτοποριακό στοιχείο αποτελεί και η εστίαση στην **αντιπροσώπηση των ατόμων με αναπηρίες, όχι μόνο μέσω της εμπλοκής τους στον μουσειολογικό σχεδιασμό, αλλά κυρίως μέσω της παρουσίας και αντιπροσώπευσής τους στη μουσειολογική αφήγηση και ερμηνεία με την έκθεση αντικειμένων που πιθανόν να συσχετιστούν με εκφάνσεις της ζωής τους..** Παράλληλα, η αντιπροσώπευσή τους στον εκθεσιακό χώρο θα ενισχυθεί και μέσω της ψηφιακής παρουσίασης μαρτυριών ή εμπειριών τους, που σχετίζονται με τη θεματική της έκθεσης.

Πέρα από την θεωρητική προσέγγιση της αναπηρίας στους μουσειακούς χώρους και την εφαρμογή της στο υπό υλοποίηση Μουσείο της Παναγίας Σκιαδενης, απώτερος στόχος της παρούσας μελέτης είναι μέσω της παρουσιάσής της στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος,

μιας μελλοντικής ανακοίνωσής της σε συνέδριο ή σε επιστημονικό περιοδικό, αλλά κυρίως μέσω της πρακτικής εφαρμογής, η **ευαισθητοποίηση** σε ζητήματα προσβασιμότητας, η **άρση μορφών κοινωνικού αποκλεισμού**, η **πολιτιστική ένταξη και ενσωμάτωση** των ατόμων με αναπηρίες, η αποδυνάμωση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, **ο σεβασμός και η αποδοχή της διαφορετικότητας**.

Σε προσωπικό επίπεδο, η ενασχόλησή μου με θεωρητικά ζητήματα προσβασιμότητας στον πολιτισμό απέκτησε νέες διαστάσεις μέσα από την επαφή και τον διάλογο με ανθρώπους με αναπηρίες, με φορείς και σωματεία που εμπλέκονται άμεσα με σχετικά ζητήματα και κυρίως μέσω της επαγγελματικής μου πλέον ενασχόλησης με τον σχεδιασμό και την πρακτική εφαρμογή προσβάσιμων μουσειακών χώρων.

Η τέχνη σύμφωνα με τον Αριστοτέλη δεν έχει σκοπό να αναπαραστήσει την εξωτερική εμφάνιση των πραγμάτων, αλλά την εσωτερική τους διάσταση. Κάθε άτομο έχει την ικανότητα να αντιληφθεί τη βαθύτερη αυτή σημασία της τέχνης μέσω των γνωστικών του κατακτήσεων, αλλά και της “αίσθησης της ψυχής που βλέπει, ακούει, αισθάνεται”.²⁶⁸ Όλοι συμμετέχουμε στο νόημα του έργου, κάθε άνθρωπος με τη δική του ανάγνωση και έτσι το έργο δημιουργείται, αναδημιουργείται κάθε φορά που κάποιος το κοιτάζει.²⁶⁹

Τα Μουσεία, ως διαμεσολαβητές του δημοκρατικού λόγου μεταξύ του μουσειακού αντικειμένου και των επισκεπτών, μπορούν να λειτουργήσουν ως **παράγοντες προσφοράς ίσων ευκαιριών**, αλλά και **αλλαγής του τρόπου θέασης της έννοιας της αναπηρίας**. Λαμβάνοντας υπόψη τους σοβαρά και το ζήτημα της διαφορετικότητας, απαιτείται να προωθούν μια πρακτική που μετασχηματίζει την ιστορική πορεία των αναπήρων σε μια αντι-μνήμη της παρούσας πραγματικότητας. Η διαδικασία αυτή της αντι-μνήμης ως επιστημονικό μεθοδολογικό εργαλείο υιοθετημένο από τον Φουκώ θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση των τρόπων με τους οποίους το παρόν διαβάζει το παρελθόν, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους το παρελθόν διαμορφώνει το παρόν και το μέλλον.²⁷⁰

Παράλληλα, η πολιτική ένταξης και ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στους μουσειακούς χώρους, προϋποθέτει εκ μέρους του ειδικού που θα την

²⁶⁸ Keller, 1990:96

²⁶⁹ Dufreney-Trinchinetti, 2004:69

²⁷⁰ Φουκώ,

εφαρμόσει **βαθύτερες και εξειδικευμένες θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις**, μια συνεχή και ουσιαστική **διαλογική σχέση** με τα άτομα της συγκεκριμένης κοινότητας και του περιβάλλοντός τους, καθώς και την ικανότητα της **ενσυναίσθησης** που θα του επιτρέψει να αναπτύξει έναν αυθεντικό δεσμό μεταξύ μουσειακού αντικειμένου και επισκέπτη, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες, τις ικανότητες και τις συμπεριφορές σε όλες τους τις διαστάσεις. Στο μουσειακό περιβάλλον τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να αναπτύξουν **σχέσεις συνύπαρξης και επικοινωνίας** με ένα ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, με στόχο να αισθανθούν ισότιμα, αποδεκτά και ενεργά μέλη της κοινωνίας και των εκφάνσεών της.

Σαφώς και υπάρχουν πολλά ακόμα πεδία βελτίωσης σε διεθνές και κυρίως σε εθνικό επίπεδο, ώστε η συνεισφορά των σύγχρονων φορέων πολιτισμού να γίνει πιο αποτελεσματική. Μία **συστηματική και στοχευμένη αλληλουχία ενεργειών**, μπορεί να υπερβεί την εστίαση στην φυσική μόνο πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες και να οδηγήσει σε μια **ολιστική προσέγγιση** των πολιτιστικών αγαθών.

Κατακλείδα της παρούσας εργασίας ας είναι η ευχή να αποτινάξουμε τα δεσμά που κρατούν τα άτομα με αναπηρίες σε μία “φυλακή ειδικής απομόνωσης”²⁷¹ και ας γίνουμε αρωγοί της προσπάθειάς τους να “*αποκαλύψουν την ουσία της ύπαρξης*”²⁷² μέσω της τέχνης.

Η πρόσβαση στον πολιτισμό είναι δικαίωμα όλων.-

²⁷¹ Χρυσουλάκη, 1997:58

²⁷² Χάϊντεγκερ, 2011:207

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αντζουλάτου-Ρετσίλα Ε.(1997), *Μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με ειδικές ανάγκες: Διαπιστώσεις, επισημάνσεις*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Ε. Σουνταςάκη (επιμ), Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: Εμπειρίες και Προοπτικές. Πρακτικά Ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας Κοινωνικής Πολιτικής, Υπουργείο Πολιτισμού Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, 27 Μαΐου 1993, Αθήνα, Gutenberg

Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

Αργυρόπουλος Β. (2015), Αναπηρία όρασης και θέματα προσβασιμότητας στα πολιτιστικά αγαθά και τα μουσεία, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια, Πολιτισμός/ Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σελ.28-44

Αργυρόπουλος, Β., (2010), Το ζήτημα της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στο μουσειακό χώρο, στο Μπίλη Βέμη, Ειρήνη Νάκου (επιμ), Μουσεία και Εκπαίδευση, Νήσος, Αθήνα

Αυγουλάς, Β., (2008), Προσέγγιση της αναπηρίας και των ατόμων με αναπηρία, μέσα από τη θεώρηση Αρχαίων Ελλήνων, διακριθέντων στα γράμματα, την τέχνη και τις επιστήμες, (Ομιλία του Βαγγέλη Αυγουλά σε σχετικό Διεθνές Συνέδριο στη Θάσο το 2008) διαθέσιμο στο <http://avgoulas.gr/index.php/arhra-rss/150-proseggisi-tis-anapirias-kai-ton-amea-mesa-apo-tin-theorisi-arxaion-ellinon-diakrithenton-sta-grammata-tin-texni-kai-tis-epistimes>

Βαρδακαστάνης, Ι., (2004), Η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας: Από τον πατερναλισμό στην ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή, στο Τσιτούρη Α., (επιμ), Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου -1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα

Βελιώτη, Γεωργοπούλου Μ., Σουνταςάκη Ε. (1997), Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: Εμπειρίες και προοπτικές. Πρακτικά Ημερίδας Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών,

Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας Κοινωνικής Πολιτικής, Υπουργείο Πολιτισμού Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, 27 Μαΐου 1993, Gutenberg, Αθήνα

Βουδούρη, Δ., (2003), *Κράτος και Μουσεία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Black, Gr. (2009), *Το ελκυστικό Μουσείο Μουσεία και επισκέπτες*, ΠΙΟΠ,

Weisen, M. (2004), Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε διαδικτυακούς τόπους σχετικούς με τον πολιτισμό και την εκπαίδευση μία διεθνή πρόκληση, στο Τσιτούρη Α. (2004), επιμέλεια, Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα., σ.σ. 86-92

Γερμανός Δ.,(2015), Ανθρωποκεντρική προσέγγιση του χώρου, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ.,Κανάρη Χ., επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σελ.292-299

Γκαζή, Α., Νικηφορίδου, Α., (2004), Κείμενα για Μουσεία και Εκθέσεις. Προβληματισμός, Μεθοδολογία, Μελέτη Περίπτωσης, *Μουσειολογία* (2), σ. 2-5, διαδικτυακή πρόσβαση [<http://museology.ct.aegean.gr/articles/2007112175832.pdf>] (τελευταία προσπέλαση)

Γαζή, Ε. (2002), *Η Ιστορία στον δημόσιο χώρο*, στο Γ. Κόκκινος, Ευ. Αλεξάκη (επιμ.) Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή, Μεταίχμιο, Αθήνα

Γκαζή,Α. (2004), *Μουσεία για τον 21ο αιώνα*, Τετράδια Μουσειολογίας, τεύχος 1

Γκαζή,Α.(1999), *Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα(1829-1909).Ιδεολογικές αφετηρίες-Πρακτικές προσεγγίσεις*, Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 73

Γκότσης,Σ., (2004), «Ερμηνευτικά- εκπαιδευτικά προγράμματα για ομάδες ατόμων με αναπηρίες:Το παράδειγμα του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου», στο Αμαλία Τσιτούρη (επιμ.), Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα

Dufreney-Trinchinetti, Fr., (2004), Παράμετροι που εμπλέκονται στην εξασφάλιση της πρόσβασης στον πολιτισμό για τα άτομα με αναπηρία, στο Τσιτούρη Α., (επιμ), Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου -1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα

Δημόγλου, Αί., (2008), Μουσείο της Πόλης του Βόλου. Ένα Μουσείο δημιουργείται, Τετράδια Μουσειολογίας, τεύχος 5

ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ, ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΦΟΡΟΥΜ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ, Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας, Ιούνιος 2008

Ιωαννίδης, Α.,(1995), Πώς σώθηκε ο ζωγράφος Βανγκ Φο, Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 55

Καλεσοπούλου Δ.(2015), Καθολική πρόσβαση ατόμων με ΑνΕΕΑ σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους : από το “ανάπηρο” μουσείο στο μουσείο για όλους, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ.,Κανάρη Χ., επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σελ.192-203

Καλεσοπούλου,Δ.(2002), *Μάθηση μέσω των αντικειμένων: Τα χαρακτηριστικά και η εφαρμογή της στο χώρο του μουσείου και του σχολείου*, Ανοιχτό Σχολείο, τεύχος 82

Κάλλου Α.(2015), “Το σύγχρονο μουσείο: ένα μουσείο ανοικτό προς όλους”, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ., επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ.204-212

Καραγιάννη, Γ, (2009), Σπουδές για την Αναπηρία και Παιδαγωγική της Ένταξης, στο Oliver, Μ, Αναπηρία και πολιτική, (επιστ. Επιμέλεια:Καραγιάννη Γ.), Επίκεντρο, Αθήνα

Κόκκινος, Γ. & Ε. Αλεξάκη (επιμ.), (2002), Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή, Μεταίχμιο, Αθήνα

Κωνστάντιος, Δ.,(2002), *Η πρόκληση των Μουσείων στον 21ο αιώνα, στο Το μέλλον του παρελθόντος μας: Ανιχνεύοντας τις προοπτικές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της Ελληνικής Αρχαιολογίας* (Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων, 24-26/11/2000),Αθήνα

Κωνστάντιος, Ν., (2008), *Μουσείο για όλους? Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ACCU*, περιοδικό ILISSIA, ΥΠ.ΠΟ. Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

Κωτσάκης, Κ.,(1999), Αντικείμενα και αφηγήσεις:Η ερμηνεία του υλικού πολιτισμού στη Σύγχρονη Αρχαιολογία, Επτάκυκλος, 2(10), σ.σ.11-23

Λεβέντη, Α., (2004), Σχεδιάζοντας με φροντίδα για όλους χωρίς αποκλεισμούς, στο Τσιτούρη Α., (επιμ), Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου -1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα

Leitinger,G., (2004), Προσβασιμότητα σε πολιτιστικούς χώρους, στο Τσιτούρη Α., επιμέλεια, Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού,Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού,Αθήνα,, σ.σ.63-64

Μαλλαχού-Tufaro, Φ., (1998), Η αναστήλωση των αρχαίων μνημείων στη νεώτερη Ελλάδα (1834-1939).Το έργο της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, Η εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρεία, Αθήνα

Μούλιου,Μ. και Α.Μπούνια,(1999), *Μουσειακές Εκ-θέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική*, Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 70

Μούλιου Μ., Μπουνιά Α.(1999), Μουσείο και Επικοινωνία, Αρχαιολογία & Τέχνες, τ.72, σ.σ.42

Μούλιου, Μ., (1999), Από την ιστορία της αρχαιολογικής επιστήμης στην ανάγνωση μουσειακών εκθέσεων του παρελθόντος, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 73

Μούλιου, Μ.,(2008), *Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Illissia, τεύχος 2

Μουσούρη, Θ., (1999), Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 72

Μουσούρη, Θ.,(2002), Μουσεία και κοινότητες ερμηνευτών, στο Κόκκινος, Γ. & Ε. Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*,Μεταίχμιο, Αθήνα, 77-92

Μπενάκη- Πολυδώρου Ι., (1997), ,στοΒελιώτη, Γεωργοπούλου Μ., Σουντασάκη Ε. (επιμ), Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: Εμπειρίες και Προοπτικές, Πρακτικά Ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας Κοινωνικής Πολιτικής, Υπουργείο Πολιτισμού Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, 27 Μαΐου 1993,, Gutenberg, Αθήνα

Μπούνια, Α., (2010), *Μουσεία, διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τοπικές κοινωνίες:Η ευθύνη ενός δικαιώματος*, Τετράδια Μουσειολογίας, τεύχος 7

Μπούνια, Αλ., (2005), Τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες: Θέματα και προβληματισμοί. Μια προκαταρκτική συζήτηση, στο Βερνίκος Ν., Δασκαλοπούλου Σοφία κ.α., *Πολιτιστικές Βιομηχανίες. Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Μπούνια, Α., (2004), Τα πολυμέσα ως ερμηνευτικά εργαλεία στα ελληνικά μουσεία: γενικές αρχές και προβληματισμοί. Στο Δασκαλοπούλου, Σ. κ.α. ,επιμ.*Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Μουσειολογίας: Μουσείο, Επικοινωνία και Νέες Τεχνολογίες, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη 2002, διαδικτυακή πρόσβαση

http://www.makebelieve.gr/mr/teaching/UoAMS/papers/Bounia_museology02.pdf

(τελευταία προσπέλαση 17/3/1018)

Νάκου, Ε. (2001), *Μουσεία: εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*, Νήσος, Αθήνα

Νάκου,Ε. (2009), *Μουσεία,Ιστορίες και Ιστορία*, Νήσος, Αθήνα

Νάκου, Ε (2015), *Εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία στην Ελλάδα*, στο Αργυρόπουλος, Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (επιμ.), *Πολιτισμός/Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

Νανιόπουλος, Α., (2015), Προσπελασιμότητα μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, στο Αργυρόπουλος, Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (επιμ.), *Πολιτισμός/Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

National Center of Universal Design for Learning, 2015

Νησιώτου-Μαντέλου Ι. (2015), Άτομα με κινητικές δυσκολίες στο χώρο του μουσείου, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια, *Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή:πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος,σ.σ.122-140

Νικολαράιζη Μ. (2015), Πρόσβαση των κωφών και βαρήκοων ατόμων σε μουσεία και χώρους πολιτισμού, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια, Πολιτισμός /Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ.45-58

Νικονάνου, Ν., (2006), Έκθεμα και Επισκέπτη: Μορφές επικοινωνίας σε εκθεσιακούς χώρους.. Στο: Ε. Μυριβήλη, επιμ. *Πολιτιστική Αναπαράσταση*. Αθήνα

Νικονάνου, Ν.,(2010), Μουσειοπαιδαγωγική.Από τη θεωρία στην πράξη, Πατάκης, Αθήνα

Οικονόμου, Μ.,(1999), *Μουσεία για τους ανθρώπους ή για τα αντικείμενα*, Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 72

Πεπονής, Γ. (2003), *Χρογραφίες. Ο αρχιτεκτονικός σχηματισμός του νοήματος*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Πικοπούλου-Τσολάκη, Ε., (2002), Τα μουσεία και το κοινό τους - Κατηγορίες κοινού. Στο: *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*. Πάτρα: ΕΑΠ

Πίνο, Α.(2015), Υποστηρικτικές Τεχνολογίες Πληροφορικής για Άτομα με Αναπηρία, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. , επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ.142-169

Πολυχρονίου, Ι.(2015), Καθολική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. , επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ.180-191

Πολυχρονίου, Ι., (2004), Αυτόνομη Διακίνηση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στα Μουσεία, στο Μαρία Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Ειρήνη Τουνταςάκη (επιμ.), *Μουσεία και Άτομα με Ειδικές Ανάγκες*. Εμπειρίες και Προοπτικές, Αθήνα, Gutenberg

Πολυχρονίου,Ι.(2004), Σχεδιασμός προσβάσιμων δημόσιων και πολιτιστικών κτιρίων, στο Τσιτούρη Α., επιμέλεια, Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού,Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού,Αθήνα, σ.σ. 80-85

Προδιαγραφές της Κοινοπραξίας για τον Παγκόσμιο Ιστό (W3C)

Σαμαράκης, Α.(1994), *Αρνούμαι*, εκδόσεις Γ.Κ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα

Σταματέλου Α., Χαραλαμπίδου, Ζ., ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use: μια ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για τη βελτίωση της πρόσβασης σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς» ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ, Περιοδική έκδοση του Κέντρου Μουσειακών Σπουδών του Ε.Κ.Π.Α., Τεύχος 5, Ιούλιος, Αθήνα, 31-32.

Σιορόκου Μαρία, Δημόσιες Σχέσεις και Μουσεία, ΤΠΤΕ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2006

Στρογγυλός Β. (2015), Ένταξη των ατόμων με αναπηρία και ειδικές ανάγκες εκπαιδευτικές, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή:πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ.13-27

Στρογγυλός Β. (2015), Άτομα με νοητική καθυστέρηση και Θέματα Προσβασιμότητας σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια,Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ. 80-97

Τζιβινίκου, Σ., (2015), *Μαθησιακές Δυσκολίες και θέματα Προσβασιμότητας στα Πολιτιστικά Αγαθά και τα Μουσεία*, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. (2015), επιμέλεια,Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ. 98-121

Τζώρτζη, Κ. (2013), *Ο χώρος στο Μουσείο. Η Αρχιτεκτονική συναντά τη Μουσειολογία*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα

Τσιαφέρη Σ. (2005), Μουσείο στην ελληνική εκπαίδευση μέσα από το παράδειγμα των εκπαιδευτικών

προγραμμάτων, εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

Τσιβινίκου Σ.(2015), Μαθησιακές Δυσκολίες και Θέματα Προσβασιμότητας στα Πολιτιστικά Αγαθά και τα Μουσεία, στο Αργυρόπουλος Β., Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. , επιμέλεια, Πολιτισμός /Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,Βόλος, σ.σ. 98-121

Τσιτούρη Α. (2004), επιμέλεια, Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα

Τσώνος Δ.,(2015), Ηλεκτρονική Προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρία, στο Αργυρόπουλος Β.,Χατζηνικολάου Σ., Κανάρη Χ. , επιμέλεια, Πολιτισμός / Ειδική Αγωγή: πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σ.σ.170-179

Χάιντεγκερ Μ., (2011), Περί Τεχνικής, Εκδόσεις Ηριδανός, Αθήνα

Χάρτης της Βενετίας, 1964

Χατζή-Βαλλιάνου,Δ., (1985), Συντήρηση μνημείων. Τεχνικές ανασκαφών, Α΄ Πρόγραμμα επιμόρφωσης, Υπουργείο Πολιτισμού-Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας, Βώροι Κρήτης

Χουρμουζιάδης, Δ., (1999), *Λόγια από χώμα*, Νησίδες, Σκόπελος

Χουρμουζιάδης,Α.(2009) *Sharon Macdonald, Difficult Heritage. Negotiating The Nazi Past In Nuremberg And Beyond (2009) Routledge*, Τετράδια Μουσειολογίας, τεύχος 7

Χορταρέα Ε. (2002), *Ιστορική εξέλιξη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, στο Κόκκινος, Γ. Αλεξάκη, Ε. (2002), Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή αγωγή, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο

Χρυσουλάκη, ΣΤ.,(1997), Η προσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο ΚΕΠ του Υπουργείου Πολιτισμού για παιδιά με ειδικές ανάγκες, στο Βελιώτη, Γεωργοπούλου Μ., Σουνταςάκη Ε. (1997), Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες:Εμπειρίες και προοπτικές. Πρακτικά Ημερίδας Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας Κοινωνικής

Πολιτικής, Υπουργείο Πολιτισμού Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, 27 Μαΐου 1993, Αθήνα, Gutenberg, σ.σ.51-58

Ξενόγλωσση

Anderson, G., (2004), *Reinventing the Museum: Historical and Contemporary Perspectives on the Paradigm Shift*. US: Altamira Press

Black, Gr. (2005), *The engaging museum: Developing museums for visitor involvement*, London and New York: Routledge

Crolius, W.,S., Smith and Gr. Sprick, D., Michaud, (2015), *Hall of Human Life*. Museum of Science, Boston, EXHIBITIONIST, FALL'15

Dodd, J., R., Sandell, D., Jolly and C., Jones, (2008), *Rethinking Disability Representation in Museums and Galleries*, Leicester: RCMG, University of Leicester

Dodd, J., R., Sandell, (1998), *Building Bridges*. Guidance for museums and galleries on developing new audiences, London: Museums & Galleries Commission

DEMENTIA TOOLKIT, Tunbridge Wells Museum & Art Gallery

Dufreney-Trinchinetti, Fr., στο Α. Τσιτούρη (2004), (επιμ), *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού*, Πρακτικά Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα

Bruno, C., Chagas, M., & Mutinho, M., (2007), *Sociomuseology*. Lisbon: Edicoes

Universitarias Lusofonas

Ekarv, M., (1999), *Combating redundancy: writing texts for exhibitions*. Στο Hooper-Greenhill, E., (ed.) *The Educational Role of the Museum*, London and New York: Routledge, pp. 201–204

Goodley, D., (2011), *Disability Studies: An Interdisciplinary Introduction*, London: SAGE Publications Ltd.

Keller, H. (1990), *The Story of My Life*, Bantam

Kelly, L., (2015), *Writing text and label*, διαδικτυακή πρόσβαση

<http://australianmuseum.net.au/writing-text-and-labels#sthash.yi2K2NSa.dpuf> , (τελευταία προσπέλαση)

Kolter, M. και Kolter, W., KolterPh (2008), *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 5

Lang, C., (2006), *The Public Access Debate*, στο *The Responsive museum. Working with Audiences in the Twenty-First Century*, edited by Caroline Lang, John Reeve, Vicky Woollard, σ.σ. 29-38

Levent, N., Alvaro Pascual-Leone, (2014), *The Multisensory Museum Cross-Discriplinary Perspectives on Touch, Sound, Smell, Memory and Space*, ROWMAN & LITTLEFIELD

MACDONALD, S., και FYFE, G., (Επιμ.), 1996. *Theorizing Museums*. London: Blackwell Publishers

Merriman, N., (1999), *Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό. Αρχαιολογία και Τέχνες*

Meet Me: Making Art Accessible for People with Dementia, (2009), Διαθέσιμο στο: <https://www.moma.org/meetme/resources/index#download>

Oliver, M., (2009), *Αναπηρία και πολιτική*, (επιστ. Επιμέλεια Καραγιάννη Γιώτα), Επίκεντρο, Αθήνα

Pearce, S.(2002), Λ.Γυιόκα(επιμ), *Μουσεία, αντικείμενα και συλλογές*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη

Pearson, A.C., Aloysius, (1994), *The Big Foot. Museums and children with learning difficulties*, London: British Museum Press

Ravelli, L., (1999), *Museum Texts, Communiation Frameworks*, London and New York: Routledge

Robert R. Janes, Gerald T. Conaty, (2005), *Looking reality in the Eye. Museum and Social Responsibility*, University of Calgary Press, Calgary

Salmen, John P.S., (1998), *Everyone's Welcome: The Americans with Disabilities Act and Museums*, Washington, DC: American Association of Museums

Sandell, R., (2007), *Museums, Prejudice and the Reframing of Difference*, London; New York: Routledge

N.4074. (2012). Κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, (ΦΕΚ Α' 88/11.4.2012)

Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, *Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, 10.12.1948,*

Διαδικτυακή πρόσβαση
http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=33 (τελευταία
προσπέλαση)

Διαδικτυακές πηγές

American Foundation for the Blind (AFB), (1997). Basic principles for preparing tactile graphics,
<http://www.afb.org/info/programs-and-services/professional-development/teachers/tactile-> (τελευταία
επίσκεψη, 8/7/2017)

Art Education for the Blind (AEB):
<http://www.artbeyondsight.org/> (τελευταία επίσκεψη, 8/7/2017)

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/

Παράρτημα Ι

Το Δίκτυο του Μητροπολιτικού Μουσείου Χριστιανικού Πολιτισμού της Ρόδου²⁷³

Το υπό υλοποίηση μοντέλο του «Μητροπολιτικού Μουσείου» αφορά στη δημιουργία Δικτύου Χριστιανικών Μουσείων και Επισκέψιμων Μνημείων που ανήκουν στο Μορφωτικό Ίδρυμα της Μητροπόλεως Ρόδου. Πρόκειται για μια σύγχρονη πρόταση που αξιοποιεί την δυναμική ενός πόλου έλξης επισκεπτών και την χρησιμοποιεί στην άσκηση χαραγμένης στρατηγικής και ολοκληρωμένης διαχείρισης πολιτισμικών πόρων της περιοχής εφαρμογής.

Ο φορέας προστασίας και διαχείρισής του, όπως προαναφέρθηκε, είναι η Ιερά Μητρόπολη Ρόδου με την σύμπραξη της 4^{ης} ΕΒΑ.

Ο σκοπός του είναι η διαφύλαξη, συντήρηση, μελέτη, ανάδειξη και προβολή του εκκλησιαστικού πλούτου και του χριστιανικού χαρακτήρα της νήσου Ρόδου.

Οι στόχοι του είναι :

- Η παρουσίαση μέσα από το μοντέλο της «εμπειρίας» μιας σειράς
εικόνων της ζωντανής θρησκευτικής, καλλιτεχνικής και
πολιτιστικής παράδοσης του νησιού
- Η συμπληρωματική, μη ανταγωνιστική λειτουργία του με άλλες
δομές πολιτισμού και οικονομίας
- Η συμβολή στην ανάπτυξη του θρησκευτικού και θεματικού
τουρισμού και στην αειφορία της οικονομίας

²⁷³ Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τη διάθεση της μουσειολογικής μελέτης της έκθεσης κειμηλίων της Ιεράς Μονής Θαρρίου στη Ρόδο από τον κύριο Ν. Σησαμάκη, Διευθύνοντα του πολιτιστικού εργαστηρίου «ΑΕΝΑΟΝ», καθώς και από τον ιστοχώρο <http://www.sisaenaon.com/texts/view/38.html>

- Η συστράτευση των τοπικών κοινοτήτων και φορέων οικονομίας
βοηθώντας στην ανάπτυξη περιφερειακής και όχι ατομικιστικής
και τοπικιστικής συνείδησης

Το «Μητροπολιτικό Μουσείο» περιλαμβάνει το κεντρικό μουσείο, το οποίο θα κατασκευαστεί για τον σκοπό αυτό στο συγκρότημα των Αγίου Γεωργίου Χουρμαλί και αρχοντικού της οδού Ιεροκλέους που βρίσκεται κοντά στο Καστέλο, αλλά και μια σειρά από άλλα μουσεία, συλλογές ή επισκέψιμα μνημεία τα οποία χωρίς σημαντικές θεσμικές παρεμβάσεις μπορούν να είναι άμεσα παραρτήματά του ή να συμμετέχουν στο σχεδιαζόμενο Δίκτυο.

Το Δίκτυο προτίθεται να λειτουργήσει σε όλο το νησί της Ρόδου μέσω της δημιουργίας κεντρικών κόμβων που θα συνιστούν μικρά τοπικά δίκτυα συνδεδεμένα με τα τοπικά δορυφορικά επισκέψιμα μνημεία και τους πολιτιστικούς πόρους.

Η επιλογή των περιφερειακών κεντρικών κόμβων έγινε βάσει πολλαπλών κριτηρίων, όπως την ικανοποίηση των στόχων του Δικτύου, την εξυπηρέτηση των αναγκών του σεναρίου, την προσβασιμότητά τους, την γειτνίαση με σημαντικά μνημεία και άλλες δράσεις πολιτισμού, τουρισμού και εξυπηρέτησης των επισκεπτών, τη δυνατότητα αύξησης της επισκεψιμότητάς τους κ.α.

Βασικό συνδετικό στοιχείο του Δικτύου αποτελεί το στοχευμένο σπονδυλωτό μουσειολογικό σενάριο που εξιστορείται εξελικτικά και συμπληρωματικά σε όλους τους κόμβους και έχει ως κεντρικό θέμα την ιστορία της ροδιακής Εκκλησίας και τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε στο νησί σε σχέση με την ορθόδοξη λατρεία.

Η πλήρης σχεδίαση του Δικτύου δεν έχει ολοκληρωθεί, η δε εφαρμογή του θα γίνεται τμηματικά σε βάθος χρόνου, ώστε το κόστος υλοποίησης να είναι σε ρεαλιστικά διαχειριστικά επίπεδα, αλλά και να αξιοποιούνται χρήσιμα συμπεράσματα που θα εξάγονται από ένα μόνιμο μηχανισμό αξιολόγησης της λειτουργίας της μεθοδολογίας και του μηχανισμού υλοποίησής του, αλλά και της αποδοχής του από το κοινό και τον τοπικό κοινωνικό και οικονομικό ιστό.

